

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

YÂSİN SURESİ'NİN 13-32. AYETLERİ ÇERÇEVESİNDE
HABÎB EN-NECCÂR EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cafer EREN

İstanbul

Mayıs-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

YÂSİN SURESİ'NİN 13-32. AYETLERİ ÇERÇEVESİNDE
HABİB EN-NECCÂR EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cafer EREN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

İstanbul
Mayıs-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

Üye Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA

Üye Doç. Dr. Murat KAYA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Yasin Süresinin 13-32. Ayetleri Çerçevesinde Habib en-Neccar Edebiyatı**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Cafer EREN

ÖN SÖZ

Bu çalışmamın başından sonuna kadar her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanı hocam Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL'e, yüksek lisans derslerinde beni bu güne hazırlayan bütün hocalarıma, çalışmalarım boyunca bana destek olan eşim Server EREN'e ve bana yardımcı olan evlatlarıma en derin şükran duygularımı sunarım.

Cafer EREN
İstanbul-2024

ÖZET

YÂSİN SURESİ'NİN 13-32. AYETLERİ ÇERÇEVESİNDE

HABİB EN-NECCÂR EDEBİYATI

Cafer EREN

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERGÜL

Mayıs-2024, 175 Sayfa

Bu tez, Kur'ân'da meseller ve Yasin Sûresindeki Karye ashabı meseli/kıssasındaki “şehrin öbür ucundan koşup gelen adam” konularında yapılmış bir çalışmanın ürünüdür.

Şehrin öbür ucundan koşup gelen ve Antakya'da yaşamış bulunan adamın Habib-i Neccar olduğu kabulünden hareketle oluşmuş bir tefsir ve tarih edebiyatı bulunmaktadır.

Habib-i Neccar kişiliğinin ortaya çıkması onun havarilerle tanışmasıyla olduğu için onu etkileyen havarilerden başlayarak, konuyu ortaya koymamıza yardımcı olacak İslamî kaynaklar üzerinde çalışırken, Hristiyan kaynaklarından da ihtiyaç duyulduğu nispette istifade edilmiştir.

Kur'ân, gerek Karye ashabına tebliğ için gelen elçilerin, gerekse onlara yardımcı olmak için koşup gelen adamın ve tarih boyunca peygamberlerin hemen yanında onlara destek veren fedakâr şahsiyetlerin ortak özelliklerini öne çıkarmaktadır.

Bu şahısların veya temsil ettikleri kişiliklerin, sahip oldukları ortak ve üstün özellikler ile mânen beslendikleri vahiy kaynağı arasında sıkı bir bağ olduğu kanaatine varılmış ve çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Karye, Habib-i Neccar, Havariler, Antakya

ABSTRACT

HABEEB AL-NAJJĀR LITERATURE BASED ON VERSES 13-32 OF SURAH YĀSĪN

Cafer EREN

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Adem ERGÜL

May-2024, 175 Pages

This thesis is the product of a study on parables in the Qur'an and "the man who came running from the other end of the city" in the parable/parable of the Companions of Karye in the chapter of Yasin.

There is an interpretation and historical literature based on the assumption that the man who came running from the other end of the city and lived in Antakya was Habib-i Neccar. Since the personality of Habib-i Neccar emerged with his meeting with the Apostles, starting from the Apostles who influenced him, while working from Islamic sources that will help us to reveal the subject. Christian sources were also utilized to the extent needed.

The Qur'an highlights the common features of both the envoys who came to convey the message to the Companions of Karye, the man who came running to help them, and the self-sacrificing personalities who supported them right next to the prophets throughout history. It has been concluded that there is a close connection between the common and superior characteristics of these people or the personalities they represent, and the source of revelation that they are spiritually nourished by, and it has been revealed in detail in our study.

Keywords: Qur'an, Karye, Habib-i Neccar, Apostles, Antakya

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

KUR'AN'DA MESELLER VE KARYE ASHÂBİ MESELİ	1
1.1. Tezin Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Tezin Gayesi ve Kapsamı.....	2
1.3. Tezin Yöntemi.....	3
1.4. Literatür Değerlendirmesi	4
1.5. Kur'ân İlimlerinde Meseller (Emsalü'l-Kur'ân).....	6
1.5.1. Mesel/Emsâl Nedir?	7
1.5.2. Darb-ı Mesellerin Faydaları	10
1.5.3. Kur'ân'daki Mesellerin Kısımları	13
1.5.4. Karye Ashabı Meseli	14
1.5.5. Karye Ashabı Meseline Yaklaşımlar.....	15
1.5.6. Karye Ashabı Meselinin Özellikleri.....	19
1.5.7. Karye Ashabı Meselinin Tebliğ Dili Açısından Kısa Bir Tahlili	21

İKİNCİ BÖLÜM

YÂSİN SURESİ'NİN 13-32. AYETLERİ TEFSİRİ	26
2.1. Âyet/13	27
2.1.1. Âyetteki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi	27
2.1.2. Âyetin Tefsiri/13	29

2.1.3. Karye Ashabı Meselinin, Mekke Müşriklerinin Durumunu Beyan Eden Yasin Sûresinin İlk Âyetleriyle Münasebeti.....	31
2.2. Âyetler/14-15-16-17.....	32
2.2.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi.....	33
2.2.2. Âyetlerin Tefsiri/14-15-16-17.....	34
2.2.3. Âyetlerin Yasin Sûresinin İlk Âyetleri ile Münasebeti.....	40
2.3. Âyetler/18-19.....	41
2.3.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi.....	41
2.3.2. Âyetlerin Tefsiri/18-19.....	43
2.3.3. Karye Ashabının Davranışlarının Mekke Müşriklerinin Tutumlarıyla Benzerliği.....	48
2.4. Âyetler/20-21-22.....	49
2.4.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Anlamlarının İncelenmesi.....	50
2.4.2. Âyetlerin Tefsiri/20-21-22.....	52
2.4.3. Koşup Gelen Adama Peygamberimizin ve Ashabının Benzerliği.....	60
2.5. Âyetler/23-24-25.....	61
2.5.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi.....	62
2.5.2. Âyetlerin Tefsiri/23-24-25.....	63
2.5.3. Kıssanın Bu Bölümünün Peygamberimiz ve Ashabının Yaşadıklarıyla Benzerliği.....	68
2.6. Ayetler/26-27.....	70
2.6.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin İncelenmesi.....	71
2.6.2. Âyetlerin Tefsiri/26-27.....	71
2.6.3. Bu Âyetlerin Tefsirinden Anlamamız Gereken: Allah'ın Ezelî ve Ebedî Sünneti.....	74
2.6.4. Karye Ashabı ve Şehit Ettikleri Zat'ın Mücadelesiyle Müşriklere Karşı Peygamberimizin Mücadelesinin Benzerlikleri.....	77
2.7. Âyetler/28-29-30-31-32.....	77
2.7.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi.....	78
2.7.2. Âyetlerin Tefsiri/28-29-30-31-32.....	79

2.7.3. Mekke Müşriklerinin Kötü Sonununun Karye Ashabının Helakine Benzeyen ve Benzemeyen Yönleri	86
2.8. Konunun Bütününden Özet Olarak Çıkarılacak Dersler.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR İNANMIŞ ADAM ÖRNEĞİ OLARAK HABİB-İ NECCAR.....	90
3.1. Habib-i Neccar	90
3.1.1. Tefsirlerde Habib-i Neccar	91
3.1.2. Tarih Kaynaklarında Habib-i Neccar	102
3.1.3. Hristiyan Kaynaklarında Habib-i Neccar	107
3.1.4. Çağdaş Kaynaklarda Habib-i Neccar	109
3.2. Karye Ashabı Meseli Üzerindeki Tartışmalar.....	117
3.3. Kur'ân'daki Mesellerin ve Kıssaların Aslı Yok mudur, Onlar Sadece Temsili Birer Anlatım mıdır?	121
3.4. Karye Ashab-ı Meseli Münasebetiyle Tartışılan Konular	122
3.4.1. <i>Karye'</i> ye Gelen Elçiler Hz. İsa'nın Havarileri Midir, Yoksa Allah'ın Gönderdiği Başka Peygamberler Midir?	128
3.4.2. Şehrin Öbür Ucundan (Elçilere Yardım İçin) Koşup Gelen Adam Habib-i Neccar Mıdır, Değil Midir?.....	129
3.5. Kur'an'da Peygamberlere Destek Verenler ve Özellikleri	132
3.5.1. Hz. İsa'nın Havarileri ve Özellikleri	132
3.5.1.1. Havarilerin İman, Ahlâk ve Yaşantıları.....	138
3.5.1.2. Peygamberimizin Ashabını Havarilere Benzetmesi	141
3.5.2. İnanmış Adam: <i>Racülün Mü'min</i>	141
3.5.3. Habib-i Neccar: <i>Sahib-i Yasin</i>	145
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA	159
ÖZGEÇMİŞ.....	163

KISALTMALAR

- DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB : Diyanet işleri başkanlığı
Tdv : Türkiye Diyanet Vakfı
A.s. : Aleyhisselam
Bkz. : Bakınız
B. : Bin
C.c. : Celle celalühü
C. : Cilt
Haz. : Hazırlayan
Hz : Hazreti
MD : Maddesi
MS : Milattan sonra
Ö. : Ölümü
R.a. : Radıyallahü anhü
S. : Sayfa
Sy. : Sayı
Terc. : Tercüme eden
A.g.e. : Adı geçen eser
V.b. : Ve benzeri
V.d. : Ve devamı
V. : Vefatı
Yay. : Yayınları
Yz. : Yazarı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

KUR'AN'DA MESELLER VE KARYE ASHÂBİ MESELİ

1.1. Tezin Konusu ve Önemi

Yasin Sûresinin ana konuları ulûhiyet (tevhid), nübüvvet ve âhirettir. Kur'ân'ın birçok Süresinde olduğu gibi Yasin Sûresinin ilk âyetlerinde de¹ nübüvvet ve yani Peygamberimize Kur'ân'ın indirilmesine ve Peygamberimizin Kur'ân'ı tebliğ etmesine güçlü bir vurgu vardır.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Yasin Sûresinin 13-32. âyetlerinde anlatılan “*Karye Ashabının Meseli*”, Peygamberimizin nübüvvet görevini yerine getirirken muhatabı olan Mekke ve civarındaki Kureyşlilerin Peygamberimize karşı gösterdikleri dirençlerini ve düşmanlıklarını kırmak ve Peygamberimizi teselli etmekle ilgilidir.

Şüphesiz Peygamberimizin tebliğ hayatının en çetin dönemi Mekke dönemidir. Bu dönemde Müslümanların azlığı, maddî imkânsızlıklar, Peygamberimize iman eden bazı güçsüz müslümanların işkenceyle şehit edilmesi ve Kureyş müşriklerinin baskıları sonucu birçok faaliyetin gizli yapılması mecburiyeti gibi sıkıntıların olduğu bilinmektedir.

Yasin Sûresinde bu çetin şartlara vurgunun yapıldığı,² zorlu bir hak-batıl mücadelesinin anlatıldığı “*darb-ı mesel*”³ Peygamberimizin “*nübüvvet*” vazifesini ifâ ederken yaşadığı çok sıkıntılı bir sürece misâl olması bakımından önem arz etmektedir.

¹ Yasin, 36/2-6. âyetler.

² Yasin, 36/7-12.

³ Yasin,36/13-32.

Diğer taraftan, Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1358/1970) “*Yasin Sûresinin kalbi dense sezadır*”⁴ dediği “*Karye ashabi meseli*” inde, tevhit ve âhiretin yanında *Nübüvvetin* de ana konu olarak işlenmesi bu meselin önemine ayrı bir delil olarak kabul edilebilir.

Yasin, Kur'ân'ın kalbidir, Karye ashabi meseli de Yasin Sûresinin kalbidir. Böylelikle bu mesel bazı müfessirlerin dilinde olduğu gibi “kalbü'l-kalb” olarak tefsir edebiyatımızda yerini almıştır. Bu mesel, Kur'ân'ın insanlığa mesellerle hitabının önemini anlatırken diğer taraftan hak ehline dünyada zafer, âhirette mükafat ve müjdelerle cihat ruhunu aşlamaktadır.

1.2. Tezin Gayesi ve Kapsamı

Tez çalışmamızın ana konusunu oluşturan Yâsîn Suresi'nin 13-32. Ayetleri Çerçevesinde Habîb En-Neccâr Edebiyatı isimli konuyu neden seçtik?

İsmi üzerinde bazı tartışmalar bulunmakla beraber, temsil ettiği şahsiyet ve misyon bakımından insanlık tarihi boyunca, bütün hak ve hakikat gayesi güdenlerin örnek insanlarından biri olan Habib-i Neccar ve onun gibilerin, gökteki yıldızlar misâli insanlığın ruh dünyasını aydınlattıklarında şüphe yoktur.

Karye ashabi meselinde Habib-i Neccar kişisi veya kişiliği, tevhit uğruna canını feda ederek gaye insan mevkiine yükselmiştir. Böyle ulvi bir gayeye dikkat çekmeye katkı sağlamak amacıyla böyle bir konuyu tecih ettik. İnsanların dünyada huzur, ahirette mutluluk Kur'ân'ın vadettiği hakkın galip ve hakim olmasına bağlıdır. Bunun gerçekleşmesi için cihat ruhuna bu günkü müslümanların daha çok ihtiyaçlarının bulunduğu malumdur.

Öte yandan tefsir edebiyatında, konunun bir başka açıdan daha değerlendirildiği görülmektedir. Şöyle ki: Yasin Sûresinin 13-32. âyetlerinin tefsirini yapan birçok müfessirimiz burada verilen misâli, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği “Hak Din”in ilk tebliğ aşaması ile irtibatlandırmaktadırlar. Yani, Mekkelilere örnek verilen, 13. âyetteki “Karye”den

⁴ Muhammed Hamdi Yazır (Elmalılı), *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat), C. 6, S. 4015.

maksat Antakya, orada yaşıyan “*Karye Ashabi*” ise Romalılar, oraya gelen elçiler “*Resuller*” de Hz. İsa’nın Havârîleridir.

Konuya bu açıdan bakanlara göre, bu âyetler bize, Hristiyanlığın ilk tebliğ aşaması ile alakalı tarihten bir kesit sunmaktadır. Hristiyanlığın Kudüs’ten sonra ilk ulaştığı şehir olan Antakya’nın, söz konusu âyetlerin tefsirinde gündeme gelmesi konu hakkında daha fazla ilgi uyandırmaktadır.

Zira, Allah (c. c.) İslamın ilk tebliğ yıllarında yaşananlara Hristiyanlığın ilk tebliğ yıllarında yaşananları misl vermiş olmaktadır.

Yani, son Peygamberi ile sondan bir önceki Peygamberinin (Hz. İsa) tebliğ şartları ve sonuçlarını karşılaştırmaktadır. Bu konuyu çalışmaktan bir maksadımız da bu iki dönem arasındaki karşılaştırmanın daha yaygın yapılmasına ve daha etkili derslerin çıkarılmasına katkıda bulunmaktır.

1.3. Tezin Yöntemi

Araştırmamız genel olarak tahlil, tespit ve analiz çalışmasından ibarettir. Yasin Sûresi’nin ilgili âyetleri tefsir metotları çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar kendi içinde bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yine konuyla ilgili dinler tarihi araştırmalarına ve hususiyile konuyu gündeme alan yayınlara müracaat edilmiştir. Bunlara ilaveten Habib-i Neccar vesilesiyle Havariler ve Antakya konusunda görüşlerini almak üzere Fener Rum Patrikhanesi, Antakya Ortodoks Kilisesi ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi gibi kurum ve kuruluşları da ziyaretle Hristiyan kaynaklarında konunun nasıl değerlendirildiğini incelemeyi de araştırma alanımız içinde değerlendirdik.

Tezimizin ana konusu Karye Ashabi Meseli olduğu için, ilk bölümde Kur’ân’da meseller konusuna kısaca yer vermeyi gerekli gördük. Tezimizin ana temasını oluşturan Yasin Suresinin 13-32. Âyetlerinin tefsirini ayrı bir bölüm halinde inceledik. Surede zikredilen inanmış adamın Habib-i Neccar olup olmadığına yönelik oluşan edebiyatı da ayrı bir bölüm halinde ele aldık. Yine bu bölümde peygamberlere destek olan zevatın ortak özelliklerine dikkat çekmiş olduk.

1.4. Literatür Değerlendirmesi

Yasin suresinin 13-32. Ayetleri Karye Ashabı meselini konu edinmektedir. Suredeki bu bölüm aynı zamanda “mesel içinde kıssa” formunda olduğu için tezin baş tarafında Kur’an’daki meseller ve kıssa konusuna konunun anlaşılmasına kafi gelecek kadar temas ettik.

Kur’an ilimleri konusuna giren meseller, Kur’an’ın anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. İlk zamanlardan başlayarak Kur’an ilimleri konusunda çok zengin bir edebiyat olduğu gibi meseller konusu da bu eserlerde ayrı bir başlık olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Kur’an ilimleri eserlerinde yer alan meselleri, İmam Maverdi (ö. 450/1058) Emsâlü’l-Kur’an, ibn-i Kayyım el Cevziyye (ö. 751/1350) el-Emsâl fi’l-Kur’ani’l-Kerim, Bedreddin ez-Zerkeşi (ö. 794/1392) el-Burhân fi ulûmi’l-Kur’an, Celaleddin es-Süyuti (ö. 1505) el-İtkân fi ulûmi’l-Kur’an, Taşköprizâde (ö. 1561) Miftâhu’s-Saade, Muhammed Abdü’l-Azim ez-Zürkânî (ö. 1948) Menâhilü’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân, Subhi es-Salih (ö. 1986) Mebâhis fi Ulûmi’l-Kur’an, Mennâu’l-Kattân (ö. 1996) Mebâhis fi ulûmi’l-Kur’ân adlı eserlerinde ya müstakillen ya da ilgili başlık altında bir konu olarak işlemişlerdir.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde mesel maddesi farklı açılardan incelenmiştir. İsmail Durmuş, meseli genel olarak edebiyatta kullanımını ele alırken, M. Yaşar Kandemir meselin Hadisi şeriflerde kullanımıyla ilgili bilgilere yer vermiş Bedrettin Çetiner ise tefsir usulü ve Kur’an ilimlerinde mesellerin yerine dair açıklamalarda bulunmuşlardır.

Kur’an’daki mesellerle ilgili müstakıl veya konu başlığıyla temas ederek işleyen tez ve makale çalışmaları da mevcuttur. Veli Ulutürk, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde “Kur’an’ı Kerimde Meseller” adlı makaleyle⁵, Ahmet Bulut, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisindeki “Emsalü’l-Kur’an” isimli araştırmasıyla⁶,

⁵ Veli Ulutürk, “Kur’an’da Meseller” (Emsalü’l-Kur’an) *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11 (Haziran 1993).

⁶ Ahmet Bulut, “Emsalü’l-Kur’an” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3-S.1. (Ocak 1991).

Süleyman Kaya, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisindeki “Emsalü’l-Kur’an Bağlamında Hakim et-Tirmizinin el-Emsal mine’l-Kitabı ve’s-Sünne Adlı Eserinin Değerlendirilmesi” adlı makaleyle⁷, Selahattin Yılmaz, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisindeki, “Arap Edebiyatında Atasözleri (Meseller)”⁸ isimli makaleyle konuyu ele almışlardır.

Tez çalışmamızın birinci bölümünde kısmen, ikinci ve üçüncü bölümlerinde tamamen olmak üzere Yasin suresinin 13-32. Ayetleri Çerçevesinde Habib-i Neccar Edebiyatını ele alırken genel olarak literatür açısından, tefsirlerde Habib-i Neccar, tarih eserlerinde Habib-i Neccar, Hristiyan Kaynaklarında Habib-i Neccar ve Çağdaş Kaynaklarda Habib-i Neccar anlayışı üzerine oturarak işleyeceğiz.

Tefsirlerden ve tarih eserlerinden belirli eserleri tercih edeceğiz. Zira çok zengin bir tefsir birikimimiz olduğu için, diğer birçok çalışmalarda olduğu gibi, eserlerin hepsinden aynı konuyu aktarmak yerine, Habib-i Neccar gerçekliğini kabul eden veya reddedenlerin sahip oldukları fikri ne adına savunduklarının tespiti konunun anlaşılmasına katkı bakımından önem arz etmektedir. Birçok müfessir ve tarihçinin kendisine atıf yaptığı, et-Taberi’nin Camiu’l-beyân isimli tefsiri başta olmak üzere, er-Razi’nin el-Mefatih’ini, Bursevî’nin Ruhu’l-beyân’ını, İbn-i Âşûr’un et-Tahrîr’ini, es-Sabûnî’nin Safvetü’t-tefasir’ini, Elmalılı’nın Hak Dini Kur’an Dili’ni bu çerçevede değerlendireceğiz.

Habib-i Neccar’ın Yasin suresi 13-32. âyetleriyle ilgisini reddeden veya konuyu zayıf gördüğü için üzerinde durmayanlara örnek olarak, İbn-i Kesir’in Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim’ini, kısmen böyle değerlendiren Elmalılı’nın Kur’an Dili’ni bu görüşe örnek olarak ele alacağız.

Son olarak, Kur’an’daki meseller konusunu tamamen bir sembol olarak değerlendiren, Habib-i Neccar’ı da bir şahıs olarak değil, tarihte var olagelmiş herhangi bir inanmış,

⁷ Süleyman Kaya, “Emsalü’l-Kur’an Bağlamında Hakim et-Tirmizi’nin el-Emsal mine’l-Kitabı ve’s-Sünne Adlı Eserinin Değerlendirilmesi” *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4. S. 8. (2016): 86-103.

⁸ Selahattin Yılmaz, “Arap Edebiyatında Atasözleri” (MESELLER) *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1. (1996): 237-241.

hizmet adamı olarak değerlendiren çağdaş müfessirlere örnek olarak Muhammed Esed'in görüşlerine yer vermiş olacağız.

Tarih eserlerinde de konuya olumlu bakanların atıf yaptıkları et-Taberi'nin Tarihu'r-rusül ve'l-Mülük'ü ile İbn-i Esir'in el-Kamil fi't-tarih'ini; karşı görüşte olanların kaynak gösterdiği İbn-i Kesir'in el-Bidaye ve'n-nihâyesini örnek olarak ele alacağız.

Konunun çok yönlü oluşuna bakarak, tabiki bunlarla sınırlı kalmayıp daha başka yardımcı eserlerden de istifade edeceğiz.

1.5. Kur'ân İlimlerinde Meseller (Emsalü'l-Kur'ân)

Bu konuda eser veren âlimlerimizin çoğunluğuna göre, yaygın tabiriyle Emsalü'l-Kur'ân (Kur'ân'daki meseller) konusu, Kur'ân ilimlerinin en başta gelenlerindedir.

Beyhakî'nin (ö. 1015) Ebu Hureyre'den(ö.678) naklettiği bir hadise göre Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “*Muhakkak Kur'ân beş vecih üzerine indi: helâl, haram, muhkem, müteşâbih ve emsâldir. Helâli işleyin, haramdan kaçının, muhkeme tâbî olun, müteşâbihe îman edin, emsâlden ibret alın.*”⁹ Görüldüğü gibi “*emsâl*” Kur'ân'da başlıca beş konudan birini oluşturmaktadır. Bunun için şu rahatlıkla söylenebilir ki: Kur'ân'daki emsâli iyi öğrenen onun beş ana konusundan birini öğrenmiş demektir. Ayrıca Kur'ân'daki meseller Kur'ân'da beyan edilen hakikatlerin daha kolay anlaşılması için¹⁰ Allah Teâlâ'nın tercih ettiği bir anlatım yoludur. Bu konuda eser telif etmiş olan İmam Mâverdî (ö. 1058) demiştir ki: “*Emsâlü'l-Kur'ân ilmi, Kur'ân ilimlerinin en büyüğüdür, lâkin halk ondan gafildir. Zira verilen misâl ile meşgul olurken misâlin verildiği şeyden gaflet ederler.*”¹¹ O halde kelime anlamından başlayarak ve genel olarak meselin/emsâlin ne olduğunu incelemeye çalışalım.

⁹ A.g.e., C. 4, S. 38.

¹⁰ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 26. Türkiye Diyanet Vakfı,1996. S. 404.

¹¹ Celaleddin es-Süyûtî, *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Kahire: Mektebetü Dari't-Türas, 1967), C.4, S. 38; Taşköprizâde Ahmet Efendi, *Miftahu's-Saade ve Misbahu's-Siyade*, (*Mevzuatü'l-Ulum*), çev. Kemaleddin Muhammed Efendi, ilk tab. (Dersaadet/İstanbul, İkdam Matbaası, h.1313), C. 2, S. 181.

1.5.1. Mesel/Emsâl Nedir?

Kelimelerin aslı Arapça olup maddeleri (م-ث-ل) harflerinden oluşur. İştikak ilmi açısından masdarı/kelime kökü مثل misl'dir. Mesel, sıfat olarak kullanılır. امثال Emsal, cemi sığasıdır.

Manası: Benzeyen ve benzetilen arasında tesviye/eşitlik ifade eder. İstılahta/kullanımda: Şu şey, şu şeyin benzeridir, denilir.¹² Bu gramer bilgilerinden yola çıkarak genel olarak emsal ilmi veya Kur'ân'daki mesellerle ilgili eserlerde kullanım uygunluğuna göre muhtelif tanımlar yapılmıştır. Konumuzun izahına yarayacak olan bazı tarifleri aşağıda zikredeceğiz.

Mesel “Belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte, zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdeyiştir. Atasözüdür.”¹³

Taşköprüzâde (ö. 1561), emsâl ilmi için “lügat ilminin dallarındandır”¹⁴ demektedir ve emsâl ilminin şöyle bir tarifini yapmaktadır: “Belli bir topluluk arasında meşhur olan sözleri, özellikleri ve heyeti ile çıkış yeri, çıkış sebebi, söyleyeni, söylendiği zamanı ve mekânı ile bilmektir.” Emsâlin kullanımını da aynı yerde şöyle açıklamaktadır: “Belâğat ehlerinden, bir yerde çıkmış olan emsâli, hiçbir değişikliğe uğratmadan aynen çıkış yerine benzer (başka) bir yerde kullanmaktır.”¹⁵

Buna göre meselin/emsâlin ilk çıktığı yer ‘mevrid’, kullanıldığı yer ‘madrib’ olmaktadır. Hiçbir değişikliğe uğratmadan benzer bir yerde kullanımı söz konusu olduğuna göre burada aynı zamanda bir benzerlik (teşbih) vardır. O zaman meselin/emsâlin kullanıldığı yer ‘müşebbeh’, ilk çıktığı yer de aynı zamanda ‘müşebbehün bih’ olmaktadır.

¹² Muhammed İbni Ebu Bekir bin Abdul Kadir er-Razî, Muhtaru's-Sıhah, bs. et-tab'atü'l-ülâ, (Daru'l-Mektebeti'l-Hilal, Beyrut:1983), S. 614; el-Mu'cemü'l-Veciz, et-Tab'atü'l-ülâ, (Mecmau'l-Lügati'l-Arabiyyeti, Mısır,1980), S. 572; DİA, Durmuş, 2004: C.29, S. 293.

¹³ DİA, Durmuş, 2004: C. 29, S. 293.

¹⁴ Taşköprüzâde, Mevzuatü'l-ulûm, C. 1, S. 295.

¹⁵ Taşköprü zâde, Mevzuatü'l-Ulum. C. 1, S. 296.

Bu mânâyı takviye etmek üzere, Râgıb el-İsfahânî (ö.1108) demiştir ki: “Açıklamak amacıyla benzeri hakkında söylenen sözdür”.¹⁶

Bizim konumuza medar olan mesel, meselin/örneklerin verilmesi için kullanıldığı halidir.¹⁷

Gerek lügat gerekse Kur’ân ilimleri ve tefsir usûlü eserlerimizde mesel “*Kur’ân’daki Meseller*” ile ilgili çok geniş ve derin çalışmalarla üretilmiş bilgiler ve tevcihler bulunmaktadır.

Meselin gerek kelime mânâsı ve gerekse kullanım yerleri itibariyle, mesel ile yakınlık gösteren, *hikmet* ve *kıssa* gibi bazen karıştırılan kelime üzerinde de kısaca durmakta fayda görüyoruz.

Hikmet: Hayat tecrübesine sahip; âlim, ârif, düşünür ve şâir gibi toplumlara ibretli dersler veren insanların söylemiş oldukları özlü sözlerdir. Hikmet, nasihat etmek, ders vermek amacıyla belli bir kaynağa (sahibine) nispet edilerek nakledilir; mesel kadar yaygınlığı yoktur. Hikmet, aynı zamanda doğru görüş ifade eder.

Mesel, hikmetin daha da yaygınlaşmış/anonimleşmiş halidir. Belli bir kaynaktan çıkmış olmakla beraber meselin söyleyeni belli olmayabilir ve doğru görüş ifade etmeyebilir.¹⁸

Meselde amaç delil getirilmesi iken hikmette maksat nasihat etmektir. Hikmet, bir şeye benzesin veya benzemesin bir mânâ ifade eder. Meselin özü ise benzemek/benzetmektir.

Kıssa: Lügat mânâsı olarak, “birini, bir şeyi adım adım, iz iz takip etmek demektir.”¹⁹

¹⁶ Ragıp el-İsfahani, *Müfredat-ü Elfazı'l-Kur'an*, (Daru'l-Kalem: Şam, 2002), çev. Yusuf Türker, (Pınar yay. İstanbul:2007), S. 1360.

¹⁷ er-Razî, *Muhtaru's-Sıhah*, S. 614.

¹⁸ *DİA*, Durmuş, 2004, C. 29, S. 293 vd.

¹⁹ *Müfredat*, S. 1210; *DİA*, Şengül, 2002, C. 25, S. 498.

Kelimenin ana mânâsı bu olmakla beraber cümlelerdeki kullanımına göre yan mânâlar da taşımaktadır. Ana mânâyâ Kur'ân'dan deliller de mevcuttur.²⁰

Netice olarak mesel, bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması; hikâyeye edilmesidir.²¹ Bu mânâda olmak üzere kelime, Kur'ân'da 17 yerde geçmektedir.²² “Kur'ân'ın tarihî olaylar için kullandığı ‘kasas’ tabirine bakılırsa kıssaların dinî, edebî ve tarihî özelliklerini yansıtan en uygun bir isim olduğu açıkça görülebilir.”²³

Mesel ve kıssa kelimeleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılabilmeyle beraber darb-ı mesellerdeki kıssalar, “Bir hususu örnekleyerek çarpıcı ve etkili bir biçimde anlatabilmek amacıyla genelde temsili ve farazi bir nitelikte bulunur; tarihi gerçeklik ifade eden bir hadise olmaları şart değildir. Buna karşın Kur'ân'daki sade kıssalar, tarihi gerçeklik ifade ederler.”²⁴ Âdem, İsa (a.s.) ve Karye Ashabı kıssaları hem mesel hem mesel içindeki kıssa grubuna girer. Yani hem tarihi gerçeklik ifade ederler hem temsili bir anlatım tarzına sahiptirler.

“Bir meseli vârit olduğu aslî hale benzeyen yeni durum için söylemeye ve kullanmaya ‘darb-ı mesel’ denir.”²⁵ Her meselin bir mevrîd'i (çıkış yeri) ve bir madrib'i (kullanıldığı yeri) vardır. Bunun için mesel: “madribi mevrîdine benzeyen özdeyiştir.” şeklinde tanımlanmıştır. Yani kullanıldığı yer çıkış yerine benzeyen özdeyiştir, diye de kısaca tarifi yapılmıştır. Darb-ı mesel tabiri, kullanılagelmiş meşhur mesel mânâsına kullanılsa da

²⁰ Müfredat, S. 1210; er-Razî, *es-Sıhah*, S. 537. Bu mânâyâ delil olarak Kehf Sûresi, 18/64, Kasas Sûresi,

28/11. âyetler delil olarak gösterilmektedir.

²¹ *DİA*, Şengül, 2002: C. 25, S. 498-501.

²² el-A'raf, 7/176; Yusuf, 12/3.5; el-Kehf, 18/13; vd.

²³ Mehmet Paçacı vd. *Kur'ân ve Hadis İlimleri*, 2. bs. (Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2007), S. 116.

²⁴ *DİA*, Şengül, 2002: C. 25, S. 499.

²⁵ *DİA*, Durmuş, 2004: C. 29, S. 293.

esasında “*mesel darb etmek*” demek meseli yerinde kullanmak demektir. Yeniden bir mesel vaz etmek değildir.²⁶

Meselde “*vech-i şebek*” (benzerlik yönü) esas olduğu için, temsilde benzeyen ve benzetilenin benzeme yönü gözetilerek kullanılır. Bu durum giderek halk arasında yaygınlaşarak ilk kullanıldığı duruma benzeyen her durum için kullanılır ve umumiyet/anonimlik kazanır.

Mesel, birçok söz çeşidinden farklı olarak; lafzı kısa, mânâsı doğru, yaygın, değişmez, basmakalıp sözlerden oluşur. Meselin bu özelliklerine göre en kapsamlı tarifi şöyle yapılmıştır: Mesel, “atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesle aktarılan, çoğunlukla aslı durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir.”²⁷

1.5.2. Darb-ı Mesellerin Faydaları

Süyûtî'nin (ö. 1505) nakline göre, Mâverdî (ö.450/1072) “Kur’ân’daki mesellerin ilmi, Kur’ân ilimlerinin en büyüklerindedir. Fakat insanlar misâlin kendisiyle meşgul olmaktan esas misâl verilen şeyden (Mekke’de yaşanan hak-batıl mücadelesinden) gafil kalmışlardır.”²⁸ demektedir.

Kur’ân’daki meseller çoğu kere içinde kıssalar derç edilmiş olarak verildiği için en rahat anlaşılabilir bölümlerdedir, denilebilir. Önemli olan orada verilen ibrete yoğunlaşmaktır.

Fesahat ve belâğat harikası olan Kur’ân, Allah’ın insan ve cine hitabı olması hasebiyle âhir zaman Peygamberi Hz. Muhammed’e (a.s.) içinde yaşadığı toplum olan Arapların diliyle nazil olurken, o dönemde en zirve çağını yaşayan Arapça’nın dil özelliklerinin en

²⁶ Elmalılı, *Hak Dîni*, C. 1, S. 279.

²⁷ *DİA*, Durmuş, 2004: C. 29, S. 293.

²⁸ es-Süyûtî, *el-itkan*, C. 4, S. 38.

güzel şekilleri ile hitap etmiştir. Şüphesiz Arap dilinin özelliklerinden en güzeli olan 'meseller' Kur'ân'ın hitap tarzının başta gelenlerinden biri olmuştur.

Mesellerle insanlara hitap etmek, Kur'ân'dan önce de Arapların en yaygın kullandıkları hitap tarzıyken, Kur'ân'ın eşsiz edebiyat ve kültür dünyası ile buluşması, Arap edebiyatı için iki denizin buluşması gibi bir durumu ortaya çıkarmış oldu.

Gerek Kur'ân diliyle gerekse Kur'ân dışı hitabetlerde darb-ı mesellerin meram ve maksadı ifade etmekte büyük faydaları görülmüştür. Bunları konuyla ilgili çalışmalardan hülasa olarak şöyle sıralayabiliriz:

1-Akıldaki bir mânâyı anlatmak için mesel getirildiği zaman, o mânâ sanki bir şahıs resmi gibi karşımızda belirir, zihinlerde sabit olur ve iyice yerleşir. Bunun için mesel, 'gizli maksadı açığa çıkarmak ve gâibi şahide teşbih içindir.' denmiştir.

2-Darb-ı meselde anlayışsız, inatçı muhatabın saldırısını savmak, onun kalbine tesir ve onu ikna etmek için çaresiz bırakmak vardır. Çünkü darb-ı mesel bir şeyi anlatma gayesiyle dışarıdan örnekleme olduğu için muhatap kendi nefsinde göremediğinden dolayı etkilenmediği bir konuyu hariçten görerek etkilenir.²⁹

3-Mesellerde belki de en dikkat çeken özellik, çok kısa ifadelere çok geniş mânâları veciz bir şekilde sığdırmak; çok yönlü olduğu için anlaşılması zor konuları da bazı ayrıntılarına varıncaya kadar geniş bir şekilde açıklamaktır.

4-Nihâyet, mesellerin faydaları içinde, insanın ümit, arzu, korku ve endişe gibi duyguları dikkate alınarak eğitilmesi ve ruhen olgunlaştırılması önemli bir yer tutar.³⁰

Ayrıca, Allah Teâlâ Kur'ân'da meselleri hatırlatmak, vaaz, ecir-sevaba teşvik, övmek, kötölemek, günahı kaçırmak, azaptan korkutmak, bir işin büyüklüğünü veya küçüklüğünü anlatmak, yine bir işin gerçekliğini veya bâtıllığını ortaya koymak, ibret

²⁹ es-Süyûtî, *el-İtkan*, C. 4. S. 39; Taşköprü Zade, *Mevzuatü'l-Ulum*, C. 2, S. 182; Paçacı vd. *Kur'ân ve Hadis İlimleri*, S. 80.

³⁰ es-Süyûtî, *el-İtkan*, C. 4, S. 38-39; Taşköprü Zade, *Mevzuatü'l-Ulum*, C. 2, S. 182-183; Paçacı vd. *Kur'ân ve Hadis İlimleri*, S. 80.

aldırmak, bir maksadı akla yaklaştırmak, vehim gibi görülen mânâları hissedilir hale getirmek gibi faydaları temin için getirmiştir.

Kur'ân'ın meseller vermesindeki gayesi hususunda şu kanaatlerde birleşmiştir.

1.Kur'ân'ın indiriliş gayesini gerçekleştirmek, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek, Hz. Muhammed'i ve mü'minleri teselli etmek, onların kendi yollarında, davalarında ders ve ibret alarak ilerlemelerini sağlamak.

2.Verilen misâllerle sadece Mekkelileri, mü'minleri değil bütün insanlığı muhatap alarak İslâm'ın mesajlarının cihanşümul olduğunu bildirmek.

3.Hz. Muhammed'in üzerinde olduğu yolun geçmiş peygamberlerin yolu olduğu, ne Hz. Muhammed'in ne de mü'minlerin bu yolda yalnız olmadığı, yaşananların daha önceki tevhid mücadelelerinde de yaşandığı bildirilerek Peygambere kuvvet, inananlara cesaret vermek.

4.Mesellerde çoğu kere iyi kötü karşılaştırması yapılarak sonunda iyiliğin kötülüğe galip geleceğini, dolayısıyla Hz. Muhammed ve ümmetinin de iyiliği emredip kötülüğü nehyetme yolunda sebat göstermelerini, sabırla dua, ibadet ve Allah'a bağlılığa devam etmelerini sağlamak.

5.Birçok meselde kâfirin, müşriğin, münafığın, şeytanın ve terbiye edilmemiş nefsin iyilik kötülük mücadelesinde aynı oldukları için buna karşılık Allah'ın, Peygamberin, meleklerin, terbiye edilmiş nefsin ve mü'minlerin yanında ve tarafında yer almanın önemli ve hak yol olduğunu vurgulamak.

6.Yine birçok meselde, dünyada mü'mince yaşamanın sonunda ölüm, mahşer, mizan,cennet ve cennetteki ebedî müjdeler ve nimetler konusunda yapılan tasvirlerle karşılık; kâfirce, müşrikçe, münafıkça yaşamanın sonunda âhiret hayatının ve Cehennem azap ve sıkıntılarının çeşitli tasvirlerle aşağılayıcılığı ve ebediliği beyan edilir.

Bütün bunlarla kâfirlere, müşriklere ve münafıklara gittikleri yolun yanlış ve kötü olduğunun, mü'minlere de inandıkları yolda sebat etmelerinin iyiliğinin ve güzelliğinin

mesajları verilir. Allah (C.C.) bu mesajları kullarına Kur’ânda darb-ı meseller aracılığıyla ulaştırdığını muhtelif âyetlerde beyan etmiştir.³¹

1.5.3. Kur’ân’daki Mesellerin Kısımları

Konuyla ilgili çalışmalarda Kur’ân’daki mesellerin genellikle üç kısımda değerlendirildiğini görmekteyiz:

1-Zâhir Mesel: Darb-ı mesel yönü açıkça zikredilen kısımdır. Bu tür mesellerde ‘*mesel*’ lafzı veya benzetmeye (*teşbih*) yönelik lafzî öge açıkça ifade edilir.

2-Kâmin Mesel: Darb-ı mesel yönü açıkça zikredilmeyen ve *kâmin*, gizli, îmâlî mesellerin olduğu kısımdır. Bu tür meseller benzetme edatının açıktan zikredilmediği ancak benzeme yönünün (*vech-i şebeh*) bulunmasıyla anlatılmak istenen mücerred mânânın, müşahhasmış gibi reddedilemez bir şekilde ortaya konulduğu mesellerdir.

3-Mürsel Mesel: Mesellerden kabul edilen, hem teşbih lafzı hem de benzeme yönü (*vech-i şebeh*) zikredilmeyen mesel, mürsel meseldir. Bu tür mesellerde, mesel darb etmek yerine söz arasında, anlatımın karşı çıkılamayacak kadar parlak bir şekilde takviye edilerek kullanılmasıyla (*irsal*) meydana gelir.

Doğu coğrafyasında darb-ı meselli anlama ve anlatma kültürünün oluşmasında, genel olarak peygamberlerin bu coğrafyada gelip tebliğde bulunmasının tesirinin de büyük olduğu anlaşılabilir. Darb-ı meselli anlatım açısından bakıldığında şunu ifade etmek yanlış olmayacaktır: Âhir zaman Peygamberinin Kur’ân’ı tebliğ ettiği kültürel çevre, önceki asırlarda geçmiş peygamberlerin tebliğ ettiği ilâhî kitapların etkisiyle oluşmuş bir kültürel çevredir.

İşte böyle bir belâğat ortamına gerek zahir gerek kâmin/gizli ve gerekse mürsel çeşitleriyle Kur’ân, belâğatın en güzel unsurlarından olan “*darb-ı meselli*” anlatımla insanların akıllarına ve duygularına seslenerek ibret alıp hakikate yönelmelerini sağlamak istemiştir.

³¹ er-Ra’d, 13/17; İbrahim, 14/45; el-Ankebût, 29/43; er-Rûm, 30/58; ez-Zümer, 39/27; el-Haşr, 59/21.

1.5.4. Karye Ashabı Meseli

Yasin Sûresinin 13. âyeti ile başlayıp 32. âyetine kadar devam eden darb-ı meselin müfessirler tarafından değerlendirilmesinde çıkış noktası itibariyle aynı olan ama hedefleri bakımından bazı farklı tevcihler/yaklaşımlar bulunmaktadır.

Çıkış noktasının aynı olmasından maksat, Sûre'nin baş tarafında³² babaları uyarılmamış, gaflet içerisinde olan kavmi (Mekkelileri/Arapları) Peygamberimizin uyarması için Allah tarafından Kur'ân'ın indirildiği ifade edilmiştir. Daha sonra ise onları uyarma görevini yaparken “*onlara misâl de getir*” emri verilmiştir. “*(Ey Muhammed!) Onlara o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti.*”³³ âyeti ile başlayan darb-ı meselin, yukarıda meâllerini verdiğimiz 5. ve 6. âyetlerle emredilen, Mekkelileri uyarma vazifesi ile bağlantılı olduğu hususunda müfessirler ittifak halindedir.

Buradan anlaşılması gereken, Peygamberimizin Mekkelileri uyarma vazifesini yerine getirirken “*Karye ashabının*” durumunu kendilerine örnek vermesi ve bununla hakikati daha kolay anlamaları ve Allah'ın murad ettiği “*dosdoğru yol üzere*”³⁴ yaşamalarını temin etmek olduğudur.

Yani burada verilen örnekte, Karye ashabından iman edenler ve elçilere karşı çıkan gruplar ile Mekkelî Kureyşlilerden Peygamberimize iman edenler ve karşı çıkan grupların durumu birbirine benzetilerek elçilere karşı çıkanların akıbetleri Mekkelilere gösterilmiştir.³⁵

³² Yasin, 36/5.6.

³³ Yasin, 36/13.

³⁴ Yasin, 36/4.

³⁵ Muhammed Tahir bin Âşûr, “*et-Tahrir ve'Tenvir*”, [Tunus, Daru't-Tunusiyeti li'n-Neşri: 1984], C. 22, S. 342.

1.5.5. Karye Ashabı Meseline Yaklaşımlar

Mekkelilere “*Karye ashabının*” örnek verildiği meselin müfessirlerce yorumlanması konusunda bazı farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan öne çıkanları sahiplerinin isimleriyle birlikte özet halinde şu şekilde ifade edebiliriz.

Fahreddin er-Razî (ö. 1210) 13. âyetin darb-ı mesel olarak verilmesinin iki yönüne dikkat çekmektedir. Birincisi: Peygamberimizin şahsıyla alakalı yönü, İkincisi: Mekke Müşriklerine bakan yönüdür. Peygamberimizin şahsına bakan yönünde Allah (C.C.) buyurmaktadır ki: (Ey Muhammed) Karye ashabını göz önüne al! Onlar kendilerine gelen elçilere karşı çıktılar, eza ve işkence ettiler hatta öldürdüler. Bir tek Karye ashabına (sana çok uzak olmayan bir zamanda) üç elçi gönderdik, seni ise tek başına bütün âleme gönderdik; bu durumdan örnek al ve sakın ümitsizliğe kapılma!”

Mekke müşriklerine bakan yönünde ise (Ya Muhammed!) Karye ashabına gönderilen elçiler gibi “muhakkak sen de bir elçisin”³⁶ sen de kavmini uyaracaksın, hak yola davet edeceksin ama Allah’ın saptırdığını “uyarsan da bir uyarmasan da, onlar iman etmezler.”³⁷ Razî burada kendi yorumu ile Zemahşerî’nin (ö.538/1160) sözünün örtüştüğünü bildirerek “Bu darb-ı meselden Allah’ın Peygamberimize teselli verdiği yorumu çıkarılabilir.” demektedir.³⁸

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) 13. âyetteki darb-ı meselin karye ashabının kıssasını hatırlatarak Mekkeli müşriklerin uyarılması için verildiğini ifade ettikten sonra *el-İrşad* isimli eserden alıntıyla şu bilgileri vermektedir: “Bu darb-ı mesel iki yönden değerlendirilir. Birincisi: Garib bir hali, benzeri olan başka bir hale benzetmektir. (Burada, ey Muhammed!) Küfürdeki taşkınlıkta ve elçileri yalanlamadaki ısrarda Mekkelilere karye ashabının halini örnek ver, onların hali tıpkı Mekkelilerin hali gibidir. İkincisi: Bir benzeriyle karşılaştırma kastı olmaksızın tuhaf bir durumu insanlara hatırlatıp (umumi

³⁶ Yasin, 36/3.

³⁷ Yasin, 36/10.

³⁸ Fahrudin er-Razî, *Mefatihü'l-Ğayb*, (et-Tefsiru'l-Kebir), (Lübnan-Beyrut, Daru İhya’i-t-Türasi'l-Arabi: 2008) C. 26, S. 259.

olarak) açıklama konusunda kullanılır.”³⁹ Birinci değerlendirmede hedef sadece Mekkeliler iken ikinci değerlendirme genel olarak bütün insanlara va’z u nasihat ve onlara ibret sunmadır.

Tahir İbn-i Âşûr (ö. 1973) 13. âyetteki darb-ı meseli değerlendirirken genellikle diğer tefsirlerde yer alan bilgi ve görüşlerin/yorumların bir özetini bir araya getirme şeklinde yaklaşım sergilemiştir. Yani darb-ı meselde geçen karye ashabına Mekkelî müşriklerin halini benzeterek, bunlara karye ashabını örnek vermiştir. Aynı zamanda Peygamberimizi de karye ashabına gelen elçilere benzeterek, Peygamberimize de oraya gelen elçileri örnek vermiştir.⁴⁰

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942) 13. âyetteki darb-ı meselin önemini vurguladıktan sonra demektedir ki “Peygambere mev’ud olan inkilâbâtın mühim bir misâlini vermektedir ki buna bu itibarla ‘Yasin’in kalbi dense sezâdır. Yani Nasraniyyetin karşısında müşrik Romalılar nasıl söndüyse İslamiyyetin karşısında da öyle devletler sukût edecek.”⁴¹ Elmalılı, karye ashabının Mekkelilere misâl verilmesini bu şekilde değerlendirmektedir. Yani Mekkelilerin direnmelerinin beyhûde olduğunu, nasıl ki Hz. İsa’nın tebliğ ettiği hak din karşısında putperestler yok oldu, putlar hatta devletler yıkıldıysa âhir zaman Peygamberinin tebliğ ettiği İslâm karşısında da böyle inkılaplar olacak, putperestler yok olacak, putlar hatta devletler yıkılacaktır.

Muhammed Esed (ö. 1992) bazı tefsirlerde yer alan bir görüşü özet halinde vermiştir. Kur’ân’daki diğer kıssaların Allah tarafından açıklanmasına atıf yaparak Yasin Sûresindeki 13. âyetle başlayan karye ashabının kıssasının da aynı hedef ve gaye için verildiğini ve bu kıssalarda bildirilmeyen tarih, yer ve şahıs isimlendirmelerinin müfessirler tarafından yapılması “spekülyasyondan” ibarettir ve bu kıssa da tamamen temsîlî bir anlatımdır; görüşünü ifade ettikten sonra şöyle demektedir:

³⁹ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 377.

⁴⁰ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 358.

⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4015.

Bana öyle geliyor ki, burada Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (a.s.) tarafından tebliğ edilen ve temelde aynı manevî hakikatleri kapsayan üç büyük tevhid dininin bir temsili ile karşı karşıyayız. Kıssada zikredilen 'şehir'(karye), bana göre bu üç dinin içinden çıktığı ortak kültürel çevreyi simgelemektedir. İlk iki elçinin birlikte gönderildiğinin belirtilmiş olması, ikisinin öğretilerinin aynı metin içinde, Kitab'ı Mukaddes'in Eski Ahid kısmında toplandığına işaret eder. Onların, hitap ettikleri kitlenin etik davranışlarını biçimlendirmekte zamanla yetersiz kalmaları üzerine Allah, onları nihaî mesajı, yani insanlığa üçüncü ve son elçi Muhammed (a.s.) tarafından tebliğ edilen mesajı yoluyla destekledi.⁴²

Yasin Sûresi 14. âyetin tefsirinde üzerinde duracağımız, Elmalılı'nın da vurguladığı görüş olarak⁴³ ki diğer bazı tefsirlerde de görmek mümkün olan bu yaklaşımı, Muhammed Esed net ve ana görüşü olarak ifade etmektedir.

Bizce bu yaklaşım şöyle değerlendirilebilir: Karye ashabı darb-ı meseliyle Allah (c. c.) yalnızca Mekke müşriklerinin itiraz ve inatlarına muhatap olan âhir zaman Peygamberi Hz. Muhammed'e (a.s.) ve onun muhataplarına örnek vererek yol göstermiş olmamaktadır. Aynı zamanda tahrife uğramış da olsa vahiy kaynaklı, Yahûdilik ve Hristiyanlık dinlerinin mensuplarına da hitap etmiş olmaktadır. Böylece, kıssa'nın/darb-ı meselin sonunda ifade edilen "helâk" tehdidine onlar da muhatap oluyorlar demektir.

Farklılığıyla dikkat çeken bu yaklaşıma şöyle bir açılım getirilebilir. Kendilerini takviye için gönderilecek üçüncü elçinin (Hz. Muhammed) geleceğini bazı Kur'ân âyetlerinin delaletiyle⁴⁴ önceki iki elçi (Hz. İsa ve Musa) müjdelemiş olmaktadır.

Sonuç olarak karye ashabının misâl verilmesinde, er-Râzî'nin yorumunun özeti: Ashab-ı Karyeyi ve elçilere direnişlerini Mekke müşriklerine; Karye ashabına gelen elçileri de

⁴² Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), C. 2, S. 898.

⁴³ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4016.

⁴⁴ es-Saf, 61/6.

Peygamberimize örnek olarak değerlendirmesinden çıkan mesaj, Peygamberimize teselli ve sıkıntılara karşı göğüs germe ve cesaret tavsiyesidir.

el-Bursevî'nin yorumunun özeti: Tarihte geçen ve Mekke müşriklerine, garip ve tuhaf halleri ve acı sonları benzese de benzemese de genel olarak ders ve ibret alınması gereken bir misâl olarak değerlendirilmesidir.

İbn-i Âşûr'un yorumunun özeti: Bütün yorumlarda az veya çok temas edildiği için onların özeti sayılabilecek; hem Peygamberimize hem de Mekke müşriklerine mürekkep (çift yönlü) darb-ı mesel değerlendirmesidir.

Elmalılı'nın yaklaşımının özeti: Karye ashabının helâkinin arkasından gerçekleşen tarihi hadiselerden yola çıkarak, Mekke müşriklerinden sonra da dünyada benzer şekilde dini inkişaf ve fütûhâta hatta bazı devletlerin yıkılacak olmasına ışık tutan bir değerlendirmedir.

Esed'in yaklaşımı: Bu darb-ı meselden Musa ve İsa'ya (a.s.) Hz. Muhammed'in takviye ve tamamlayıcı olarak gönderildiği yorumudur.

Gerek burada özet olarak bir araya getirdiğimiz gerekse biraz ayrıntı ifade ettiği için zikretmediğimiz, çalışmamızın kapasitesini aşabilecek diğer görüşlerden anlaşılacağı üzere, Yasin Sûresindeki “*Karye ashabi*” misâli insanların Müslüman olmasında ve Müslüman kimliğinin inşası için çok önemli mesajlar taşımaktadır.

Bilindiği üzere Kur'ân'ın üçte birini kıssalar oluşturmaktadır. Yani insanların imânâ gelmelerinde, bu misâlde olduğu gibi mü'min olan kişinin imanı uğrunda canını feda edecek kadar olgunlaşmasında ve ahlâkını geliştirmesinde bu kıssaların etkisi izahtan varestedir. Karye ashabi kıssası Kur'ân ilimleri edebiyatında hem kıssa hem de mesel sınıfında (*mesel içinde kıssa olarak*) değerlendirilmektedir. Yani insanlık tarihinin bir kesitinde hak ve batıl mücadelesi verilirken yaşanan bu olay âhir zaman Peygamberi vasıtasıyla bütün insanlara özellikle de küfürde inat edenlere “*misâl*” olarak verilmektedir. Bu yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki: Yasin Sûresinin 13-32. âyetlerinde verilen karye ashabi darb-ı meseli Kur'ân'ın en başta gelen misâl ve kıssalarındandır.

1.5.6. Karye Ashabı Meselinin Özellikleri

Kur’ân ilimleri müvâcehesinden bakıldığında karye ashabı meseli, ”*Emsâlü’l-Kur’ân*”ın kısımlarından “*zahir mesel*” kısmına girmektedir. Çalışmamızın *Mesellerin Kısımları* bölümünde açıklandığı üzere bu tür meseller, mesel lafzı ve müştakkâtının veya teşbih edatının açıkça (*musarrahun bih olarak*) zikredilerek yapılan zahir mesel kısmındandır.⁴⁵

Yasin Sûresinin 13. âyeti ve devamındaki mesel “واضرب لهم مثلا” diye başlamaktadır. Burada hem “*mesel*” lafzı hem de onun kullanma fiili olan “*darb*”, emir sığasıyla kullanılmıştır. Allah Teâlâ emir sığasıyla Peygamber efendimize Karye ashabının kıssasını misâl olarak vermesini emretmesinden, konunun önemine binâen *açık/zahir* bir darb-ı mesel usûlünü tercih ettiğini anlayabiliriz.

Karye ashabı meseliyle ilgili yaptığımız araştırmanın buraya kadarki kısmından bizde hâsıl olan kanaat özet olarak şöyledir: Öncelikli olarak Allah, Kur’ân’daki diğer birçok meselde olduğu gibi bu meselde de misâl verdiği olayın tarihini, mekânını ve olayda geçen şahısların isimlerini bildirmemiştir. Bundan maksat, bazı müfessirlerin de belirttiği gibi – ki bu husus âyetlerin tefsiri bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Biz kulların, misâl verilen olayın tarihi, yeri, şahısların isimleri gibi ayrıntılarla meşgul olmadan, esas olarak Allah’ın, bize bu misâlde vermek istediği ders ve ibret ne ise ona yoğunlaşmamızı istemesidir. Çünkü Kur’an’ın verdiği mesajlar hem cihanşumül hem de çağlar üstüdür.

Bu meselden çıkarılması gereken ibret ve ders üzerinde dururken dikkat çeken ve göz önünde bulundurulmasının zarûrî olduğunu düşündüğümüz hususlar şunlardır:

a) Yasin Sûresi Mekkîdir.⁴⁶ Yani, Mekke’de nazil olmuştur ve Mekke’de nazil olan sûrelerin genel itibariyle ana konuları, iman ve ahlâk üzerinedir ve bu dönem bir anlamda İslam’ın ilk temellendirme, tebliğ ve kuruluş sürecidir. Bu meselden alınacak ibret ve

⁴⁵ es-Suyûtî, *el-İtkan*, C. 4, S. 39; Taşköprî Zâde, *Mevzuatü’l-Ulum*, C. 2, S. 183.

⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4002; Esed, *Kur’ân Mesajı*, C. 2, S. 895; Hayrettin Karaman vd. *Kur’ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, 2007), C. 4, S. 473.

dersleri buna göre değerlendirmek gerekir. Darb-ı meselde de iman ve ahlâk konularına ağırlık verilmektedir.

b) Misâl verilen Karye Ashabı, kendilerine gönderilen elçilere inanmadılar, hatta muhtemelen de onları şehit ettiler. Buradan, Peygamberimizin muhatabı bulunan Mekke müşriklerinin de Peygamberimizi şehit etmek için kendi aralarında karar verdiklerini düşündüğümüzde; misâl verilen Karye Ashabının tutumunun elçilerin kendilerine tebliğ ettiği ilâhî mesaj karşısında Mekkeli müşriklere bir çok yönden benzediğini söyleyebiliriz.

c) Darb-ı meselle aktarılan olayın en hararetli kısmı, Karyeye gelen elçilere yardım için şehrin uzağından koşup gelen inanmış *adam'ın* (birçok müfessire göre Habib-i Neccar) şehit edilmesidir. Bu hâdise bize göre Hz. Âdem'den beri tevhid mücadelesinde eksik olmayan ve Peygambere ilk inanan ve bu uğurda kendini feda eden "*inanmış adam*" unsuruna çarpıcı bir örnektir. Esed'e göre "*her dinde bulunan inanmış bir azınlığı...*" temsilen anlatan "*bir mecazdır.*"⁴⁷ Buna karşılık Peygamberimize imanı uğrunda (bir savaş da yokken) kendini feda ederek azgın Mekke'li müşriklerin eliyle şehit edilen bazı ashabın varlığının bilinmesi bu misâli son din İslâm'ın mensupları adına daha da ilginç kılmaktadır.

d) Bir başka yönden bakıldığında Karye ashabı meseli, neticesi itibariyle misâl verilen Karye ashabının "*bir sayha*" ile helâk edilmeleri; Mekke müşriklerinin başına böyle bir şeyin gelmemiş olması, durumu farklı gibi gösterse de konuya biraz yakından bakınca neticelerinin de birbirine benzer olduğunu anlayabiliriz.

Şöyle ki, ibn-i Kesir'in Ebu Saidi'l-Hudrî'den naklettiği bir rivâyete göre "*Allah (c. c.) Tevrat'ı indirdikten sonra hiçbir ümmeti toplu olarak helâk etmemiştir.*"⁴⁸ Bunun yerine mü'minlere, kâfir ve müşriklerle savaşmayı emretmiştir.⁴⁹ Bu emir, Peygamberimiz ve

⁴⁷ Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 2, S. 899.

⁴⁸ el-Kasas,28/43. (Söz konusu görüşe bu âyet delil gösterilmektedir.)

⁴⁹Ebu'l-Fida Ömer İbn-ü'l-Kesir,*Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*,(Beyrut: Daru'l-Fikr,1970)C. 5, S. 383.

ashabına Mekke müşrikleri ile savaşmaları için gelmiş⁵⁰ ve Peygamberimizin tebliği sürecinde inananlar inanmış, inanmayanlar da Bedir, Uhud ve Hendek savaşı gibi savaşlarda “*Mü'minlerin elleriyle*”⁵¹ helâk olmuşlardır.⁵²

Yani küfründe inat edenler hakkında yine Allah Teâlâ'nın emri uygulanmış ve Karye ashabının küfürde inat etmeleri sonucu başlarına gelenlerin benzeri, başka bir şekilde Mekke müşriklerinin başlarına da gelmiştir.

e) Bu mesel, Yasin Sûresinin genel maksadını oluşturan *risalet, tevhid ve âhiret* konularının tamamına temas etmektedir.⁵³ Meselin ilk bölümü olan 13-21. âyetlerinde risaletle ilgili mevzular işlenirken, ikinci bölümü olan 22-25. âyetlerinde Tevhid mevzuu, son bölümü teşkil eden 26-32. âyetlerinde âhiret mevzuu işlenmektedir. Yani Karye ashabı meseli Yasin Sûresinin tamamına ışık tutmaktadır ve tamamını anlamak için bu mesele bakmak bile kifâyet eder denilebilir.

1.5.7. Karye Ashabı Meselinin Tebliğ Dili Açısından Kısa Bir Tahlili

Bu mesel dînî tebliğ ve dînî tebliğin dili bakımından birçok müspet örneklik ve incelik taşımaktadır. Tefsir çalışmaları yapan müfessirlerin Yasin Sûresi tefsirinde, Karye ashabı meselini/kıssasını incelerken hemen hiçbirinin temas etmeden geçmediği bir konu da bu kıssanın ifade biçimi ve edebî tahlilidir.

Bu çalışmalarda Karye ashabına tebliğ için gelen *elçilerin* kendilerini ifade ederken/savunurken tercih ettikleri hitabın belâgat seviyesi, hem de *şehrin uzağından koşup gelen* ve elçilere destek olan *adamın* davasını ve kendini savunurken/ ifade ederken yaptığı konuşmaların belâgat seviyesi Allah tarafından Kur'ân'da örnek gösterilecek kadar takdire şayan bulunmuştur.

⁵⁰el-Bakara, 2/193; el-Enfal, 8/39; el-Hac, 22/39.

⁵¹et-Tevbe, 9/14.

⁵² Bursevî, *Ruhu' Beyan*, C. 7, S. 388.

⁵³ Mehmet Fâik Yılmaz, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), S. 131.

Meselin, risalet konusunu oluşturan kısmında, Karye'ye elçiler önce iki kişi olarak geliyorlar, Karye halkı onları yalanlayınca üçüncü bir elçiyle takviye ediliyorlar.⁵⁴ Burada üç kişilik bir heyet halinde birbirini doğrulayan sözlerle muhataplarını etkilemeye çalışıyorlar. Çünkü üçü de aynı şeyi söylemektedir. “*Elçiler: şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz’ dediler.*”⁵⁵ Burada elçilerin sözlerini kuvvetlendiren (*tahkik için*) cümle öğelerinden “*inne/ئ*” edatı bulunmaktadır. Ayrıca ifadelerinde isim cümlesi kullanmaları ve *cer harfî* ve *mecrûrunun* tekaddüm etmesi/başa geçmesi de mânâyı kuvvetlendirici başka bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Sonra Karye halkı, elçileri yalanlamaya devam etmekle kalmayıp davalarını tebliğden vaz geçirmeye uğraşınca elçiler muhataplarını ikna etmeye yönelik olarak daha güçlü bir şekilde: “*Rabbimiz biliyor ki; elbette ve gerçekten biz size gönderilmiş elçileriz.*”⁵⁶ dediler. Bu âyette daha önceki ifadelerine ek olarak cümlenin mânâsına kesinlik katan “*te’kîd lâmı*”nı kullanmaktadırlar. “*Rabbimiz biliyor.*” ifadesi cümleyi kuvvetlendirmede yemin etmekle eşdeğer olan, *kasem* fonksiyonunu icra etmektedir.⁵⁷ Ayrıca ibarede *harf’i-cer* ve *mecrûrunun* tekaddüm etmesi cümleye ayrıca bir ifade gücü eklemiştir. Bunu takiben gelen “*Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir.*”⁵⁸ âyetinde lafzan nefiyden sonra istisnanın gelmesi cümleye, tahsisle beraber katıyyet mânâsı katarken, bütününün mânâsı şöyle anlaşılmıştır: Bize düşen tebliğdir, bundan sonra sizin işiniz Allah’a (inanmazsanız azabına) kalmıştır, demiş oluyorlar. Bu mânâsıyla âyet, zımnen bir korkutma ve tehdid de barındırmaktadır.⁵⁹

⁵⁴ Yasin, 36/13.14.

⁵⁵ Yasin, 36/14.

⁵⁶ Yasin, 36/16.

⁵⁷ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 380.

⁵⁸ Yasin, 36/17.

⁵⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 4, S. 7.

Ayrıca tebliğde bir iletişim tavrı olarak Kur'ân'da birçok peygamberden hikâyeten aktarılan bu hitap sözcükleri, muhatabı baskılamadan, iletilen mesajın gönülden isteyerek benimsenmesine kapı aralamayı hedefleyen bir iletişim tekniğini oluşturmaktadır.

İnkârcı Karye ashabına gelen elçilerin tebliğ metodunda dikkat çeken önemli bir husus da, muhatap oldukları insanlara bütün bildiklerini-inandıklarını birden boca etmek yerine, halin iktizasına göre her merhaleye uygun etki meydana getirecek sözlerle (belki uygun ses tonuyla da hitap ettikleri düşünülebilir. Bu incelik bize bunu da düşündürmektedir.) hitap etmeleridir.

Karye ashabı meselinin, tevhid konusunun işlendiği bölümünde halin iktizasına göre yapılmış ve belâğat eserlerinde örnek olarak gösterilen hitabet incelikleri bulunmaktadır. Mesela: “Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere (elçilere) uyunuz, onlar hidâyete erdirilmiş kimselerdir. Hem ben ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim. Oysa siz de yalnızca O'na döndürüleceksiniz. O'nu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim?”⁶⁰ âyetlerinden oluşan darb-ı meselin, meâlini verdiğimiz bu bölümünde, Karye ashabının inadı ve ağır baskıları karşısında zor durumda kalan elçilere önceden inanmış ve onlara destek için *şehrin uzağından koşup gelen “adam”*ın konuşmaları hikâye edilmektedir. Söze “siz” diye başlayan *adam* ikinci âyette ben diye devam ediyor ve âyetin sonunda “O'na döndürüleceksiniz” derken yine siz/sen diline geçiyor.

Arap edebiyatında bu tarz hitap usulüne “iltifat” denmektedir. Yani konuşan hatip muhatabın ilgisini uyandırmak, şefkat ibraz ederek inadını kırmak vb. için mütekellimden (ben) muhataba (sen), muhatabdan gâibe (o) geçerek hitap metodunu değiştirebilir. Bu da Arap edebiyatının lafza akıcılık, mânâya inandırıcılık ve gönüllerde genişlik tesiri uyandıran en güzel tarzlarından biridir.⁶¹

Hitabette ve yazıda/iletişimde böyle tarzların benimsenmesinde birçok faydanın olduğu iletişimciler tarafından tespit edilmiştir. Bizim çalışmamızın konusu olan Karye ashabı

⁶⁰ Yasin, 36/21-23.

⁶¹ Muhammed bin Abdurrahman, (Hatib-i Dimeşk) *Muhtasar Telhis'l-Maâni*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım), S. 42; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4018.

meselinin dilinin edebî açıdan değerlendirmelerinin yapıldığı çalışmaların birinden kısa bir alıntı oldukça açıklayıcı olacaktır.

Ben dili ile konuşmak kişinin kendisinden bahsetmesi ya da kendisini övmesi demek değildir. Ben dili, kaynağın kabul etmediği muhatap davranışının tanımını yapan, bu davranışın kendisini somut olarak nasıl etkilediğini ve ne tür duygular yaşattığını açıklayan, dürüst ve sorumlu bir kızgınlık ifadesidir.

Ben diliyle, sen dilinin içerdiği (dışlayıcı, suçlayıcı, öteleyici) olumsuz anlamı iletmeden, mesaj gönderilir. Ben diliyle sen dili arasındaki en önemli fark; ben dilini kullanan kaynağın o anda kendisinde oluşan gerçek duygularını ifade etmesidir. Etkili bir ben dili şu üç öğeyi içermesi gerekir: Birincisi, kabul edilmeyen ya da hatalı olan davranışın yalın, açık, yorumsuz bir şekilde yargılamadan ve suçlamadan tanımlanması; ikincisi, kabul edilmeyen davranışın konuşan üzerindeki somut, gerçek ve kesin etkisinin söylenmesi; üçüncüsü ise, kabul edilmeyen davranışın konuşanda yarattığı duyguların ifade edilmesidir.⁶²

Ben dilinin mucizevî bir şekilde bütün problemi halletmeye yetmeyeceği âşikâr olmakla beraber “sen dilinin” muhatapta meydana getireceği birçok olumsuzluğu bertaraf etmek için konuşan hatibin tercih edeceği en iyi hitap yollarından biri olduğu âşikârdır.

Netice olarak, Karye ashabı meseliyle verilen bu iletişim dersleri bize bir şeyi daha düşündürmektedir. O da, Kur’ân’daki diğer meseller ve kıssalar göz önüne alındığında değişmez bir hakikatle karşılaşırız. Bu hakikat, ilâhî iradenin insanlara binlerce yıl önce gönderdiği vahiylerinin ve bu vahiylerin lafzında ve mânâsındaki tasarruflarının, son Peygamber zamanında da geçerliliğini koruduğunu ve kıyamete kadar devam etmesini istediği kuralların, Kur’ân’la yenilenerek insanların gönüllerini aydınlatmaya, hayatlarına nizam vermeye devam edeceğini beyan etmiş olmasıdır.

⁶² Abdurrahman Kasapoğlu, “İletişimde Ben-Dili”, “Ashabu’l-Karye” Kıssasından Bir Kesit. [Temmuz-Aralık-2008] S.49-60

Karye ashabı meseli, hem din tebliğcilerinin dili hem de o dilin ifade ettiği dakik mânâları bakımından, kıyamete kadar insanlara örneklik teşkil edebilecek eşsiz bir değer oluşturmaktadır. Yasin Sûresi Kur'ân'ın kalbi, Karye ashabı meseli de Yasin Sûresinin kalbi mesabesindeki bir “*darb-ı mesel*” olarak, yüzlerce belki binlerce yıl sonra Mekkeli müşrikler üzerinden yeniden insanlığın dikkatine ve idrakine sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

YÂSİN SURESİ'NİN 13-32. AYETLERİ TEFSİRİ

Yasin Suresinin 13-32. Ayetlerinin tefsiri konumuzun çerçevesini belirlemesi bakımından önemlidir. İlgili ayetlerin tefsirini yaparken izlediğimiz yolu şöyle ifade edebiliriz:

- 1-İlk önce her âyet veya âyet grubunun Arapça metnine ve mealine yer vereceğiz.
- 2-Âyetlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak kelimelerin lügat açısından tahlilini yapacağız.
- 3-Âyetlerin tefsirini, kendilerine âit numaralarıyla birlikte vereceğiz.
- 4-Âyet gruplarının tefsirinin sonunda konunun ana noktalarına değinecek şekilde bir değerlendirme yapacağız.
- 5-Klasik ve çağdaş müfessirlerden bazılarının dikkat çeken yaklaşımlarını/yorumlarını, isimlerini zikrederek sırasıyla vereceğiz.
- 6-Karye ashabı meselini anlatan âyet veya âyet grubu ile Yasin Sûresinin baş tarafındaki Mekke müşriklerinin durumunu beyan eden âyetlerin, mânâ bağlantısını tesbit edeceğiz.
- 7-İlgili ayetlerin tefsirini tamamladıktan sonra konunun bütününden çıkarılacak sonuçları, maddeler halinde sunacağız.

2.1. Âyet/13

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿13﴾

13: “(Ey Muhammed!) Onlara, o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti.⁶³”

Bu âyet, Karye ashabı meselinin Mekkeli müşriklere misâl verildiği darb-ı meselin ilk âyetidir. Mekkeli müşrikler, Peygamberimizi yalanlamakta o kadar ileri gittiler ki; gerek kendisine gerekse kendisine iman eden ilk müslümanlara türlü ezalar, işkenceler yapmaya başladılar. Hatta, Daru'n-Nedve denilen toplantı meclislerinde Peygamberimizi öldürme kararı aldılar.

Allah (C.C.), Peygamberimize ve ona inanan ashabına hem teselli vermek hem de metanet ve sabırlarını güçlendirmek için Karye Ashabı misâlini vermeyi emretti. Bu darb-ı mesel kıssası “*Yasin Sûresinin maksudunu (nihâî hedef ve gayesini) oluşturmaktadır.*”⁶⁴ Âyetin gramer tahlilinin yapıldığı tefsirlerde “*أصحاب القرية*” cümlesinin “*اذ جاءها المرسلون*” terkibinden *bedel* olması gerektiği görüşünden hareketle, meselin ana konusunu oluşturan noktaya dikkat çekilmektedir.⁶⁵

Tefsir edebiyatımızda bu mesel, genellikle “*Karye Ashabı Meseli*” diye isimlendirildiği için biz de bu ismi kullanmayı tercih ettik. Ancak âyet metninin akışından (*siyak-sibak*) her ne kadar misâl verilmesi gereken Karye ashabı olsa da *bedel* mânâsı verdiğimiz zaman “*Karye ashabından maksat, onlara gelen elçiler, elçilerin mücadelesi, mücadeleyi verirken karşılaştıkları durumlar ve tutumlar*” olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1. Âyetteki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi

واضرب : Meselin ilk ve Kur’ân’da kullanımını ifade eden kelimesidir. Sülâsî mücerreden emr-i hâzırdır. Allah (C.C.), Peygamberimize “*mesel darb et*” diye bu emri hazır sığıası ile emretmiştir. Kelime, maddesinin mânâsı itibarıyla bir şeyi bir şeye vurmaktır.

⁶³ Kur’ân Meâli, Yasin, 36/13.

⁶⁴ Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 130

⁶⁵ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 378.

mânâsındadır. Buradan çıkararak; bir şeyi bir şeye benzeterek örnek vermek; Allah'ın Kur'ân'da misâl vermesi, vb. mânâlarda kullanıldığı görülmektedir.⁶⁶

مثل : Benzeyen ve benzetilen arasında tesviye/eşitlik sağlayan bir kelimedir. Benzerlik için kullanılan bir kelime olduğu için aynı zamanda **شبه** (benzeme) kelimesi yerine de kullanılmıştır.⁶⁷ Kur'ân'da, Allah tarafından kullar için kolay veya zor, herhangi bir şey anlatılmak istendiği zaman ya **مثل** kelimesi, (mîm'in ve se'nin üstünü ile) ya **مثلى** kelimesi, (mîm'in ötresi, se'nin cezmi ile) ya **مثل** kelimesi (mîm'in esresi, se'nin cezmi) ile veya cemisi olan **أمثال** kelimesi ve diğer kalıplarıyla misâller verilmiştir.

Bu âyette Mekkeli müşriklerin hali, Karye ashabının haline; Peygamberimizin hali de Karye ashabına dînî tebliğ için gelen elçilerin (Resullerin) haline benzetilmiştir.

أصحاب: Beraberlik, arkadaşlık, kaynaşan, topluluk üyesi mânâlarına gelen ve isim olarak kullanılan **صاحب** kelimesinin cemi sığasıdır. Arkadaş topluluğunu ifade eder.⁶⁸ Burada “ehli” yerinde kullanılmıştır. Yani “*Karye ashabi*” *Karye Ahâlîsi*” mânâsındadır.

قرية: Yeryüzünde hayvanların içeceği kadar su birikintisinin olduğu çukur, demektir. Buradan hareketle yaşamak için insanların bir araya toplandıkları küçük köyler veya büyük yerleşim yeri olan şehirler için de kullanılmaktadır.⁶⁹ Nitekim, aynı yerleşim yeri için Yasin Sûresinin 20. âyetinde şehir anlamına gelen **مدينة** kelimesi kullanılmıştır.

مرسلون: if'al babından gelen **ارسال** masdarından ism-i mef'ul cemi müzekker olur. Kelime, sülâsî mücerred ve diğer bab'lardan kullanımlarında: gönderilmişler, bir şeyi serbest, bırakmak, mektup yazmak, elçi göndermek, vb. birçok mânâda kullanılmıştır.⁷⁰ Allah, Kur'ân'da kendi mesajını insanlara ileten, tek başına veya peşpeşe peygamber gönderme

⁶⁶er-Razî, *es-Sıhah*, S. 378-379; Müfredat, S. 1360, vd.

⁶⁷ Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (İbnü Manzur), *Lisanü'l-Arab*, (Beyrut, Daru Sadır: H. 1300) C. 11, S. 610.

⁶⁸ A.g.e., C. 1, S. 519.

⁶⁹ Müfredat, S. 1203.

⁷⁰ A.g.e., C. 11, S. 283.

filinin ifadesi için “irsal” kelimesini kullanmaktadır. Bu âyette Karye ashabına gelen elçiler için kullanılmıştır.

2.1.2. Âyetin Tefsiri/13

“Onlara, o köy/şehir halkını örnek ver.” Bu ifadede *onlar*, Mekkeli müşriklerdir. Mekkeli müşriklere örnek olarak verilen bu kıssa, Yasin Sûresinin kalbi olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu kıssa ile verilen dersler, Kur’ân’ın birçok yerinde ifade edilen îman, ahlâk ve amel konularına ışık tutmaktadır. Genel olarak Kur’ânî yaklaşımda, tarihî olayların ve kişilerin ayrıntıları ve kimlikleri önemli olmayıp olaylar ve kişilikler üzerinden verilen dersler önemlidir. Bunun için, meselin hemen başında geçen Karyenin neresi olduğu ve orada yaşayanların kim oldukları bildirilmemiştir. Zîrâ burada verilecek dersler, Karyeden ve orada yaşayanlardan daha önemlidir.

Bununla beraber ‘*Karye Ashâbı*’ izafet tamlamasıyla ifade edilen yerin ve orada yaşanan olayın bu şekilde kapalı geçmesi, Mekkeli müşrikler tarafından olayın ne olduğunun bilindiği ve anlaşıldığı intibasını vermektedir. القرية deki *Lam*’ı-*tarîfin* ahdi zihnî için olduğuna itibar ettiğimiz zaman, mânâ “*Hani o bildikleri Karye ashâbı olayı var ya onu, onlara (Mekkelilere) misâl ver.*” demek olur. Bu yaklaşımı kuvvetlendirecek bir olayı, hatırlamak yerinde olacaktır. Bu olay, vahiy almaya başlamadan önce (Kur’ân henüz ortada yok iken) Peygamberimizin de hazır bulunduğu Ukâz Panayırında Kuss bin Sâide’nin okuduğu hutbede Âd, Semûd gibi top yekün helâke uğrayan kavimlerden ve diğer geçmiş ümmetlerden bahsetmesidir.⁷¹ Yani geçmiş kavimlerin topluca helâk edildiği, Araplar tarafından bilinmekteydi.

Karye ashâbı kıssası niçin misâl olarak verilmiştir? Yasin Sûresinin Mekkeli müşrikler hakkında nazil olan ilk âyetleri ile Karye ashâbı kıssasının âyetlerini karşılaştırdığımız zaman anlaşılıyor ki, orada geçen olaylar ile Mekke’de yaşanan olaylar birbirine çok benzediğinden Allah, Mekkelilere o *Karyede* geçen olayları ve sonucunu, ders almaları için misâl vermiştir.

⁷¹Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986) C. 1, S. 65.

Âyetin ikinci bölümü: “*Hani oraya elçiler gelmişti.*” şeklindedir. Karye ashabının misâl verilmesi demek, Karye’ye elçilerin gelmesiyle yaşanan olayların misâl verilmesi demektir. Allah (C.C.), Peygamberimize sûrenin baş tarafında “*Muhakkak sen Resullerdensin.*”⁷² buyurduktan sonra, Karye’ye Resuller/Elçiler gönderdiğini haber vererek oraya gönderdiği Resullerin yaşadıklarını kendi yaşadıklarıyla karşılaştırmasını ve yapmakta olduğu tebliğ vazifesini, ona göre yapmasını emretmiş oluyor. Yani, verilen bu misâlin Peygamberimizin nefsini ilgilendiren bir yönü de bulunmaktadır.

Bu ayetten anlaşılan hususları şöyle özetlemek mümkündür. Peygamberimizin tebliğ ettiği ilâhî hakikatlere karşı inatla direnen, hatta azgınca Peygamberimizi öldürmeye çalışan Mekke müşriklerinin sergilediği davranışların bir benzerini sergilemiş olan Karye Ashabının durumunu ve sonunda başlarına gelen kötü âkıbeti “*Karye ashabını onlara misâl ver.*” buyurarak Allah, Mekke müşriklerinin bu misâlden ders almasını istemiştir. Ayrıca “*Hani oraya elçiler gelmişti.*” buyurarak da Karye ashabına gelen elçilerin orada karşılaştıkları zor durumları hatırlatarak Peygamberimizin bundan ders alması ve vazifesinde fütur göstermemesini istemiştir.

Er-Razî, bu âyetle verilen misâle birkaç yönüyle aşağıda açıkladığımız şekilde dikkat çekmektedir. Kendi nefesine Karye ashabı meselini örnek ver. Çünkü o Karyeye üç tane elçi gönderdik, seni ise bütün âlemlere peygamber olarak gönderdik. Onlar iman etseler de, etmeseler de sen muvaffak olacaksın, üzülme, ümitsizliğe kapılma! İşte, sen de daha önce gelen elçiler gibisin. Yani o elçiler nasıl muvaffak oldularsa sen de muvaffak olacaksın! Karye ashabı meselini, muhatabın olan Mekkelilere misâl ver. Çünkü o Karye ashabı kendilerine gönderilen elçilere inanmadıkları gibi onları susturmaya, hatta öldürmeye varıncaya kadar aşırı gittiler. Eğer Mekkeliler, böyle yapmaya devam ederlerse onların sonu da Karye ashabının sonu gibi olacaktır.⁷³ şeklinde yorumlar yapmıştır.

⁷² Yasin, 36/3.

⁷³ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 259.

İbn-i Kesir, bu âyetin tefsirinde Mekke müşriklerinden Peygamberimizi yalanlayanlara; Karye ashabı misâlinin verildiğini ifade ederek Karye ashabından, kendilerine gelen elçileri yalanlayanların misâl verildiğine işaret etmektedir.⁷⁴

Bursevî, Allah (C.C.) bu meselin başından sonuna kadar dostlarına olan lütfünün ve düşmanlarına karşı kahrının çeşitlerine işaret etmekte, demektedir. Bursevi, ayrıca bu misâlin iki yönünün olduğunu; birinin Karye ashabı meselinin özellikle Mekkeli müşriklere, yaptıkları inkârcılıktan vazgeçmeleri için uyarı olduğunu; diğerrinin ise umûmen bütün insanlığa uyarı olduğunu, kim o Karye ashabı gibi davranırsa onların başına gelenin herkesin başına geleceğini ifade etmektedir.⁷⁵

2.1.3. Karye Ashabı Meselinin, Mekke Müşriklerinin Durumunu Beyan Eden Yasin Sûresinin İlk Âyetleriyle Münasebeti

Meselin/kıssanın ilk âyetinde “*Hani, o Karye halkına elçiler gelmişti.*” buyrulurak Peygamberimizin de âhir zaman nebisi olması dolayısıyla verilen meselin iki yönüne işaret edilmiştir.

1-Verilen misâlin Mekke müşriklerinin ders alması gereken yönüdür.

2-Peygamberimizin nefsinin, o Karye’ye gelen elçilerin durumuna kıyas ederek bir değerlendirme yapması gerektiğini hatırlatan yönüdür.

Er-Razî, meselin bu ilk âyetinin tefsirinde verilen misâlin iki yönünü belirttikten sonra sûrenin *انك لمن المرسلين* : “*Elbette sen gönderilenlerden ‘elçilerden’ sin.*”⁷⁶ âyetini naklederek; *اذ جاءها المرسلون* : “*Hani oraya, Karye ashabına elçiler gelmişti.*” âyetiyle, Peygamberimizin Mekke’ye gelişini, zikredilen Karye’ye gelen elçilere benzeterek; Peygamberimizin peygamberliğinin nevzuhur olmadığını, daha önce gelen Peygamberlerin yolunda olduğunu tesbit etmektedir.⁷⁷ Bazı tefsirlerde *Sen*

⁷⁴ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 605,606.

⁷⁵ Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 377.

⁷⁶ Yasin, 36/3.

⁷⁷ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 259.

peygamberlerdensin buyurulurken, geçmişten beri devam eden peygamberler silsilesinin son halkasıdır, mesajı verilmiş olmaktadır. Bu konuda ayrıca, *قل ما كنت بدعا من الرسل*: “De ki: ben türedi ‘ilk defa icâd edilen’ bir peygamber değilim.”⁷⁸ âyeti de zikredilerek bu mânâdaki diğer âyetlere atıfla, peygamber göndermek şanından olan Allah’ın ilâhî kudretinin manevî hafızasına da (ezberine/peygamber gönderme sünnetine) işaret edilmektedir. Yasin Sûresi, Allah’ın muhafazası altında insanların hak yolda yürümeleri için müteselsilen peygamberler gönderildiğinin beyanıyla başlamakta ve Karye ashabı meseli de bu duruma şahit gösterilmektedir.

2.2. Âyetler/14-15-16-17

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿14﴾

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿15﴾

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿16﴾

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا لِبَلَاغِ الْمَآئِينِ ﴿17﴾

14: Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçiyle destek vermiştik. Onlar, “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz” dediler.

15: Onlar da şöyle dediler: “Siz ancak bizim gibi insansınız. Rahmân hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz.”

16: (Elçiler ise) şöyle dediler: “Bizim gerçekten size gönderilmiş elçiler olduğumuzu Rabbimiz biliyor.”

17: “Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir.”⁷⁹

⁷⁸ el-Ahkâf, 46/9. Ayrıca bu mânâlar için Yunus, 47; el-Hicr, 10; en-Nahl, 43; el-Mü’min, 78; Âli İmran, 144. âyetlere bakılabilir.

⁷⁹ Yasin, 36/14-17.

2.2.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi

رسل: Kolay ve peş peşe gönderilen elçiler, develerde kullanılır.⁸⁰ Bu maddenin masdar kökünden değişik bâb kalıplarından olmak üzere, Kur'ân'da bu kelime ağırlıklı olarak Allah'ın, elinde bir mucize ve delille insanlara gönderdiği elçileri ifade için kullanılmıştır.

كذبوا: Tef'il babından fi'li mâzî cemi müzekker gâib olan bu kelime, *çokça yalanladılar* demektir. Kökeni olan **كذب** lügat kitaplarında genellikle *sıdkın zıddı* olarak açıklanmaktadır. Kur'ân'da, insanların peygamberleri ve Allah'ın gönderdiği vahiyleri/kitapları yalanlamaları⁸¹ için kullanılan kelime, bu âyette '*Karye Ashabı, kendilerine gelen elçileri yalanladı*' demektir.

عززنا: Tef'il babından fi'li mâzî nefsi mütekellim maal-ğayr kalıbındaki bu kelime, *عزز* kökünden gelmektedir. *Güç, kuvvet ve kuvvette çokluk* mânâsına gelir. Lügat kitaplarımızda '*zillet*'in zıddı olarak kullanılmaktadır. Allah'ın Aziz sıfatı olarak kullanımında gücün sonsuzluğunu yenilmezliğini ifadesinin yanında⁸² kelime, bu âyette '*iki elçiyi üçüncü ile takviye ettik*' demektir.

بشر: Kelime maddesi olarak *deri/cild/doku* anlamına geldiği için buradan çıkarak, bütün insanlık için kullanılan cins isim olmuştur.⁸³ Kelime, bu âyette '*insan cinsini*' ifade etmektedir.

أنزل: Kelime, sülâsî kökeni olan **نزل** maddesi itibariyle *yüksekten aşağıya inmek* demektir. Kur'ân'da en çok, Allah katından Cebrail aracılığıyla Peygamberlere vahiy inmesi olayı için kullanıldığı görülmektedir.⁸⁴

⁸⁰ Müfredat, S. 616; *el-Mu'cem*, S. 263.

⁸¹ Müfredat, S. 1266; İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 1, S. 704.

⁸² A.g.e., C. 5, S. 374; Müfredat, S. 1003.

⁸³ A.g.e., S. 199; İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 4, S. 59.

⁸⁴ A.g.e., C. 11, S. 656; Müfredat, S. 1436.

البلاغ / بلغ : Kelimenin sülâsî kökeni itibariyle bir şeyin, bir olayın, bir kişinin varacağı son noktaya ulaşması mânâsındadır. Burada, ‘Allah’ın emrinin peygamber aracılığıyla kullara ulaşması’ mânâsında kullanılmıştır.⁸⁵

المبين : İf’al babından ismi fail sığısında olan bu kelime sülasi masdarı olan بیان kökünden ziyadeleşmiştir. Mânâsı: *Bir olayı, meseleyi, davayı başka bir delile ihtiyaç duymayacak şekilde açıklamaktır.* Buradaki kullanımda, بلاغ kelimesinin ifadesiyle, insanlara ulaşan tebliğin açıkça her şeyi ifade ettiğini bildirmektedir.⁸⁶ Kur’ân’da en çok, Allah’ın mesajının Peygamberler aracılığıyla insanlara açıklanması için kullanılmıştır.

2.2.2. Âyetlerin Tefsiri/14-15-16-17

14: Allah, Karye ashabına önce iki tane elçi gönderdiğini beyan ediyor. Karye sakinleri o iki peygamberi inat ve inkârlarıyla yalanlıyorlar. Allah, gönderdiği elçilerinin yalanlanması üzerine, çaresiz kalan iki elçiye takviye olmak üzere üçüncü bir elçi göndererek hak davasını üstün kıldığını beyan buyuruyor. Âyetin son bölümü, üç peygamberin üçü birden veya birbirini tasdik eder şekilde “*Biz, muhakkak ki size gönderilmiş Resulleriz.*” diyorlar. Burada yine Peygamberimize “*Sen de o Resuller gibi Mekkelilere gönderilmiş bir Resulsün*” hatırlatması söz konusudur.

Kıssanın âyetlerinin bu bölümünün yoğunlaştığı konuya dikkat edilirse, kıssanın üç ana konusu olan ‘*Risalet, Tevhid, Âhiret*’ in ilk konusunu teşkil eden Risaletle alakalı olduğu görülmektedir.

Bu âyetin tefsiri vesilesiyle, Karye ashabı Kıssasında klasik dönemden beri çok tartışıldığı anlaşılan bir konuya işaret edeceğiz. Bilindiği üzere birçok müfessirimiz, bu kıssadaki Karyenin Antakya, ashabının orada yaşayan Romalılar, oraya gönderilen elçilerin Hz. İsa’nın havarileri olduğunu iddia etmektedirler. Bazı müfessirler de bunun böyle olmadığına, bu âyetteki “*Biz gönderdik.*” ifadesini delil göstererek oraya gönderilen elçilerin Hz. İsa tarafından değil, Allah tarafından gönderildiğini; söz konusu yerleşim

⁸⁵ İbni Manzur, Lisanü'l-Arab, C. 8, S. 4200; Müfredat, S. 232,233.

⁸⁶ A.g.e., C. 13, S. 67.

yerinin ismi Kur'ân'da verilmediği için 'oranın' Antakya olduğunun delilsiz bir dava olduğunu iddia etmektedirler.

Konu daha önce, Karye ashabı Meseli Münasebetiyle Tartışılan Konular başlığı altında ayrıntılı bir şekilde karşılıklı iddialar bir araya getirilerek ortaya konulmaya çalışıldı.

15: Karye ashabı, karşılarında davalarını güçlü bir şekilde savunan üç elçiye, “*Siz, ancak bizim gibi bir beşersiniz,*” dediler. Bu ifade, aynen Mekke müşriklerinin Peygamberimize karşı geliştirdikleri sözde itiraz noktalarından biri olduğu gibi geçmiş peygamberlere de kavimleri tarafından aynen veya benzer şekilde geliştirilen, inkâr için sığınma mazeretlerinden biridir.⁸⁷ Yine bu ifadeden anlaşıldığına göre Karye ashabı, üç elçinin ağız birliğiyle güçlü bir şekilde davalarını savunmaları karşısında onların iddialarını çürütecek bir delil ortaya koyamamışlar ve tartışmayı başka bir mecraaya kaydırmaya çalışmışlardır. Yani, gelen elçiler ‘biz insan değiliz veya biz meleğiz’ gibi bir iddia ile karşılarına gelmedikleri halde ‘insansınız/melek değilsiniz’ tartışmasını açmaları; konuşulan konudan çok, düştükleri çaresizliğe işaret eder. Bundan sonra tartışmayı sözde derinleştirmek üzere “*Rahman bir şey indirmedir. Siz, ancak yalan söyleyenlersiniz.*” dediler. Mücadelenin burasında Karye ashabının inancıyla ilgili iki ihtimal belirmektedir. Birinci ihtimal; tamamen putperest oldukları için risâleti, vahyi top yekûn inkâr ettikleri anlaşılır. Buna göre “*Rahman bir şey indirmedir.*” demek sizin inandığınız Rahmanınız, bir şey indirmedir demek olur.

İkinci ihtimal ise tamamen inançsız değiller ama bir takım yanlış inanışlarından dolayı elçilerin tebliğ ettikleri yeni dîni, kabullenmedikleri için inkâr etmektedirler.⁸⁸ Nitekim Mekke müşrikleri de tapındıkları putlarını Allah’a (yardımcı olarak) ortak koşuyorlardı.⁸⁹ Bu itirazların her ikisinde de kul olarak kendi acizliğine bakmadan Allah’ın peygamber gönderme iradesinin sorgulanması, söz konusudur.

⁸⁷ İbrahim, 14/10; el-Enbiya,21/3; el-Müminün, 23/24, 33; el-Furkan, 25/7; el-Kamer,54/24; et-Teğabün, 64/6.

⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4017.

⁸⁹ ez-Zümer, 39/3.

Allah (C. C.), peygamber gönderme sürecinin dinamik, canlı ve halen işleyen bir süreç olduğunu beyan edercesine “Allah, elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir.”⁹⁰ buyurarak bu itirazların geçersizliğini ve Allah’ın (bütün tasarruflarında olduğu gibi) peygamber gönderme iradesinde de şerikinin olmadığını ortaya koymuştur.

16: Elçiler, kendilerinin samîmî, güvenilir olduklarını ve Allah’tan aldıkları tebliğ vazifesini icap eden son noktaya kadar götürme kararlılıklarını “*Muhakkak ki, bizim size gönderilmiş elçiler olduğumuzu, Allah biliyor.*” sözleriyle Karye ashabı ile aralarındaki mücadeleyi en üst noktaya taşıdılar. Elçiler, verdikleri mücadelenin her aşamasında kendilerinin Allah tarafından gönderilmiş elçiler olduklarını tekrar ederken Allah’a karşı sorumlu olduklarını, muhataplarına karşı herhangi bir isbat mecburiyetlerinin olmadığını, dâimâ bu sorumluluk bilinciyle hareket ettiklerini ve yanlış bir şey yapmadıklarını vurgulamış oluyorlar.

17: Elçiler, Karye ashabı ile mücadelelerinde Allah tarafından gönderilen elçi olduklarını, bu âyetle hikâye edilen “*Bizim üzerimize ancak, açıkça tebliğden başka bir şey (görev, sorumluluk) yoktur.*” sözleriyle söylemiş olmaktadır. Muhtemelen elçilerde, bu konuda daha fazla sözü uzatmanın faydasının olmayacağı kanaati hâsıl olmuştur. Bu ifade olduğu gibi; tebliğ için vazifelendirilen her peygamber, kendi kavmi ile mücadelesinde Karye ashabına gelen elçilerin geldiği noktaya (şiddetli itirazlar ve ölüm tehditleri noktasına) gelince hep bu mânâyâ gelen sözlerle mücadeleye son noktayı koymak istemişlerdir. Mekke müşriklerine muhatap olan Peygamberimiz de kavmiyle olan mücadelesinin belli noktasında aynı sözlerle mukabelede bulunmuştur.⁹¹

Netice olarak Allah (C.C.), Mekkelilerin bilebileceği bir tarih ve coğrafyada olan bir yerleşim yerine (*Karye’ye*), daha önce de peygamberler gönderdiğini beyan ederek bu *irsal* (peygamber gönderme) konusunun bizzat kendi zatının irade ve yönetiminde olduğunu vurgulamaktadır.

⁹⁰ el-En’am, 6/124. Yine benzer mânâ için bkz. eş-Şurâ,42/13.

⁹¹ Âl-i İmran, 3/20.

Peygamberimizi yalanlayan Mekkelilere ‘*Karye ashabı da peygamberlerini yalanlamışlardı ancak sonları işte böyle oldu. Bundan sonra da kim böyle yaparsa onların sonu da böyle olacaktır.*’ mesajını vermiştir. Elçiler; Karye ashabı ile kavgaya değil Rablerinin emri ve bilgisi dâhilinde O’nun mesajını ulaştırmaya geldiklerini, sadece bundan sorumlu olduklarını, kimseye zorla bir şey yaptırmaya gelmediklerini, inkâr etmenin sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu ifade ettiler. Elçilerin bu anlamdaki ifadelerinden; mücadelenin sonundaki tehlikeyi sezmiş olsalar bile muazzam bir tevekkül ve öz güven ile yaptıkları işin, hiçbir yanlış tarafının olmadığını, hakkı batıldan ayıran apaçık bir “*tebliğ*” vazifesi olduğunu, güzel bir belâğat ile anlattıklarını görüyoruz.

13. âyetten itibaren, karşılıklı mücadelede elçilerin hem kullandıkları dil inceliklerinin hem muhataplarını ikna için ortaya koydukları makul bir nasihat ve tartışma yöntemlerinin incelemesini çalışmamızın “*Karye Ashabı Meselinin Tebliğ Dili Açısından Kısa Bir Tahlili*” başlığı altında sunmuştuk.

Taberî, Karye ashabına gelen elçilerin “*Biz, size gönderilmiş elçileriz.*” meâlindeki sözlerinin tefsirinde “*Ey Kavim! Biz, size bir ve ortağı olmayan Allah için ibadette samimi/ihlâslı olmanız, tapındığınız ilahlardan ve putlardan yüz çevirmeniz için gönderildik.*”⁹² dedikleri yorumunu yapmaktadır.

Taberî ayrıca, “*Bizim üzerimize apaçık bir tebliğden başka bir şey (sorumluluk) yoktur.*” âyetinin mânâsında: “*Eğer bu mesajı kabul ederseniz bu kendinizin (güzel) nasibidir. Eğer kabul etmezseniz biz, üzerimize düşeni yerine getirdik. Bu konuda hüküm sahibi, Allah (C.C.)’tır.*” dediklerinin ve bunun bir gizli tehdidi de barındırdığının yorumunu yapmaktadır.

Bu bölümün tefsirinde er-Râzî, Karye ashabına gönderilen elçilerin İsa (a.s.) tarafından gönderildiğini nakletmekle beraber 14. âyetin başında geçen “*Hani onlara (Karye Ashabına) iki elçi göndermiştik.*” ifadesinden dolayı elçilerin, bilinmeyen başka bir yere Allah tarafından gönderildiğini, Antakya’nın söz konusu olmadığını iddia eden görüşe karşı bir te’lif/te’vil yapmaktadır. Şöyle ki, bunda çok ileri derece bir hikmet vardır. İsa

⁹² et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 190.

(a.s.) beşer olduğu için âyette *irsal* fiilinin Allah'a isnat edilmesi, İsa (a.s.)'nin elçileri göndermediği anlamına gelmez. Bunun anlamı, Allah'ın emri ile elçileri gönderen netice olarak yine Hz. İsa'dır.⁹³ Allah, Hz. İsa'nın gönderdiği elçilere lütufla “*Biz gönderdik.*” diyerek sahip çıkmaktadır. Dolayısıyla er-Râzî, Karye Antakya'dır, oraya gelen elçiler Hz. İsa'nın havarileridir görüşüne sahip çıkmış olmaktadır.

İbn-i Kesir, Antakya ve havariler görüşüne karşı olduğunu açıkça beyan edip diğer müfessirlerin Karye'nin Antakya, oraya gelen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri olduğu görüşünü aktardıktan sonra Katade bin Diâme'nin, Antakya ahali elçilere dediler ki ‘*siz ancak bizim gibi beşersiniz*’ itirazının mânâsı: “*Biz beşeriz bize niçin vahiy gelmiyor da bizim gibi beşer olan size nasıl vahiy geliyor? Eğer size vahiy gelmiş olsaydı sizin melek olmanız gerekirdi. Size de gelmez/gelmedi demektir.*” şeklindeki ilginç sayılabilecek görüşünü aktarmaktadır. İbn-i Kesir, Katade aksini zannetse de bu şekildeki bir itiraz; Allah'ın haber verdiği, tipik, geçmiş âsî ümmetlerin itiraz biçimidir.⁹⁴ Yani, Antakya ve havariler söz konusu değildir, şeklindeki bu bilgiyi kaydettikten sonra geçmiş ümmetlerin bu şekilde peygamberlerine yaptıkları itirazları beyan eden âyetleri sıralamaktadır.⁹⁵

Bursevî, 14. Âyetin tefsirinde Karye ashabına gelen elçilerin kimlikleriyle ilgili tartışmalara aşağıdaki bilgilerle katılmaktadır.

1) Karye'ye gelen elçilerin gönderilişini beyanda isnat, Allah'adır. Yani Allah, “*Biz gönderdik.*” buyuruyor. Bu mânâ ise diğer peygamberlerin gönderilişinde olduğu gibi bu Karye'ye gönderilen üç kişi de Allah'ın peygamberidir ve Karye bildirilmeyen başka bir yerdir. O zaman Karye'nin Antakya olma ihtimali kalmaz.

2) İsa (a.s.)'nin gönderdiği havarileri Allah'tan aldığı emirle gönderdiği düşünülürse bu isnat, Hz. İsa'nın göndermesi Allah'ın göndermesi gibi anlaşılmalıdır. Rusül/Resul ifadesi, (lügat mânâsı esas alınmazsa) peygamberler için kullanılan ifadedir. O zaman, Hz. İsa'nın o peygamberleri göndermiş olması kabul edilirse bu takdirde de kendisi ile Hz.

⁹³ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 260.

⁹⁴ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C.5, S. 606.

⁹⁵ et-Teğabün, 64/6; İbrahim, 14/10; el-Mü'minün, 23/34; el-İsra, 17/94.

Muhammed arasında peygamber bulunması gerekir. Bu durum, Peygamberimizin “*Onunla (Hz. İsa) benim aramda nebi yoktur.*” sözüne muhaliftir. Peygamberimizin bu sözündeki nebiden maksadı, kitabı ve şeriatı olan müstakil bir nebinin olmadığıdır. Bu mânâ anlaşıldığı takdirde Resul/Rusül (elçi/elçiler) kelimelerinin lügat mânâları esas alınmış olur. O takdirde Karye’nin Antakya, oraya gönderilenlerin de Hz. İsa’nın havarileri olduğu kabul edilebilir.⁹⁶

İbn-i Âşûr, Karye ashabının gelen elçilere söyledikleri “*Rahman bir şey (Kitap) indirmedir.*” sözlerinin geçtiği 15. âyetin tefsirinde: Karye’den maksat Antakya’dır, oraya gelen elçiler de Hz. İsa tarafından gönderilen havarilerdir. Antakya’nın ahâlisini, putperest Romalılar ve Hristiyanlığı kabul etmemekte ısrar eden Yahûdîler oluşturmaktaydı. Buna göre âyette geçen “*Rahman*” kelimesi, iki anlamda değerlendirilebilir, şeklinde dikkat çeken bir mütâlaa sunmaktadır.

İbn-i Âşûr’un 15. âyetin tefsirinde verdiği birinci mânâ: Yahûdîler, Allah (C.C.)’ı bilmek ve O’na inanmakla beraber “*Allah*” İsm-i Celalini kullanmazlar, onun yerine “*Rahmet*” sıfatı mânâsına olan “*yahova*” yı kullanırlardı. Yani Arapça ifadesi ile Allah lafzını değil, *Rahmet* sıfatını kullanıyorlardı ve havarilere onun için “*Rahman bir şey göndermedi.*” diye itiraz etmişlerdi. İtirazlarının çıkış noktası ise, Rahman’ın Tevrat’ın nüzulünden sonra başka bir şey indirmedeği ve indirmeyeceği inanç ve anlayışlarıdır, şeklindedir. Zaten tarihen sabit olan bir gerçekliktir ki; İsa (a.s.) ve havarîlerine en çok direnen ve karşı çıkanlar hatta işkence ve linç edenler, Kudüs ve Antakya gibi dînî merkezlerde Yahûdîler olmuştur. Bir de Yahûdîlerin, Roma İmparatorluğunun bölgesel valileri ile işbirliği yaparak Hz. İsa ve havarîlerine zulüm yapılmasına yardımcı olmaları var ki, bu da onların aynı sonucu elde etmeye yönelik gayretleridir.

İbn-i Âşûr’un verdiği ikinci mânâ: Romalılar ise, “*Allah*” ismini ve mânâsını zaten bilmezlerdi. Onlara göre, eski Yunan inanışlarında tanrıların tanrısının ismi olan (zifs),

⁹⁶ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 378.

rahmet masdarının karşılığı olduğu için elçilere karşı çıkarken Allah ismini değil de “*Rahman*” sıfatını kullanmışlardır,⁹⁷ şeklindedir.

Es-Sâbûnî, diğer bazı tefsirlerde de işaret edildiği gibi 17. Âyetteki “*Bize düşen apaçık bir tebliğdir.*” ifadesinde (Ebu Hayyan’dan naklen): Elçilerin tebliğden başka bir şeye karışmayacaklarının beyanı, tehdit ihtiva etmektedir. Yani biz, tebliğ ederiz; tutarsanız sizin için iyi olur, tutmazsanız başınıza geleceklerden biz sorumlu olmayız, diye bir tür tehditle korkutma olduğuna es-Sâbûnî, dikkat çekmektedir.⁹⁸

Esed, Elmalılı ve bazı müfessirlerin eserlerinde yer verdikleri gibi, kıssanın genel değerlendirilmesinin dışında bir görüşü öne çıkarmaktadır. Buna göre, daha önce ayrıntılı verdiğimiz üzere; iki elçiden maksat, Hz. İsa ve Musa, üçüncü elçiyle takviye ise Hz. Muhammed, Karye ise bu peygamberlerin tebliğ yaptığı bütün coğrafyadır.⁹⁹ Vahiy tarihinin genel akışı içinde akla yatkın çağrışımlar barındırmasına rağmen Karye ashâbı kıssası, ayrıntılı olaylar içerdiği için hakkında zorlama yorumlar gerektireceğinden bu görüşün, çok ilgi uyandırmadığını söyleyebiliriz.

2.2.3. Âyetlerin Yasin Sûresinin İlk Âyetleri ile Münasebeti

Yasin Sûresinin 13-21. âyetleri risaletle alakalı olduğu için tefsirini yapmış olduğumuz âyet grubu ile Mekkeli müşriklerin tutum ve tavırlarını beyan eden ilk âyetlerin münasebetini, “*Sen, elbette (elçi olarak) gönderilenlerdensin.*”¹⁰⁰ âyeti ile tesbit edebiliriz. Bu âyet grubunda *لمرسلون , أرسلنا إذ göndermiştik , المرسلون , elbette gönderilmişler* gibi ifadeler; Yasin Sûresinin Peygamberimizin Mekkelilere gönderilmiş olduğunu beyan eden âyetiyle lafzen ve manen bağlantılı olmasının yanında, Karye meseli zaten Mekkeli müşriklere, oraya gelen elçiler de Peygamberimize örnek verildiği için doğrudan bağlantılı olduğu anlaşılabilir.

⁹⁷ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 361.

⁹⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 7.

⁹⁹ Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 2, S. 898.

¹⁰⁰ Yasin, 36/3.

Bir başka yönden münasebet, âyet grubundaki elçilerin “Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir.” sözleriyle ortaya koydukları tebliğ vazifesine vurgu yapmaları açısındandır. Çünkü Sûrenin, “ataları uyarılmamış, gaflet içindeki bir kavmi uyarman için, Aziz ve Rahim olan Allah tarafından, Kur’ân (sana) indirildi.”¹⁰¹ âyetleri Mekkelilere karşı Peygamberimizin tebliğ vazifesini açık ve net olarak ortaya koymaktadır. Karye ashabına tebliğ için gelen elçilerin, tebliğ vazifesini beyan eden âyet ile Peygamberimizin, Mekkelilere tebliğ vazifesini beyan eden Yasin Sûresinin 5. ve 6. âyetlerinin mânâ bağlantısı âşikârdır.

2.3. Âyetler/18-19

﴿18﴾ قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

﴿19﴾ قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ أَئِن ذُكِّرْتُم بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ

18: (Karye ashabı) Dediler ki: “Şüphesiz biz, sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer vazgeçmezseniz, sizi mutlaka taşlarız ve bizim tarafımızdan size, elem dolu bir azap dokunur.”

19: (Elçiler de), “Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size, öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?). Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz, dediler.”

Karye ashabı, kendilerine gelen elçilerin sağlam ve kuvvetli delilleri karşısında acziyete düşmeleri sonucu elçilerin insan/melek oldukları tartışmasından bir şey elde edemediklerini görünce kendi toplumsal iç yapılarındaki açmazları dışa vururcasına elçilerin uğursuzluk getirdiğini ve yaşadıkları olumsuzlukların (kuraklık vb.) bundan dolayı olduğunu iddia ettiler. Elçiler de Allah’ın hidâyetiyle Karye ahâlîsinin içinde bulunduğu dînî ve toplumsal açmazları bildikleri için bunu, onların yüzüne vururcasına “Sizin uğursuzluğunuz kendinizdendir.” diyerek bu suçlamayı da kabul etmediler.

2.3.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi

تَطَيَّرْنَا : Bu kelime tefa’ul babından fi’l-i mâzî nefs-i mütekellim maal-ğayr sığasındadır. Uğursuzluk gördük, demektir. Kelimenin lafız kökeni olan sülâsîsi **طير** kanatlı bir

¹⁰¹ Yasin, 36/5,6.

varlığın uçup gitmesi mânâsında kullanılır. İsim olarak, uçan varlıkların cinsine de kullanılır.¹⁰² Kuşun uçuşu gibi çabuk yayılmasından dolayı uğursuzluk, kötü haberlere hamledilmiştir. Bununla beraber aynı mânâda kullanılan **تشوم** kelimesi, uğursuzluğu çağrıştırıp toplumsal isteklere, gelişmelere ve maneviyata zarar verdiği için Peygamberimiz tarafından kullanımı tenkit edilmiş; bunun tam zıt mânâsında kullanılan **تفول** olayların ve kişilerin, tersine delil olmadıkça uğurlu ve hayırlı olarak değerlendirilmesi teşvik edilmiştir.¹⁰³ Çünkü, hayra yormada toplumun maneviyatına teşvik vardır. **تطيرنا** kelimesi, Yasin Sûresinin bu âyetinde ve Kur'ân'ın başka bazı yerlerinde *uğursuzluk* mânâsında geçmektedir.

نرجمنكم : Kelime, sülâsîden fiil-i muzârî nefis-i mütekellim maal-ğayr sığasındadır. Kökeni olan **رجم** *taş atmak, taş atarak öldürmek* mânâlarına geldiği gibi, ziyade bâb sığalarından taşlarla mezarın üzerine yığıntı yapmak anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰⁴ Bu âyetteki kullanımda mezar taşı ihsası (taş yığınının altında kalırsınız tehdidi) olabileceği gibi, '*sizi, taşıyarak öldürürüz*' mânâsı daha âşikârdır.

نذرتم : Kelime, tef'îl babından fiil-i mazi (meçhül) cemi müzekker muhatap sığasındadır. Kelimenin sülâsi kökü olan **نذر** unutmanın zıddı olan hatırlama, bir şeyi dilden ve ezberden geçirme, hatırlama vb. mânâlardadır. Burada hatırlatma ve uyarma mânâsında kullanılmıştır, '*Siz uyarıldınız*' demektir.¹⁰⁵

مصرفون : Kelime, if'al babından ism-i fail cemi müzekker salim sığasındadır. Sülâsi kökü olan **سرف** insanın her fiilinde maruf ve makul haddi aşmak, mânâsındadır. Dini edebiyatta ise genellikle, Allah'a itaat sınırlarının dışında malı sarf (israf) etmektir.¹⁰⁶

¹⁰² Müfredat, S. 939.

¹⁰³ İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 4, S. 508.

¹⁰⁴ Müfredat, S. 604; er-Razî, *es-Sıhah*, S. 236; *el-Mu'cem*, S. 256-257.

¹⁰⁵ Müfredat, S. 577; İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 4, S. 308.

¹⁰⁶ A.g.e., C. 9, S. 148; Müfredat, S. 716.

2.3.2. Âyetlerin Tefsiri/18-19

18: (Önceki âyetlerde geçtiği üzere) Elçilerin Allah'ın kendilerine tayin ettiği sınıra riâyet ederek “*Bizim vazifemiz ancak apaçık bir tebliğdir.*” demeleri karşısında elçilik (peygamberlik) görevi hakkında tartışmanın kendilerine bir şey kazandırmadığını gören Karye halkı, “*Doğrusu biz, sizden uğursuzluk gördük. Eğer bu yaptığımızdan (tebliğden) vazgeçmezseniz andolsun ki sizi, taşa tutararak öldürürüz. Ve muhakkak bizden size, acıtıcı bir azap dokunur, dediler.*” ifadeleriyle çok sert ve acımasız tehditler savurmaya yöneldiler.

Âyetin birinci cümlesinde, Karye ehlinin “*Biz, sizden uğursuzluk gördük.*” demeleri; bu olaydan önce ve sonra Allah tarafından tebliğ vazifesi için gönderilmiş olan birçok peygamberin (veya peygamberlerin gönderdiği elçilerin), cahiliye toplumları tarafından karşılanışına çok benzemektedir. Dolayısıyla âhir zaman Peygamberi Hz. Muhammed'in kavmi olan Mekke müşriklerinin peygamberlerini reddetmek için sarıldığı ve kendilerine mahsus gibi görünen bu “*uğursuz görme, kötüye yorma*” anlayışı/inancının -Kur'ân'daki geçmiş peygamberlerin kıssaları incelendiği zaman- yalnız onlara mahsus olmadığı görülecektir.

Ayrıca geçmişte birçok peygamber gibi aynı durumla karşılaşan Peygamberimiz, “*İslam da teşe'üm (uğursuz sayma) yoktur. Fakat tefe'ül (iyiye yorma) vardır.*”¹⁰⁷ hadisiyle bu konuya açıklık getirmektedir. Yani genel olarak bir meseleyi veya şahsı iyi gözükmeyen yönleriyle bile, kötüye yormayıp mümkün görünen yönleriyle hayır ve uğur beklemek peygamberî bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca kendilerine ilâhî vahyi/mesajı getiren Peygamberleri uğursuz sayma alışkanlığını, Allah (C.C.) reddetmiştir. Bu alışkanlığın yanlışlığını; buna sığınmanın peygambere inanmamanın gerekçesi olamayacağını; bunun, sadece kendilerinin nefsânî arzularından kaynaklandığını ortaya koymuştur.

¹⁰⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhari, *Sahihu'l-Buhari*, (Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011) Tıp, 54.

O halde cahiliye toplumlarının genelinde var olduğu anlaşılan bu anlayış, ne demektir? Cahiliye toplumlarında uğursuz görme veya uğursuzluğa inanmanın iki yönü vardır. Bunun bir yönü, toplum olarak bir nesne veya olayda işlerin ters gitmesine sebep olduğu zannedilen durumdur. Diğer bir yönü ise, saplandıkları cehalet bataklığından kendilerini kurtarmaya çalışan, Allah tarafından gönderilen peygamberlere veya herhangi bir münevver kimseye bu uğursuzluğu isnat ederek oradan bir mazeret çıkarmaya çalışmalarıdır. Yani bir salgın hastalık, fakirlik, kuraklık, çeşitli şekillerde kendini gösteren “*kendi elleriyle yaptıkları işlerden*”¹⁰⁸ dolayı meydana gelen toplumsal huzursuzluklarının sebeplerinin (kendilerini uyarıp aydınlatmaya çalışan önder insanlara, hiçbir delil olmaksızın uğursuzluk isnatı yaparak), uyarmaya gelenler olduğunu iddia etmeleridir.¹⁰⁹ Halbuki insanlık tarihi boyunca görülen ve Allah’ın bütün peygamberlere bildirdiği gerçek şu ki; insanlar ancak iman, salih amel, hakkı ve sabrı tavsiye ile kurtuluşa ererler.¹¹⁰

18: Âyetin ikinci cümlesinde uğursuzlukla suçladıkları elçilere, tehditlerini sıraladılar. “*Eğer vazgeçmezseniz sizi, recm ederiz ve size, bizden acı verici bir azap dokunur.*” diye bu tehditlerini açıkça hem de yeminle söylediler ki; bu, onların bu konuda ne kadar kararlı olduklarını gösterir. Âyetlerin siyak sibakından anlaşıldığı kadarıyla mücadele çok çetin ve çeşitli olmakla beraber burada saydıkları tehditlerden iki tanesi âyette açıkça ifade edilmektedir. Tehditlerden bir tanesi açıkça *recm* etme, yani taşlayarak öldürme; diğeri, şekli açıkça bildirilmeyen “*acı verici bir azap*” olarak genel bir tavsif yapılmaktadır. Buna göre, Karye ehlinin aklında daha başka işkence şekilleri/çeşitleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 20. âyetten itibaren açıklanan, elçilere destek olmak için *şehrin öteki ucundan koşarak gelen adamın* öldürülme şeklini anlatan müfessirler onun öldürülüşünde birçok işkence çeşidinden bahsetmektedir.

19: “*Elçiler de, uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz)? Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz, dediler.*” Karye ehlinin kendilerine

¹⁰⁸ eş-Şûrâ, 42/30.

¹⁰⁹ en-Nisa, 4/78; el-Âraf, 7/130.131; en-Neml, 27/47; Fussilet, 41/49.50.51; el-Kamer, 54/18.19.

¹¹⁰ el-Asr, 103/3.

yönelttiği ağır tehditlere rağmen elçilerin, bundan çok etkilenmedikleri anlaşılmaktadır. Veya kendilerine Allah'ın verdiği bir vazifeyi yaptıkları için muazzam bir tevekkül ile sonucunun ölüm olduğunu bilseler bile düşmanlık yapanların tehditlerine aldırış etmemektedirler. Çünkü ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Karye ehline aynı şiddette cevap vermeyip bir mânâda, cahile cahilce karşılık vermeyerek Allah'ın tayin ettiği sınırları muhafaza etmektedirler.

“*Karye ashabi Meselinin Tebliğ Dili Açısından Kısa Bir Tahlili*” başlığı altında temas ettiğimiz gibi, gerek Karye ashabına gelen elçilerin gerekse Karyenin uzağından koşup gelen adamın Karye ehline irşad için yaptıkları konuşmalar gerçekten ibret verici dersler niteliğindedir. Bu âyette de bunun en güzel örneklerinden birini, görmekteyiz.

“*Sizin uğursuzluğunuz, sizdendir.*” cevabıyla elçilerle yaşanan tartışmaların şehrin ileri gelenlerini rahatsız ettiği anlaşılmakla beraber, bunun sebebinin oraya elçilerin gelmesi olmadığı, zaten kendilerinin imansızlık ve ahlâksızlıklarıyla oluşturdukları hayat tarzlarının gerçek uğursuzluk ve huzursuzluk sebebi olduğu hatırlatılmıştır.

Bu âyette, bu durum kendilerine, kendi ifadeleriyle elçiler tarafından daha nâzik bir üslup ile ihtar edilmiştir.

“*Size öğüt verildiği için mi?*” kısmında, muhatapların bir önceki konuşmalarında bulunduğu için zaman ve meclis birliği karinesinin varlığı değerlendirilerek veya cevap bilindiği için sorunun cevabı verilmeyip yalnız soru cümlesi olarak bırakılmıştır. Mükâlemenin takdiren mânâsı şöyle olmalıdır: Bizim size yaptığımız nasihat ve uyarının karşılığı, bize isnat ettiğiniz uğursuzluk ve bizi tehdit ettiğiniz ölüm müdür? ¹¹¹ Veya size, sadece nasihat edildiği için mi bu karşılığı veriyorsunuz? Yani bize ikramda ve tebrikte bulunmanız gerekirken¹¹² uğursuzluk isnat edip tehditler savuruyorsunuz. Halbuki bizim yolumuz, doğru ve sizden hiçbir ücret istemiyoruz.¹¹³

¹¹¹ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim* C. 5, S. 607; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 8.

¹¹² Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 6, S. 382.

¹¹³ Yasin, 36/21.

Elçiler Karye halkına, “*Hayır, siz aşırı giden (müsrif) bir kavimsiniz.*” dediler. Kelimelerin anlamlarını incelerken de ifade ettiğimiz gibi, *müsrif* kelimesi maruf ve makul sınırları aşmak mânâsında olduğuna göre; Karye halkı da Kur’ân’daki ifadesiyle kendilerine Allah’ın emirlerini tebliğ eden elçilere karşı, şirkte ve ahlâksızlıkta haddi epeyce aşmış durumdaydı.¹¹⁴ Artık bu durum, Allah tarafından “*şeytana dost ve şeytana kardeşlik*”¹¹⁵ olarak değerlendirildiği için recm edilmiş şeytanın uğradığı akıbet de bu toplumsal azgınlığın yine bir sayha ile recm edilmelerine sebep olacağına bildirilmesi çok belîğ bir Kur’ân’î gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bunun için elçiler, onlara çiğnemekte oldukları sınırları son bir defa daha ihtar etmiş oldular.

Bu kısımdan anlaşılması gerekenleri şöyle özetlemek mümkündür. Karye ashabı ile onlara tebliğ için gelen elçiler arasındaki mücadelenin 18.ve 19. âyetlerdeki ağırlık noktasını, Karye ashabının elçilere uğursuzluk isnadı ve taşıyarak öldürme, acı verici bir azapla öldürme tehditleri oluşturmaktadır. Elçiler ise Allah’tan aldıkları tebliğ vazifesinin gerektirdiği vakarı hiç bozmadan hiç fütur göstermeden Karye ashabının azgınlık ve taşkınlıklarına aldırış etmeden tebliğ ve ikaz görevini devam ettirmişlerdir.

Taberî, Karye ashabının elçilere uğursuzluk isnadı hakkında Katâde’nin yorumunu, “Eğer bize herhangi bir belâ isabet ederse bu, muhakkak ki sizin yüzünüzdendir.” şeklindeki ifadesiyle aktarmaktadır. Yani, Karye ashabının elçilere düşmanlıkları o kadar ileri seviyededir ki, iklim veya mevsim şartlarından dolayı uğrayacakları bir afeti bile elçilerden bileceklerini söylemekteydiler.

Yine Taberî, Karye ashabının elçilerin mücadeleden vazgeçmelerini istemeleriyle ilgili olarak, “Karye ashabı elçilere dediler ki ‘eğer bize elçi olarak geldiğinizi, bizim ilahlarımıza karşı olduğunuzu söylemekten ve bizim ilahlarımıza ibadet etmemizi yasaklamaktan vazgeçmezseniz sizi, taşla tutarak öldürürüz,’¹¹⁶” açıklamasını

¹¹⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefasir*, C. 3, S. 8.

¹¹⁵ el-İsra,17/27.

¹¹⁶ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 190.

yapmaktadır. Bu yoruma göre de Karye halkının, elçilerin hakkı konuşmasını bile yasaklama yoluna gittiğini anlayabiliriz.

er-Razî, Karye ashabının daha önceki âyetlerde beyan edilen elçilerin gerçek elçi olup olmamalarıyla ilgili tartışmada gördüler ki onlar, tebliğ vazifesini en son noktaya kadar taşımaya kararlılar; kendileri de yalanlamayı en son noktaya kadar taşımaya karar verdiler ve ‘biz, sizden uğursuzluk görüyoruz’ tartışmasını açtılar, yorumunu kaydetmektedir.¹¹⁷ Bir mânâda işi inada bindirdiklerine işaret etmektedir. Ayrıca Karye ashabı elçilere uğursuzluk isnat edince elçiler de “Uğursuzluğunuz, sizin içinde bulunduğunuz küfrünüzdür.” diyerek küfrün, uğursuzluk olduğu yorumunu yapmaktadır.

İbn-i Kesir’in Mücahid’den naklen kaydettiği bir açıklamayla 18 . âyetteki Karye ashabının elçileri, uğursuzlukla itham etmelerinin genelleştirildiğini görmekteyiz. Yani Karye ashabı, elçilere “Sizin gibi herhangi bir Karye’ye (yerleşim yerine tebliğ için) giren kim varsa muhakkak oraya azap ve uğursuzluk getirmiştir.”¹¹⁸ demiş oluyorlar. Bu genelleme ile Karye ashabı yalnız kendilerine tebliğ için gelen elçilere değil, yeryüzünde Allah tarafından gönderilen ne kadar peygamber veya peygamber elçisi varsa hepsine düşmanlıklarını izhar etmiş ve hepsini uğursuzlukla itham etmiş olmaktadır.

Bunu yapabilmeleri için civar bölgelerde (Harran, Ninova, Ürdün, Medyen, Kudüs, Mısır vb.) peygamberlerin yaptığı hak mücadelesinden haberdar olmuş olmalı. Eğer bu düşmanlıklarını bu bilinçle yaptysalar -ki öyle gözüküyor- Allah, peygamber ve din konusunda azgın bir düşmanlığa sahip oldukları anlaşılmaktadır. Buradan da, bu mücadelenin sonucunda Hz. Allah’ın Karye ashabını “bir sayha ile helâk etmesinin”¹¹⁹ hikmeti daha iyi anlaşılmaktadır.

Karye ashabının kendilerine tebliğ için gelen elçilere yaptıkları uğursuzluk suçlaması hakkında¹²⁰ İbn-i Âşûr; genel bir kuraldır ki, mağlûp olan taraf her zaman mağlubiyetin

¹¹⁷ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 261.

¹¹⁸ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 606.

¹¹⁹ Yasin, 36/29.

¹²⁰ Yasin, 36/18.

verdiği mahçubiyetle mazerete başvurmuştur, Karye ashabının da elçilere uğursuzluk isnadı bu kabildendir,¹²¹ şeklinde düşüncesini açıklamaktadır. Elçilerin davalarının sağlam, kendilerinin güvenilir, isbatlarının inkâr edilemez olması karşısındaki çaresizliklerini Karye ashabı'nın uğursuzluk gibi temelsiz iddialara sığınarak savuşturma çabaları, inatçı inançsızların bilinen genel bir davranış bozukluğu olarak dikkatlere sunulmuştur.

2.3.3. Karye Ashabının Davranışlarının Mekke Müşriklerinin Tutumlarıyla Benzerliği

Karye ashabının elçilere karşı ortaya koydukları tutumlardan daha şiddetlisini; Mekke müşrikleri, Peygamberimize karşı ortaya koydular denilebilir.

18. âyette konular; Karye ashabının elçilere uğursuzluk isnat etmeleri, yaptıkları tebliğ vazifesinden vazgeçmelerini istemeleri, eğer vazgeçmezlerse onları recmedeceklerini söylemeleri ve öldürünceye kadar işkence edecekleri tehdidini savurmalarıdır.

19. âyette ise, elçilerin *'Uğursuzluk sizin küfrünüzde ve yaşayışınızdadır. Biz, size sizin iyiliğiniz için nasihat ettik diye mi bize bu itham ve tehditlerde bulunuyorsunuz? Hayır, siz küfürde ve ahlâksızlıkta haddi aşmış (müsriif) bir topluluksunuz.'* diyerek cevap vermeleridir.

Mekke müşriklerinin de Peygamberimize karşı, aynı tavrı koyduklarını başka bir ayetten¹²² anlamaktayız.

Allah, Mekke müşriklerinin kurdukları (sûikast) tuzağı Peygamberimize haber vererek boşa çıkardı. Ama onlar, Peygamberimize mani olmak için bundan başka da her türlü yola başvurdular.

a) Bir müddet biz, senin ilahına ibadet edelim. Bir müddet sen, bizim ilahlarımıza tap, dediler. Buna karşı Allah, Kafirun süresini gönderdi.¹²³

¹²¹ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 362.

¹²² el-Enfal, 8/30.

¹²³ el-Kâfirûn, 109/ 1-6.

b) Peygamberliği bırak, biz sana her türlü dünyalığı (mal, kadın, reislik) verelim, dediler.

c) Amcası Ebu Talib'e gelerek "Artık biz, bu hale (Peygamberimize inananların günden güne çoğalmasına) tahammül edemeyiz. Ne olacak ise olsun. Bâri iki firkadan (Peygamberimize taraftar olanlar ile karşı olanlar) biri telef olup da diğeri rahat üzere kalsın. Eğer sen, Muhammed'den vazgeçmez isen biz, senden ayrılırız." dediler.¹²⁴

d) Nihâyet Peygamberimizin hicret edeceğini öğrendiklerinde daha fazla telaşa kapılarak meşveret meclisinde (Dâru'n-Nedve) Peygamberimizi hapse atmak, öldürmek veya bir yere sürgün etmek fikirlerini tartıştılar.¹²⁵ Fakat Ebu Cehil (Amr bin Hakem)'in teklifi üzere "Öldürmekten gayrı çare yoktur. Fakat her kabileden birer adam varıp cümlesi birden vurup öldürmeliler ki, katil muayyen olmadığı için Haşimîler (Peygamberimizin Kabilesi) çaresiz kalıp diyete razı olsunlar. Bu suretle kan dâvâsı ortadan kalkar."¹²⁶ fikrinde birleştiler ve uygulamaya giriştiler.

Bütün bunlar daha önce de işaret ettiğimiz üzere, Yasin Sûresinin ilk âyetlerinden olan "Ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için"¹²⁷ sana Kur'an indirildi âyeti ile Peygamberimize verilen tebliğ vazifesi icabı idi. Aynen bu şekilde, Karye ashabına tebliğ için gelen elçiler de benzer durumlarla karşılaşmışlardır.

2.4. Âyetler/20-21-22

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿20﴾

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿21﴾

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿22﴾

20: "Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun."

¹²⁴ A. Cevdet Paşa, *Kısa-ı Enbiya*, C. 1, S. 69.

¹²⁵ el-Enfal, 8/30.

¹²⁶ A.g.e., C. 1, S. 91.92.

¹²⁷ Yasin, 36/6.

21: “Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidâyete erdirilmiş kimselerdir.”

22: “Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim. Oysa siz de yalnızca O’na döndürüleceksiniz.”

2.4.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Anlamlarının İncelenmesi

أقصى : İsm-i tefdîl sığasındaki bu kelimenin sülasi kökeni **قصو** harflerinden oluşmaktadır. Mânâsı: uzak bir mekân, yerleşim yerinin en uzak köşesi, kenar mahallesi veya dışı demektir.¹²⁸

مدينة: Sülasi bablardan kökeni **مدن** dir. Bu kökenden kullanıma göre ikamet edilen yer, köy, daha çok da şehir mânâlarındadır.¹²⁹ Bir görüşe göre de sülâsîden kökeni **دان** dir. Başındaki mim, ismi mef’ul mimidir.¹³⁰ Toplayıp bir araya getirmek, mânâsına gelir. Bu kullanıma göre bir yerleşim yeri insanları toplayıp bir araya getirdiği için Medine diye isimlendirilir.¹³¹

رجل : Bu kelime en bilinen şekilde, kadının zıddı olarak *erkek cinsinin ismidir*. Erkek çocuğun ihtilam olup gençlik çağına geçtiği zaman onun için de kullanılır, denildi. 20. âyette “*Racül*” kelimesinin tenvin ile kullanılması gelen adamın bilinmeyen (nekre) biri değil, bilakis bilinen azamet sâhibi, inandığı yolda canını feda edecek kadar salâbet ehli biri olduğuna işarettir.¹³²

يسعى : Fi’l-i muzari sığasında gelen bu kelime hayırlı ya da şerli işlerde koşmakçabalamak, gayret etmek manalarında kullanılmakla beraber; tefsirlerde genellikle *koşma* mânâsında değerlendirilmiştir. Fakat Kur’ân’da kelimenin kullanıldığı

¹²⁸ Müfredat, S. 1213; İbn-i Manzur, *Lisanü’l-Arab*, C. 15, S. 183-184.

¹²⁹A.g.e., C. 13, S. 402; er-Razî, *es-Sihah*, S. 619; el-Mu’cem, S. 576.

¹³⁰ İbn-i Manzur, *Lisanü’l-Arab*, C. 13, S. 403; er-Razî, *es-Sihah*, S. 218; el-Mu’cem, S. 240.

¹³¹ el-Mu’cem, S. 240.

¹³² Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 383; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4017; Karaman vd. *Kur’ân Yolu*, C. 4, S. 485.

her yerde koşma mânâsında gelmemiştir. Kökeni olan **سعى/سعو** vav'lı veya ya'lı olarak değişik mânâlarda kullanılmaktadır.¹³³

أجرا : Masdar sığasındaki bu kelime, bir iş veya mal karşılığında verilen ücret, uhrevî mükâfat mânâsına gelmektedir. Ayrıca, kulların güzel amelleri karşılığında Allah'ın verdiği uhrevî sevap ve mükâfat anlamına da gelmektedir. 21. âyette: yapılan tebliğ hizmeti karşılığında (istenmeyen) *dünyalık bir menfaat* anlamındadır.¹³⁴

مهتدون : İftiâl babından gelen kelimenin sülâsî kökü/masdarı olan **هدى** dalaletin zıddı olan doğru, makul ve meşru yolda olma mânâsındadır. Ayrıca, bir kimseye rıfkla, nazik bir şekilde yolu göstermektir. Allah'ın isimlerinden olan **الهادي** : Allah'ın kullarına kendi rubûbiyetini bilmelerinin yolunu göstermesi ve bildirmesidir.¹³⁵ Bu âyette: doğru olan ve konuştuğu ile yaşadığı birbiriyle zıt olmayanlar vb. mânâlarındadır.

فطرني : Bitişik mef'ul zamiri olmaksızın bu kelime, Kur'ân'daki kullanımlarında, bir şeyi *şakk etmek/ baştanbaşa yarmak, içindekini ortaya çıkarmak* mânâsındadır. Bir şeyin icâd edilmesinden yola çıkarak *yaratmaya/ yaratılışa/halk, yaratılışın ilahî gerçeğliğe uygunluğuna* vb. mânâlarda kullanılmıştır. Bu âyette: beni yoktan var eden, varlığımı ilahî gerçeği kabul etmeye uygun yapan mânâsındadır.¹³⁶

ترجعون : İf'al babından gelen kelimenin, sülâsî masdarı/kökü olan **رجع** maddesi: başlangıç yerine, *geriye dönüş* (insıraf) mânâsına gelmektedir. Kur'ân'da değişik sülâsî veya mezîd bablardan kullanımında gittiği bir yerden dönmek, bir makama başvurmak vb. mânâlarda kullanılmaktadır.¹³⁷ En çok da insanların, Allah tarafından dünyadan âhîret hayatına döndürölmesi mânâsında kullanılmıştır.

¹³³ Müferdat, S. 724; İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 14, S. 384.

¹³⁴ A.g.e., C. 4, S. 628; Müferdat, S. 102.

¹³⁵ A. g. s., S. 1504; İbn-i Manzur, *Lisanü'l- arab*, C. 15, S. 353.

¹³⁶ Müferdat, S. 1147; İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C. 5, S. 55.

¹³⁷ A.g.e., C. 8, S. 114; Müferdat, S. 598,599.

2.4.2. Âyetlerin Tefsiri/20-21-22

20: “Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.” Müfessirlerin genel yaklaşımında olduğu gibi, *bir adam* ifadesiyle *nekre* / bilinmeyen bir adam değil, topluma hitap etme becerisine, bilgisine ve sosyal kariyerine sahip bilinen (kâmil bir) kişiden bahsedildiği anlaşılmaktadır.¹³⁸

Bu adamın, âyetin ikinci bölümünde “*Ey Kavmim! Bu elçilere uyun, dedi.*” ifadesinden, şehir halkı karşısında zor durumda kalan elçilere destek olmak için geldiği âşikârdır. Bununla beraber ifadesinde kendi kavmine de sevgi ve merhametle yaklaşma mânâsı bulunmaktadır. Ancak, 15-19. âyetlerde geçtiği üzere elçilerle şehir ahalisi arasında mücadele çok çetin geçmektedir ve muhtemelen günlerce ve aylarca süren bu mücadeleyi bütün şehir halkı duymuştur ki; elçilere bir kötülük yapılmak üzere olduğunu anlayınca, zaman geçirmeden bir şey yapabilmek için koşarak gelmiştir.

Koşarak gelen zatın elçilere destek olmak istemesi ile kendisinin, elçilerle aynı iman ve düşünceyi paylaştığı, daha önceden elçilerle görüştüğü ve elçilerin tebliğ ettikleri şeye iman ettiği anlaşıldığı gibi, elçilerin de daha önceden şehrin çeşitli yerlerinde tebliğ görevini yaptıkları ve gizli âşikâr kendilerine inananların bulunduğunu da anlamak mümkündür.¹³⁹

Elçilere yardım için koşup gelen bu zatın, Mü’min sûresi 28. âyetteki, Fir’avun âilesinden/yakınlarından olup imanını gizlediği halde Musa (a.s.) ya destek veren *Mü’min Adam’a* benzerliği dikkat çekmektedir. Fakat bir farkla ki, o henüz imanını açıklamamışken şehir halkından olan adam imanını izhar etmiş ve elçilerle beraber mücadelenin içinde yer almıştır.¹⁴⁰

¹³⁸ er-Razî, *El-Mefatih*, C. 9, S. 263.

¹³⁹ A.g.e., C. 9, S. 263; İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 365.

¹⁴⁰ Er-Razi, *el-Mefatih*, C. 9, S. 263.

Elçilere destek vermek için koşarak gelen bu zatın kişiliği ve değerlendirilmesi konusunda özel başlıkla bir inceleme yaptığımız için burada tefsir edebiyatının genel yaklaşımı hakkında kısa bilgi vermekle yetineceğiz.

Abdullah ibn-i Abbas, Mücahid, Mukatil b. Süleyman, Vehb b. Münebbih ve Ka'bu'l-Ahbar (r.a.) a dayandırılan bir rivâyetin kaynaklık etmesiyle müfessirlerin çoğunluğu, tefsirini vermekte olduğumuz Yasin Sûresinin 13-32. âyetlerinde misâl verilen Karye Ashabı kıssasının Hz. İsa'nın (a.s.) havarilerinin kıssası olduğunu nakletmektedirler.¹⁴¹ Yani Karye/Şehir diye zikredilen yerin bugünkü Antakya, ahâlisinin o zamanki Romalılar, şehre tebliğ için gelen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri, onlara yardım için koşup gelen zatın Habib-i Neccar diye maruf olan Habib bin Musa olduğu kabul edilmektedir. Böyle olunca da tabii olarak Karye Ashabı kıssası bu görüş doğrultusunda tefsir edilmektedir.¹⁴²

Bunun dışında, yer ve şahıs isimlerini kabul etmeyen ve verilen meselin umumi olduğu düşüncesinden hareketle konuyu işleyen bir kısım müfessirlerin yanında, çağdaş müfessirlerden Esed gibi bu meselde anlatılan kıssanın tamamen (sembolik) mecaz olduğunu¹⁴³ söyleyenler de bulunmaktadır.

Biz, bütün bu bilgileri göz önünde bulundurarak Kur'ân'ın ifadesine uygun şekilde yer ve şahıs ismi üzerinde durmaksızın konumuzu işlemeye devam edeceğiz.

21 : “Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun.” hak batıl mücadelesinde elçilere destek için gelen zat, elçilerin bağlı olduğu ahlâk sistemindeki en önemli unsurlardan belki en önemlisine vurgu yapmaktadır. O unsur, hakkı tebliğ edenlerin (peygamber veya peygamber elçisi olarak) bağlı olması gereken ana kıstaslardan birisi: yapılan tebliğ vazifesi karşılığında *ücret* (dünyalık menfaat) istememek olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bu, aynı zamanda inandırıcılığın en güçlü delilidir. Tebliğ vazifesi

¹⁴¹ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, S. 607,608; Ömer Cihangir, “Konuları Açısından Yasin Sûresi Tefsiri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. F.S.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), S.65.

¹⁴² el-Hammami, *Tefsiru Yasin*, S. 7, vd; Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 377.

¹⁴³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 2, S. 899.

karşılığında ücret istememe prensibine bağlılığın ifadesi olarak, birçok peygamberin bu sözleri aynen tekrar ettiğine Kur’ân’ın i’lamı ile şahit olmaktayız. Bu âyetlerden bazıları: Nuh’un,¹⁴⁴ Hûd (a.s.) ün¹⁴⁵ kendi kavimlerine seslenişleri böyle olduğu gibi; Şuarâ sûresinde Nuh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayp (a.s.) peygamberlerin de hitap ettikleri topluluklarına karşı en önemli delilleri/gerekçeleri aynı anlayış olmuştur.¹⁴⁶

Karye ashabına gelen elçiler muhataplarına, bir peygamber sünneti diye ifade edebileceğimiz “*yaptığım tebliğ vazifesi karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum.*” umûmî anlayışını, 21. âyette kendilerine destek için gelen (*inanmış*) adamın ağzı ile diğer peygamber veya peygamber elçileri gibi ifade etmektedirler. Bu kıssanın kendilerine örnek verildiği Mekke’li müşriklere tebliğ için gönderilen, son peygamber Muhammed (a.s.) tarafından da aynı sünnetin benimsendiği muhtelif âyetlerde ortaya konmuştur.¹⁴⁷ Kaldı ki, Mekkeli müşriklerin Peygamberimize tebliğ vazifesinden vazgeçmesi karşılığında muhtelif aralıklarla yaptıkları tekliflerin tamamı dünyalık *ücret/mal* konulu idi. Peygamberimiz, ne yaptığı tebliğ vazifesi karşılığında, ne de bu vazifeyi bırakma teklifi karşılığında hiçbir ücret talep etmemiş, onların yapmak istedikleri pazarlıklara boyun eğmemiştir.

Âyetin ikinci bölümü “*Onlar hidâyete erdirilmiş kimselerdir.*”, tebliğ vazifesi yapanların (yapacak olanların) bağlı olması gereken ikinci ana kıstası beyan etmektedir. Yani hidâyet üzere bulunma; ücret istememe kıstasında olduğu gibi, peygamber veya peygamber elçilerinin inandırıcılığı için olmazsa olmaz bir delildir. Hidâyete ermiş olmak insanın gittiği yolun doğruluğuna işaret etmekle beraber; aynı zamanda *kişinin söylediği ile yaptığıın tutarlı olması* gereğini de ifade eder. Özetle, ihlaslı, dürüst ve sâlih amel sahibi olması gereklidir. Âyetin böyle anlaşılması lazım geldiğine Kur’ân’dan birçok delil

¹⁴⁴ Hûd, 11/ 29.

¹⁴⁵ Hûd, 11/ 51.

¹⁴⁶ eş-Şuarâ, 26/ 109, 127, 145, 164, 180.

¹⁴⁷ Yusuf, 12/ 104; el-Kalem, 68/ 46; et-Tûr, 52/40.

bulunmakla beraber konuyla ilgili müracaat edeceğimiz şu âyetler yeterli olacaktır.¹⁴⁸ Ayrıca Şuayb (a.s.) dan hikâyeten beyan edilen şu âyet de gâyet açıklayıcıdır. “*Şuayb, dedi ki: ‘Ey kavmim! Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince (sizi) düzeltmek istiyorum.*”¹⁴⁹ Görüldüğü gibi Şuayb (a.s.) da Karye ashabına gelen elçiler ve elçilere destek için koşup gelen adam gibi, kendi rızkının Allah tarafından olduğunu, Allah’ın kendisini (vahiyle) yönlendirdiğini söyleyerek insanlardan *dünyalık/ücret* beklentisinin olmadığını vurgulamaktadır.

Hidâyet üzere olma konusunu ise “*Ben, size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum, size söylediklerime ben de tabi oluyorum.*” diyerek açıklamaktadır. Halk arasında bilinen yaygın ifade ile: söylediği başka, yaptığı başka olan insanın inandırıcılığı olmadığı gibi, doğru yolu tarif etse bile tarif ettiği yol hakkında şüphe uyandıracacağı açıktır. Nitekim âhir zaman peygamberi Muhammed (a.s.) daha peygamber olmadan önce bile -putperest olmalarına rağmen- Mekkeli müşrikler tarafından “*Muhammedü’l-Emîn*” olarak nitelenmekteydi.

Elçilere destek için gelen adamın da bu ilahî, ana kıstasa vurgu yaparak kendi kavmi üzerinde inandırıcılık sağlayıp hem elçileri zor durumdan kurtarmayı hem de kendi milletinin hidâyetine vesile olmayı hedeflemiş olduğu anlaşılmaktadır.

22 : “*Hem ben, ne diye beni (fitratımı) yaratana kulluk etmeyeyim?*” Elçilere destek olmak için şehrin öbür ucundan koşup gelen adamın benimsediği tarz, kavmine nasihat ederken, kavmine değil de kendine hitap ederek konuşması, (Ey kavmim diyerek) hem kavmine şefkat¹⁵⁰ hem de onları muhatap alıp (*sen diliyle*) tepkilerini çekmektense, anlatmak istediğini kendi üzerinden anlatma tarzıdır. Bu ifade tarzına edebiyat dilinde *iltifat* denilmektedir. Yani iletişimde muhataplarına sen dilini değil de ben dilini kullanarak muhataplar üzerinde sözlerinin etkisini artırmak için farklı bir yol denemektir. Bu tarzın, bu kıssaya özel olmak üzere bir hususiyeti daha var ki, o da bir önceki âyetin tefsirinde

¹⁴⁸ es-Saf, 61/ 2-3.

¹⁴⁹ Hûd, 11/ 88.

¹⁵⁰ er-Razî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 263.

arz ettiğimiz üzere, doğru yolda olmanın en önemli delillerinden birinin, konuştuğu şeylere kendi nefsinin de katması, kendisinin de uymasıdır. İnanırcılığın takviyesi için bu anlayışa ilaveten, ‘ben dili’ kullanılarak, sözlü olarak da kendini söylediği şeyin içine katmaktır.

Fıtrat, *insanların yaratılıştan getirdiği tevhide yönelme özelliğidir*. Âyetin ilk bölümünde ben dili kullanılarak ifade edilen fıtratın esası şudur: Bir kulun kulluk bilincine ulaşır, Allah’a iman ve salih amel ile kendi kişiliğini gerçekleştirmesi. Elçilere destek için gelen zat, bu noktaya dikkat çekmek üzere “*hem ben ne diye*” ifadesiyle sürdürdüğü konuşmasıyla, insanın yaratılışını ve fıtratını düşünmeye davet etmektedir. Karye ashabına bunu söyleyen hatip muhataplarına ben insan olarak yaratıldım ama dine yönelmezsem (elçilere uymazsam) fıtratımın gereğini yerine getirmiş olmam. Peki, ben bunu niçin yapmayayım? Meâlen “*Siz de niçin yapmayasınız?*” demiş oluyor. Nitekim Peygamberimize Allah (C.C.), başka bir ayette “fıtrat”ın açıklamasını, “hilkat” ten farkını beyan ediyor.¹⁵¹ Yani yaratılış her insan için gerçekleşmiş bir olgu olmakla beraber, Allah’ın insan yaratılışına yerleştiği fıtrat (tevhide uygunluk) ise ancak dine yönelmekle gerçekleşir. Bu mânâda Hûd (a.s.) dan hikâyeten nazil olan bir âyette “*Ey kavmim! Ben buna (tebliğ vazifesine) karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni (fıtratımı) yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?*”¹⁵² buyurulmaktadır.

Âyetin ikinci bölümünde hatip, “*Oysa siz de yalnızca O’na döndürüleceksiniz.*” diyerek Karye Ashabının içinde bulunduğu çaresizliği -biraz da yüzlerine vururcasına- *ben dilinden sen diline* iltifat ederek (dönerek, geçerek) insan olarak kulluktan kaçınmanın imkânsız bir şey olduğunun ve sonucun nasıl olsa Allah’a dönüş olacağına mutlak gerçekliğini ifade etmiş oluyor. Bu ifadeyle, hayatta olmazsa olmaz olan risâlete imanda (elçileri yalanlayarak) aldaniş içinde olanların, ebedî ve muhakkak olan âhiret hayatı ile uyarılmasının etkisinden yararlanmak istemiş olabileceği değerlendirilebilir. Allah, Kur’ân’da bu usûlü çokça tercih etmiştir.

¹⁵¹ er-Rûm, 30/ 30.

¹⁵² Hûd, 11/ 51.

Bu grup ayetlerden mefhum manaları şöyle özetleyebiliriz. Çalışmamızın ana başlığında bulunan “*Habib-i Neccar: İnanmış Adam Örneği*” vurgusunu tam karşılayan, sûrenin 20. âyetidir. Bu özel başlık altında hem Habib-i Neccar’ı hem inanmış adam vurgusuyla kast edilen kişiliği incelemeye çalışacağız.

Bu âyetin kıssadaki önemini tesbit etmek bakımından şunu söylemek yerinde olacaktır. *İnanmış adam*, (birçok tefsirimize göre Habib-i Neccar) şehrin öbür ucundan elçilerin tam da kendisine ihtiyaç duyduğu anda koşarak gelmiştir. Durumun vehametini daha önceden duymuş olduğunu veya elçilerin tebliğ çalışmalarını takip ettiğini konuşmalarındaki kapsayıcılıktan anlamak mümkündür. Âyetteki ifadenin önemini tesbiti bakımından, koşarak gelmesi veya zaman kaybetmeden aceleyle gelmesi arasında fark yoktur. Gelir gelmez de kendi milletine hitaben “*Ey kavmim! Yolu doğru olan, yaptıkları iş karşılığında sizden ücret istemeyen (Allah tarafından gönderilen) bu elçilere tabi olun.*” diye konuşmaya başlamış ve sonra gerekçelerini, hem kendi üzerinden hem muhatapları üzerinden yaratılış hikmetine (*fitrata*), ölüm ve sonrasına dikkat çekerek açıklamıştır.

15-19. âyetlerin ifadelerine baktığımızda Karye ahalisi ile onlara tebliğ için gelen elçiler arasında mücadelenin çok çetin geçtiği anlaşılmaktadır. Bu mücadelede hadiseler kontrolden çıkmaya başlayınca, şehrin kenar mahallelerinden birinde oturmakta bulunan inanmış adam, inandığı davasını tebliğ eden elçilerin hayatlarının tehlikede olduğunu fark edip zaman kaybetmeden onların bulunduğu yere koşarak gelmiştir. Bu âyetler ve daha sonra gelecek âyetlerin mânâlarına dikkat edildiğinde derin bir şefkat ve merhamet ile; inanmamakta inat eden, kendi kavmini dışlamadan hem onlara olabilecek en iyi hitap şekliyle hakikati anlatmaya çalışmış hem de elçileri onların elinden kurtarmaya uğraşmıştır. Onun yaptığı bu hareketin insanî davranış planında açıklaması: *Toplumun kızgınlığını kendi üzerine çekerek, elçileri unutturup kendini feda etmektir.* Sonunda şehit edilmekle beraber son nefesine kadar elçilerin yolunun doğruluğunu, kendisinin ve kavminin iyiliği için mücadele ettiklerini, Allah dostlarına yakışır bir şekilde anlatmaya devam etmiştir.

Son âyette, hiçbir iyiliğin kâr etmediğini görerek, nasıl olsa *Allah’ın huzuruna döneceklerini* (belki de orada karşılaşacaklarını kastederek) bu küfür ve zulmün hesabını vereceklerini söyleyerek tehdit dilini de kullanmaktan geri durmamıştır.

İbn-i Kesir, âyetlerin tefsirini yaparken şehrin öbür ucundan koşup gelen *adamın* ifadesinden hikâyeten: 21. âyette geçen “*sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun.*” kısmındaki ücret konusunda, Karye ashabı karşısında zor durumda kalan elçilere (onları tanımıyormuş gibi): “*Siz bu yaptığınız tebliğ vazifesi karşılığında bir ücret talep ediyor musunuz?*” diye sorduğunu, elçilerin hayır cevabı karşısında “*Sizden herhangi bir ücret talep etmeyen bu elçilere uyun.*” diye nasihatine devam ettiğini aktarıyor.¹⁵³ Burada, halkın elindeki mala, paraya, makam mevkiye göz dikip dikmediklerini halkın dikkatine bir daha getiriyor ki, hiçbir menfaat beklentisi olmayanların doğru, dürüst insanlar olacağına dikkat çekmektedir.

er-Razî, 20. âyetin tefsirinde şehrin öbür ucundan koşarak gelen adamın elçilere destek olma çabaları ve bu uğurda şehit olmasını, bu darb-ı meselin bir bölümü olarak Allah’ın zikretmesini hem Peygamberimiz için hem de ashabı için örnek göstermesine dikkat çekiyor. Şöyle ki, “*Elçilerin metanetinin Peygamberimizin kalbine bir teselli olduğu gibi şehrin öbür ucundan koşup gelen adamın da, inandıkları yolda çektikleri eza ve ceza karşısında ashabın kalblerine bir tesellidir.*”¹⁵⁴ diyor.

Yine er-Razî, 22. âyetin tefsirinde kavmine nasihat eden adamın *sen dilinden ben diline* geçmesinde latif bir mânâ olduğuna dikkat çekiyor ve “*Ey kavmim! Bana ne oluyor ki ben, beni yaratana ibadet etmeyeyim?*” Yani, *ben bu elçilere iman ederek sırf hayır diledim. Bir hayır olmasa kendim iman eder miyim? Kendim için dilediğimi sizin için de istiyorum. Tıpkı Mü’min Sûresindeki Âli Firavun’ dan olupta Musa’ ya (a.s.) gizlice iman edip kavmine nasihat eden adam gibi. Çünkü o demişti ki: “Rabbim Allah’tır, dedi diye bir adamı öldürecek misiniz?”*¹⁵⁵ şeklinde yorumlar yapıyor.

Bursevî, “*Hem bana ne oluyor ki beni (fitrat üzere) yaratana ibadet etmeyeyim, oysa siz de ona döndürüleceksiniz.*” âyetinde, kavmine nasihat eden adamın ifadesinden hikâyeten,

¹⁵³ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 608.

¹⁵⁴ er-Razî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 263.

¹⁵⁵ A.g.e., C. 26, S. 263., Ayrıca Mü’min Sûresindeki Kıssa için 28. Âyetin tefsirine müracaat edilebilir.

“Önce ben diliyle konuşarak, ‘beni fitrat üzere yaratan Rabbime neden ibadet etmeyeyim derken’; fitrat nimettir, o zaten kendi üzerinde mümin olarak bulunmaktadır, değerlendirmesini yapıyor. “Âyetin son bölümünde, sen diline geçerek ‘Siz de O’na döndürüleceksiniz’ demesi tehditte en ileri derecedir ve Allah’a dönmek mutlak olduğu için hitapta zecir/zorlama mânâsı da vardır.” değerlendirmesini yapmaktadır.¹⁵⁶ Yani “İman etmediğiniz için bu zecir ve tehdidi hak ediyorsunuz, nasıl olsa bu küfrün hesabını Allah’a dönüp O’na vereceksiniz.” diye, vakıaya mutabık bir konuşma yapmış oluyor.

İbn-i Âşûr, 20. âyetin tefsirinde “Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.” kısmında geçen ‘şehrin öbür ucunun’ ne demek olduğunu açıklarken dikkate şayan şu yorumları yapmaktadır. Şehre gelen elçilerin önce şehrin kenar/varoş bölgelerinde tebliğ yaptığını ve genel olarak yerleşim yerlerinin kenar bölgelerinde sakin olanların merkezi idarenin etkisinden uzak, merkezde olanlara nispetle daha bağımsız ve kendi geçiminin derdinde insanlar olduklarını, tespit etmektedir. Bunun için de şehrin kenar mahallerinden koşarak gelen *adamın* daha önce elçilerden etkilenip iman edenlerden olduğunu, öngörmektedir. Buna karşılık şehrin merkezinde olanlar *ان الناس على دين ملوكهم Muhakkak insanlar başlarındaki idarecilerin dini üzeredir.*¹⁵⁷ mânâsınca başlarındaki idarecilerin daha fazla etkisinde olup, sahip olduğu maddi imkânlarını, makam ve mevkilerini kaybetmemek veya daha iyisini kazanmak için özellikle baskıcı yöneticilerinin razı olmayacağı düşünce ve inanışlara kolay meyiletmezler, yorumlarını yapmaktadır.¹⁵⁸

Bizce de, diğer peygamberlerin yanında, son peygamber Hz. Muhammed’in de ilk tebliğ yaptığı zamanlarda kendisine iman edenlerin fakir, kimsesiz, köle ve toplum hiyerarşisinde yer almamış gençler olduğunu göz önüne aldığımızda son derece yerinde bir tesbit olarak görülmektedir.

¹⁵⁶ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 385.

¹⁵⁷ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 380.

¹⁵⁸ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 365.

Elmalılı, 22. Âyetin tefsirinde elçilere destek için koşarak gelen *adam* kendi kavmine nasihat ederken, onlara karşı önemli bir şefkat izharı ile konuşmuştur, derken o konuşmayı şu güzel ifadeleriyle özetlemiştir: “

O Resuller bizi yaradana kulluk etmeğe ve yalnız onu ma'bud tanıyıp ona ibadet etmeğe davet ediyorlar. Bunun doğruluğu ise âşikârdır. Ben sizi kendim gibi düşünüyorum, ben, beni yaradana kulluk etmeyi borcum, vazifem bilirim, çünkü beni yaratmıştır. Ona karşı bu vazifemi yapmamak için hiçbir özrüm ve mâniim yok. O halde siz, o sizi yaradan rabbinize neye ibadet etmeyesiniz? Halbuki hep döndürülüp ona götürüleceksiniz o halde ona kulluktan nasıl kaçınırsınız?”¹⁵⁹

2.4.3. Koşup Gelen Adama Peygamberimizin ve Ashabının Benzerliği

Esed, şehrin öbür ucundan koşup gelen adamın yaşamış gerçek bir kişilik olmayıp, sembolik olduğu hakkındaki görüşünü bildiğimiz şekliyle söylemektedir.¹⁶⁰ Konuyu böyle kabul veya reddeden görüşlerin tartışıldığı kısımda buna karşı itirazımızı kaydetmekle beraber diğer bazı müfessirlerin de paylaştığı bu yaklaşım, ister mecaz olduğu, ister hakikat olduğu benimsensin, Esed'in konuyu bağladığı nokta göz ardı edilmemelidir. Zira insanlık tarihindeki ezeli tevhid mücadelesinde peygamberlerin etrafında az ya da çok, Karye Ashabına nasihat eden ve bu uğurda şehit edilen *inanmış adam* gibi son peygamber Hz. Muhammed'in etrafında da, en zor zamanlarda koşup gelen, O'na vücudunu siper eden fedâkâr ve kahraman insanlar eksik olmamıştır. Bunlardan iki tanesini örnek olarak zikretmek istiyoruz.

a)-Hz. Ebu Bekir: Bir defasında müşriklerden bir grup toplu halde Peygamberimizin aleyhinde konuşurken Peygamberimiz yanlarına geldi. Hemen Efendimizin etrafını sardılar ve '*Bizim atalarımız ve putlarımız hakkında şöyle şöyle konuşan sen misin?*' dediler. Peygamberimiz de, "*Evet, bunları söyleyen benim!*" dedi. Bunun üzerine hep birden Peygamberimize saldırdılar, üstünü başını yırtmaya ve çeşitli hakaretler etmeye başladılar. Bir kişi koşarak durumu Hz. Ebu Bekir'e haber verdi, Hz. Ebu Bekir hemen

¹⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4018.

¹⁶⁰ Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 2. S. 899.

Harem-i Şerife gelerek Peygamberimizi kurtararak, gözyaşları içinde “Allah belânızı versin! ‘Rabbim Allah’tır’ diyen bir zatı öldürmek mi istiyorsunuz?” diye seslendi. Arkasından Mü’min sûresinin 28. âyetini okudu.¹⁶¹

b)-Haris İbn-i Ebi Hale: Bir başka zamanda, Peygamberimiz ashaptan bazıları ile Harem-i Şerifte yüksek sesle tekbir getirince orada bulunan müşrikler bunu Harem-i Şerife doldurdıkları putlarına hakaret saydılar ve Peygamberimize saldırdılar. Hz. Haris hemen koşup Peygamberimizi korumak için saldırganlara mani olmaya çalıştı. Fakat, Kureyşin azgın müşrikleri saldırılarını bu defa Hz. Haris’e çevirdiler ve birçok kılıç darbesiyle onu şehit ettiler. Böylece İslam’ın ilk şehidi olan Hz. Haris’in kanlarını Harem-i Şerife akıtmış oldular.¹⁶²

Karye ashabına nasihat ederken şehit edilen, *inanmış adam*’ın benzerini Peygamberimizin tebliğ hayatında birçok defa görmek mümkündür. Diğer peygamberlerin tebliğ hayatlarında da buna benzer fedakâr ve kahraman insanların görülebileceği gibi.

2.5. Âyetler/23-24-25

ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿23﴾

إِنِّي إِذَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿24﴾

إِنِّي أَمُتُّ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿25﴾

23: “O’nu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek istese, onların şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar.”

24: “O takdirde (Allah’tan başka ilahlar tutarsam) ben mutlaka açık bir sapıklık içinde olurum.”

25: “Şüphesiz ben sizin Rabbinize inandım. Gelin, beni dinleyin!”

¹⁶¹ Salih SURUÇ, *Peygamberimizin Hayatı*, 233. bs. (İstanbul: Nesil Yayınları, 2011) S. 200.

¹⁶² Ali Himmet Berki ve Osman Keskioglu, *Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 6. bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 67, 1974), S. 64.

2.5.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi

اله : Kelime bu maddesiyle ibadet etmek mânâsındadır. Bunun için Abdullah İbn-i Abbas (r.a.) A'raf sûresindeki **والهتك** kelimesini **وعبادتك** şeklinde okumuştur.¹⁶³ Lâm-ı ta'rifsiz olarak güneş için de isim olarak kullanılmıştır. Ayrıca müşrikler, birçok puta taptıkları için, lâm-ı ta'rifsiz olarak putlara tazim için de kullanmışlardır.¹⁶⁴ **الله** Lafza-i Celâlinini, **اله** kelimesinin lâm-ı ta'rifli halini Kur'an'da kendi zatının ismi olarak zikir etmiştir. Böylece Allah'ın (C.C.) özel ismi olmuş ve başka hiçbir kimse ve hiçbir şey için kullanılmamıştır. 23. âyette bu kelimenin çoğulu, *putlar* anlamındadır.

ضر : *Dat* harfinin zammeli kullanılışında, menfaat ve iyiliğin zıddı mânâsındadır. Bu, ya insan bedeninde bulunan herhangi bir kötü hal: fakirlik, hastalık ve şiddet vb. halidir. Ya da âfak'ta (beden dışı) hayat şartlarında kötülüktür.¹⁶⁵ Bu âyetteki kullanımda bu mânâların hepsi kast edilmektedir.

لاتغن: Burada nefy la'sı ile kullanılan kelimenin masdarı/kökü **غنى** : muhtaç olmanın zıddı/zenginlik mânâsındadır. Nefi La'sı ile bu âyette, putların kimseyi (içine düştüğü) zarardan ve muhtaçlıktan kutaramaya kafî gelmeyeceğini ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁶⁶

شفاعة: Kelime olarak anlamı, *tek'in zıddıdır*. Yani tek, bir'i; şef'i, ikiyi ifade etmektedir. **والشفع والوتر**¹⁶⁷ âyetindeki kullanım da bu mânâdadır. Bu mânâda olmak üzere sultan veya hâkim huzurunda yargılanan kimsenin lehinde şahitlik yapmaya (referansa) da *şefa'at* tabir edilmiştir.¹⁶⁸ Kelime bu âyette, Karye ashabının tapındığı putların Allah'tan gelen herhangi bir zarar karşısında fayda vermeyeceği, şefî olamayacağı mânâsındadır.

¹⁶³ el-A'raf, 7/127.

¹⁶⁴ Müfredat, S. 131; er-Razî, *es-Sıhah*, S. 22.23.

¹⁶⁵ Müfredat, S. 893,894; İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C. 4, S. 482.

¹⁶⁶ A.g.e., C. 15, S. 135; Müfredat, S. 1104.

¹⁶⁷ el-Fecr, 89/3.

¹⁶⁸ Müfredat, S. 808; İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C. 8, S. 183.

لاينقذون: İf'al babından menfî muzârî olan bu kelimenin, sülâsîden masdarı **نقذ**: bir vartadan, zor bir işten *kurtulmak* mânâsındadır. İf'al babından ise *kurtarmak* mânâsına gelir. Herhangi bir düşmandan, belâdan, tehlikeden bunlara maruz kalan birini kurtarmaktır.¹⁶⁹

ضلال : Kelime en iyi şekilde *hidâyet* ve *rüşd*'ün zıddı olarak açıklanmaktadır. Kur'ân'da en çok hidâyeti, yani Allah'ın yolunu kaybetmiş, yoldan çıkmış olanlar için kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kelimenin ilk kullanımına bakıldığında yolda gidenin yolunu kaybetmesine, kasıtlı yahut kasıtsız yoldan sapmaya, herhangi bir hayvanın (deve, sığır vb.), eşyanın kaybolmasına kullanıldığı görülmektedir.¹⁷⁰

فاسمعون : Kelimedeki 'fe' aslında yoktur. Emri hazır, cemi müzekker sığasında ve sonundaki 'nun', kelimenin yapısının sonunu korumak için gelmiştir, *nunun* kesresi ile iktifâen mütekellim 'ya' sı düşmüştür. Kelimenin maddesi olan **سمع** : kulağın hissi olan *duymaktır*. 25. âyetteki bu terkinin anlamı: Yani topluluğa seslenen zat: Ey topluluk! Beni duyun ve benim inandığım şeye siz de inanın, demiş oluyor.¹⁷¹

2.5.2. Âyetlerin Tefsiri/23-24-25

23: “O’nu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim?” Âyetin bu bölümü inkârî bir soru ifadesidir ve aynı zamanda muhatabı şiddetle azarlama ve ayıplama mânâsını da içerir.¹⁷² Yani “Başka ilahlar edinmem.” demektir. İlahlar ifadesi ile doğrudan Allah'ın dışındaki putları kast etmektedir. Çünkü Allah'a bağlılık iman ile olur, putlara bağlılık ise dünyada insanı oyalama ve avutma vasıtası olduğu için *ittihaz*/edinmekle olur.¹⁷³ Burada hatip, iman ile *ittihaz*/edinme arasını net bir ifade ile ayırmaktadır. Bu ifadelerin sahibi, Karye ashabına nasihat eden *inanmış adam*, ben dilini kullanarak kendi üzerinden bir insanın kime inanması ve ibadet etmesi gerektiğini güzel bir tarz ile ifade etmiştir. Dolayısıyla

¹⁶⁹ A.g.e., C. 3, S. 516; Müfredat, S. 1477,1478.

¹⁷⁰ A.g.e., C. 11, S. 390; Müfredat, s. 904,905.

¹⁷¹ A.g.e., C. 8, S. 162; Müfredat, S. 749.

¹⁷² es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 10.

¹⁷³ er-Razî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 265.

hitap ettiği toplumun, inandığı ve tapındığı putların yanlışlığını hem yüzlerine vurmuş¹⁷⁴ hem de dönüş yapmaları için yol göstermiş olmaktadır.

Âyetin ikinci bölümünde, “Eğer Rahman bana bir zarar vermek istese, onların şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar.” buyurulmaktadır. Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi bu sözleri konuşan inanmış adamın hedefi, elçilere zarar vermeyi kast eden toplumun doğruyu görmesidir. Yani tapındıkları putların ne işe yaradığını düşünmeye davet etmektedir. Bazı tefsirlerde Allah’ı kast ederken kullanılan ifade *Rahman* kelimesinin seçilmiş olmasının bir inceliğe işaret olduğu bildirilmektedir. Karye ashabının Antakyalılar olma ihtimaline binaen *Rahman* sıfatıyla alakalı olarak şehirdeki Romalılar tapındıkları tanrılar tanrısına *Rahman* kelimesinin anlamını kast ettikleri ‘Zifs’ ismini kullanıyorlardı. Yahûdiler ise Rahman’ın anlamını karşılayacak olan *Yahova*’yı kullanıyorlardı.¹⁷⁵ Karye ashabına nasihat eden inanmış adamın, (Antakya’da Habib-i Neccar) kavmine seslenirken, ister Yahûdî ister putperest olsun, onların inanış ve bilgilerine hitap ederek, bilinçlerinin derinliklerinde (Çünkü onlar elçilere: “*Rahman bir şey inzal etmiş değil, siz ancak yalan söylüyorsunuz.*” demişlerdi.)¹⁷⁶ Rahman’ın merhamet adına ifade ettiği ne varsa onu da bir düşünmelerini istemiş olabileceği akla gelmektedir.

Ayrıca, zarar da menfaat da ancak Allah’tan olduğuna göre, dünyada kula imtihan olarak bir zarar gelse, putlar bunu engellemeye teşebbüs dahi edemezler. Yani teşebbüs ederler de Allah’a güçleri yetmez anlamında değil, putların kendileri cemadattan veya aciz varlıklardan¹⁷⁷ oldukları için zarar ve menfaat karşısında bir hareketleri dahi söz konusu değildir. Zaten dînî anlayışlarda bulunan, kontrolden/*tevhid*’den çıkmış şefaathat/şefaathatçı anlayışı, Kur’ân’da birçok âyette zemmedilmiş, işin şirk boyutuna dikkat çekilmiştir. Mekke müşrikleri de zaten, “*Putlarının kendilerini Allah’a yaklaştırdığına inandıklarını*

¹⁷⁴ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 369.

¹⁷⁵ A.g.e., C. 22, S. 370.

¹⁷⁶ Yasin, 36/15.

¹⁷⁷ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 26, S. 264; Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 385.

ve bunun için ibadet ettiklerini”¹⁷⁸ söylüyorlardı. Allah, bu inanışı şiddetle reddederek bunun kendisine ortak koşmak olduğunu her vesile ile insanların zihinlerine yerleştirdi. Kur’ân’da bunu beyan eden birçok âyet bulunmaktadır.¹⁷⁹

24: “*O takdirde ben mutlaka açık bir sapıklık içinde olurum.*” Burada, o takdirde demek “*Ben Allah’tan başka ilahlar edinirsem açık bir sapıklık içinde olurum.*”¹⁸⁰ demektir. Bundan anlaşılması gereken, “*Ben bu takdirde açık bir sapıklığa düşersem, Allah’tan başka ilahlar edinen herkes böyle olur, yani siz de böyle olur, sapıklığa düşersiniz.*” dir.

25: “*Şüphesiz ben sizin Rabbinize inandım. Gelin, beni dinleyin!*” Bu ifade ile Karye ashabına nasihat eden inanmış adamın konuşması bitmektedir. Böyle güzel ve örnek sayılan, ağırlıklı olarak “*ben diliyle*” yapılmış bir nutuk ile inanmış adam, “*Ben sizin Rabbinize inandım*” diyerek imanını da açıklamış oluyor.¹⁸¹ *Sizin Rabbiniz* ifadesi hakkında müfessirler bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Bunların içinde bizce konunun ve sözün akışına (siyak-sibak) göre ilk akla gelen, muhataplarına şöyle seslenmiştir: “*Siz inanmasanız da sizi yaratan, yaşatan Allah’tır, ben de O’na iman ettim.* Bu şekilde, sözü hiç dolaştırmadan, *gelin beni dinleyin.*” diye kavmini doğrudan kendi dinine davet ediyor. Böyle ortamlarda söylenen “*beni dinleyin*” sözü, sadece kulakla dinleyin mânâsını değil, benim açıkladığım hakikatleri kabul edin ve uygulayın anlamını da ihtiva eder. Hatibin kast ettiği de budur ve muhtemelen de bunun üzerine şehit edilmiştir.

Bu ayetlerde vurgulanan hususları şöyle özetleyebiliriz. Şehrin öbür ucundan, Karye ashabı karşısında zor durumda kalan elçilere yardım etmek için koşarak gelen inanmış adam, ben diliyle konuşmaya devam ederek kavmine nasihat ediyor. Vakıya mutabık (yaşanan gerçeklere uygun) olarak, nazik bir şekilde insanların tapındıkları putların hayattaki rollerinin sorgulanmasını gündeme getiriyor, hiçbir işe yaramayan o putlara

¹⁷⁸ ez-Zümer, 39/3; İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 369.

¹⁷⁹ el-Bakara, 2/255,48,123; el-Enbiya, 21/28; el-Müddessir, 74/48; el-En’am, 6/51,70; Yunus, 10/3,18.

¹⁸⁰ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 608; İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 369.

¹⁸¹ A.g.e., C. 22, S. 369; es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefasir*, C. 3, S. 8.

tapınan ben de olsam o takdirde açık bir sapıklık içinde olurum, şu halde siz de sapıklık içindesiniz, mânâsını dolaylı yoldan ifade ediyor. Bilin ki, ben sizin (sizi yaratan, yaşatan) rabbinize iman ettim, diyerek şehit edileceği duruma doğru gittiğini bilerek imanını izhar ediyor.

İnanmış adamın kavmi ile mücadele ederken, imanını açıktan ilan ettiği an olarak, Kur’ân’ın açık ifadesine de dayanarak müfessirlerin çoğu tarafından 25. âyette ki “*Ben sizin Rabbinize iman ettim, beni dinleyin.*” dediği an gösterilir. Taberî ise daha önce geçen 22. âyette ki “*Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim.*” ifadesiyle inanmış adam imanını izhar etmiş ve bunu kavmine ilan etmiştir, görüşünü benimsemiştir.¹⁸²

er-Razî, 23. âyetin tefsirinde “*O’nu (Rahman’i) bırakıp da başka ilahlar mı edineyim?*” sözüyle, başka ilahları nefiy ederek muhataplarını tevhide yönlendirmeyi hedeflemiştir. Zira ilahların/putların hangi sıfatla olursa olsun zihinlerden silinmemesi tevhidin gerçekleşmesine manidir. Kelime-i tevhidin nefiy edatı ile başlaması bunun içindir. Allah’ın zatının, sıfatlarından soyutlanması (ta’til) nasıl tevhide aykırı ise (işrak) Allah’a yardımcı ortaklar nisbet etmek de tevhide aykırıdır. İnanmış adam, “*O’nu bırakıp da O’nun dışında ilahlar mı edineyim,*” derken, Allah’ın zatı ve sıfatıyla birliğine işaret ederek لا اله الا الله kelime-i tevhidin mânâsının tamamlanmasını hedeflemiştir,¹⁸³ yorumlarını dile getirmektedir.

Yine Razi, *inanmış adamın* 23. âyette “*O’nun dışında ilahlar mı edineyim?*” cümlesinde istifham-ı inkârî kullanmasının da muhatapları ilzam bakımından, edebî olarak bir inceliğinin olduğunu kaydetmektedir. Çünkü “*edinir miyim?*” dediği zaman muhataba bir sebep sorma fırsatı bırakmıyor. Ama “*edinmem*” demiş olsa, muhatap “*niçin edinmezsin,*” diye soru sorma fırsatı bulmuş olacaktı, yorumunu da eklemektedir.

25. âyetin tefsirinde, “*Ben sizin Rabbinize iman ettim.*” cümlesiyle alakalı şu görüşü paylaşıyor. “*İnanmış adam kavmini uyarırken, ‘Siz, Allah’ın huzurunda bana ne üzere olduğumu, niçin bu mücadeleyi verdiğimi sorgulayıp; madem sen iman ettin neden bizden*

¹⁸² et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 194.

¹⁸³ er-Razî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 265.

gizledin? Eğer açıktan bize haber verseydin biz de iman ederdik, demeyesiniz diye size imanımı izhar ediyorum.’ demiş olmaktadır.”¹⁸⁴ yorumları da Razi’ye aittir.

Bursevî, 25. âyetin tefsirinde, kavmine nasihat eden inanmış adamın, topluluğu meşgul etmek için sözü mahsustan uzattığı, sonunda “*Bilin ki ben sizin Rabbinize iman ettim, beni duyun.*” diyerek imanını açıklamak suretiyle kendini feda ettiğini ve bu vesileyle elçilerin ölümden kurtulduğunun söylendiğini, nakletmektedir.¹⁸⁵ Bu durum, ashabdan Haris ibn-i Hale’nin Peygamberimizi, mutlak bir ölümden kurtarmak üzere kendisini feda etmesi olayına benzediği için iki olay ve iki dönem arasındaki benzerliklerden biri olarak görülebilir.

Elmalılı, er-Razî’den naklen 25. âyetin tefsirinde “*Ben sizin Rabbinize iman ettim, beni duyun.*” çağrısında, şehit edilen hatibin kime seslendiği hususunun üç muhatabının olma ihtimalini dile getirmektedir.¹⁸⁶

Birincisi: Kendisinin irşadına vesile olan elçileridir. Bu çağrıyla, (Halk kendisini öldürmek için saldırınca) *Ey Allah’ın elçileri duyun ve bilin ki, ben sizin Rabbinize gerçekten iman ettim, siz de yarın Rabbinizin huzurunda benim imanıma şahitlik edin,* demiş oluyor.

İkincisi: Kendi kavmine sesleniştir ki, bu çağrıyla *ey kavmim haberiniz olsun ki, ben (siz inanmasanız da)*¹⁸⁷ *sizi yaratan Rabbinize şüphesiz iman ettim, gelin beni dinleyin, elçilere uyun, siz de iman edin,* demiş olmaktadır.

¹⁸⁴ A.g.e., C. 9, S. 267.

¹⁸⁵ Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 386.

¹⁸⁶ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 267.

¹⁸⁷ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 194; er-Razî, *el-Mefatih*, C. 9, S. 267; İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 608.

Üçüncüsü: Geleceğin insanları da dâhil olmak üzere duyma kabiliyeti olan herkese sesleniştir ki, ben iman ettim beni dinleyin, benim kıssa'mı duyun, ben sizi yaratan Rabbinize iman ettim.¹⁸⁸ diye seslenmiş oluyor.

2.5.3. Kıssanın Bu Bölümünün Peygamberimiz ve Ashabının Yaşadıklarıyla Benzerliği

Karye ashabı darb-ı meselinin, Peygamberimizin, ashabıyla birlikte tevhidi tebliğ uğrunda karşılaştıklarıyla, benzeşmeden öte neredeyse aynîlik/özdeşlik arz eden bölümü herhalde bu kısım"dır, denilebilir.

Karye ashabına nasihat eden inanmış adam “*Onu (Allah'ı) bırakıp da başka ilahlar mı edineyim?*” demişti. 23. âyetin ilk kısmını oluşturan istifhâm-ı inkârî cümlesi, her peygamberin, şirke ve putperestliğe sapan insanları tevhid yoluna davet için verdikleri tarihi mücadelenin özetidir. Bu putlar, bazen kendini putlaştıran krallar, bazen taştan, ağaçtan, demirden yapılan heykeller, bazen de hem krallar hem heykeller olageldiği gibi bazen de cisim olmayan hayali, uydurma bir mânâ da olabilmıştır. Kur'ân'da, önceki peygamberlerden tevhid mücadelesinin öncüsü olarak en fazla yer bulan şahsiyetlerden Nuh,¹⁸⁹ Hûd,¹⁹⁰ İbrahim¹⁹¹ ve Musa'nın¹⁹² (a. s.) kıssaları dikkat çekmektedir.

Son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa ise tam olarak edinilmiş (icat edilmiş) putlar sebebi ile Mekke'de şirk düzeninin içinde dünyaya gelmiş ve orada ilahi vahye mazhar olmuş, tebliğ vazifesine başlamıştı. Tevhidin sembolü olan Ka'be'nin içi ve dışı Mekkeliler tarafından yüzlerce put ile doldurulmuş, insanlar bu putlara Allah'a yaklaşımda yardımcı olarak inanmışlardı.¹⁹³

¹⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4019.

¹⁸⁹ Nuh, 71/1.2.23.

¹⁹⁰ Hûd, 11/49; Fussilet,41/15.

¹⁹¹ İbrahim, 14/35.36; el-Enbiya,21/52-70; eş-Şuara, 26/69-77; es-Sâffât, 37/85-98.

¹⁹² el-A'raf, 7/103-135.138.148.

¹⁹³ ez-Zümer, 39/3.

Özellikle nesiller boyu devam edegelmiş, putlara yardımcı ilahlar manası yükleyen, şirk inancının sonucu olarak, âdet ve ahlâklarındaki bozulmanın ötesinde kokuşmuş, çürümüş bir toplumsal hayat düzeni hüküm sürmekte idi. Bu (başbozuk) düzene ilâhî bir müdahale için Hz. Allah son Peygamberi Hz. Muhammed’i gönderdi. Zaten biraz dikkatle bakıldığında görülecektir ki Mekkî Sûrelerin konuları ağırlıklı olarak putları reddetme, Allah’ın tevhidi, âhiret inancı ve kötü ahlâkın terkedilmesi vb.dir.¹⁹⁴

Karye ashabına tebliğ için gelen elçilere yardımcı olabilmek için kendi kavmine nasihat eden inanmış adam’ın kahramanlığı, fedakârlığı her peygamber yanında bulunan, kendileri gerçek ama vazifeleri ‘*temsili*’ olan müstesna insanlardır. Peygamberimizin yanında da bu şahsiyetlerden birden daha fazlası bulunmuştur.

a)-Hz. *Ebubekir*: Peygamberimize inandığı günden itibaren O’nun peşini hiç bırakmadığı için kendisi zengin, kabilesi kalabalık olmasına rağmen zaman zaman çeşitli baskı ve işkencelerden kurtulamamıştır. Bunlardan birinde, Peygamberimiz ve bazı ashab ile beraber haremi şerifeyken Hz. Ebu Bekir aleni olarak putları yerip, kötöleyince orada bulunan bir grup müşrik kendisine saldırmış ve demirli ayakkabılarıyla çiğnemeleri sonucu, başı dâhil vücudu kan revan içinde kalarak komaya girmiştir. Mutlak ölümden, akrabalarının araya girmesiyle kurtulmuş, baygınlıktan ancak o gün akşam saatlerinde kendine gelebilmişti.¹⁹⁵

b)-Hz. *Yâsir*: Azatlı bir köle olan bu zat, bir taş ocağında kayaların altında işkence edilirken dayanamayarak can verdi ve şehit oldu.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Muhammed Abdü’l-Azim ez-Zürkânî, *Menahilü’l-İrfan fî Ulümi’l-Kur’ân*, 1 bs. (Kahire: Müessesetü’l-Muhtar Yayın ve Dağıtım, 2014), S. 160; Paçacı vd. *Kur’ân ve Hadis İlimleri*, S. 128.

¹⁹⁵ Muhammed bin İshak, *Siyer’i İbn-i İshak*, 2 bs. çev. Sezaî Özel (İstanbul: AKABE Yayınları, 1991), S. 252; Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, S. 205.

¹⁹⁶ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, C. 1, S. 71; Berki ve Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, S. 61; İbn-i İshak, *Siyer*, S. 252; Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, S. 202.

c)-Hz. Sümeyye: Yâsir'in eşi olan bu hanımefendi, yaşlı olduğu halde kendisine işkence etmesi için Ebu Cehile havale edilmişti. Kendisine işkence ederken aynı zamanda hakaretler de ediyordu; kadıncağız da aynı şekilde karşılık verince, Ebu Cehil hiddetlenerek bir mızrak darbesiyle kendisini şehit etti. Böylece kadınlardan ilk şehit o oldu.¹⁹⁷

d)-Hz. Bilal-i Habeşî: Habeşistanlı muhacir bir köle olan bu zat, bilindiği üzere Peygamberimizin müezzini olarak şöhret bulmuştur. Hz. Ebubekir kendisini satın alıp âzâd etmeden önce Ümeyye bin Halef'in kölesi idi ve azılı bir müşrik olan Ümeyye işkence olsun diye onu kızgın kumların üzerine yatırır üzerine de kayaları yığar, 'eğer dinden dönmezsen seni böyle öldüreceğim' derdi. Hz. Bilal ise, 'Allah bir, Allah bir' diyerek karşılık verirdi. Ümeyye onu dininden döndüremeyince boynuna ip bağlayarak Mekke sokaklarında bir baştan bir başa sürüklettirdi. Sonra Hz. Ebu Bekir istediğinden daha fazla para vererek onu Ümeyyeden satın aldı ve hürriyetine kavuşturdu.¹⁹⁸ Bütün bunlar, savunmasız ve zayıf durumda olan Müslümanlar, putları tazim etmedi ve bir olan Allah'a iman ettiler diye yapılıyordu.

Bu gibi misâller elbette daha çoktur. Bizim maksadımız ise, Karye ashabı kıssasında nasihat eden ve bu uğurda putperestler tarafından şehit edilen zatın kendi canı pahasına oradaki elçileri kurtarmaya çalışmasına bir misâl olsun diye; Peygamberimizin ashabının da tevhid uğrunda canlarını feda ettiklerine dair birkaç örnek sunmak olduğu için bu kadarla iktifa ediyoruz.

2.6. Ayetler/26-27

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿26﴾

بِمَا عَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿27﴾

¹⁹⁷ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, C. 1, S. 71; Berki ve Keskioglu, Hz. Muhammed ve Hayatı, S. 61; Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, S. 203.

¹⁹⁸ Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, C. 1, S. 71; Berki ve Keskioglu, Hz. Muhammed ve Hayatı, S. 61; İbn-i İshak, *Siyer*, 253.

26-27:(Kavmi onu öldürünce, ona):“*Cennete gir!*” denildi. O da, “*Keşke kavmim,Rabbimin beni bağısladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi*”dedi.

2.6.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin İncelenmesi

يعلمون : Sülasinin dördüncü babından cemi müzekker ğâib sığasında olan kelimenin masdarı **علم** dir. Mânâsı: *bilmek, tanımak, idrak etmek, içten hükmetmektir.*¹⁹⁹ Kelimedeki cemi *nun*’u cezm alameti olarak düşmüş, sonundaki görünen ve okunan ‘nun’ ise kelimenin sonunu korumak (vikâye) için gelen, mütekellim *ya*’sının bitiştği *nun*’dur. Mütekellim *ya*’sı kesre ile iktifâen düşmüştür. Mânâsı: (Keşke kavmim) *beni bilseydi*. demektir.

غفر: Kelime mânâsı olarak, örtmek, kaplamak, içine gizlemektir. Kur’ân’da en çok Allah’ın, kulların günahlarını affediciliği sıfatını ifade etmek üzere, kelimenin çeşitli sığaları (kalıpları) kullanılmaktadır.

مكرمين : İf’al babından olan bu kelimenin sülâsiden masdarı **كرم** dir. Mânâsı: *iyilik, cömertlik, güzelliştir*. İf’al babından: İyilik yapmak, ikram etmek, bir şeyi güzel yapmak mânâlarına gelir.²⁰⁰ Burada, şehit olup Allah’tan âhirette şerefli ve yüce bir makam; iyilik ve ikram görenleri ifade etmek üzere ismi mef’ul cemi müzekker sığası kullanılmıştır.

2.6.2. Âyetlerin Tefsiri/26-27

20. âyetten itibaren, şehrin öbür ucundan koşup gelen (inanmış) adamın putperest kavmiyle olan mücadelesi anlatıldı. 26. âyetten itibaren konunun akışı değişti ve artık yeni bir cümle ile Allah tarafından kendisine hitaben, “*cennete gir! denildi.*” Bu ifadeyle, âyetlerdeki ifade akışı inanmış adamın kendisine yöneldi. Çünkü bu kıssayı dinleyenler, okuyanlar böyle âteşin bir konunun nasıl sonlandığını, imanında sebat eden bir davetçinin sonunun ne olduğunu elbette merak ederler. Bu kıssa münasebetiyle müminlerin

¹⁹⁹ Müfredat, S. 1037; er-Razî, es-Sıhah, S. 452.

²⁰⁰ A.g.e., S. 568; Müfredat, S. 1271.

imanlarının yakîne ermesi ve takviyesi için misâl verilen kıssanın bu şekilde bitmesi çok önemlidir.²⁰¹

Burada, “*Cennete gir.*” ifadesi ölmüş birine söyleneceğine göre, inanmış adam orada şehit edilmiş ve ölüm anında kendisine imanının ve fedakârlığının karşılığı olarak cennet müjdesi verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Müfessirlerin bir kısmı, bu fedakâr, mücâhid ruhu taşıyan zatın, imanını açıklaması üzerine cennetle müjdelendiğini söylese de; çoğunluğu, şehit edilmesi üzerine cennetle müjdelendiği görüşündedirler.²⁰² Bunun anlamı, hayattayken cennetle müjdelenenin ötesinde bir durumla karşı karşıyayız demektir.

Zîra şehitler hakkında, onların ölmediği, Allah’ın nimetlerinin sevincini yaşadıkları, henüz şehit olmamış olanlara da bu nimetleri müjdeledikleri bildirilmektedir.²⁰³

Şehit edilen zatın öldürülüş şekli ile alakalı olarak müfessirler, -özellikle bu zatın Habib-i Neccar olduğu görüşünden hareketle- muhtelif rivâyetler naklediyorlar. Bunun ayrıntılarını çalışmamızın “*İnanmış Adam: Habib-i Neccar*” bölümünde arz edeceğiz. İmanından hiç taviz vermeyen ve bu uğurda şehit olan zat, kendisine bu ilahi müjdeler verilince “*Keşke kavmim beni bilseydi.*” dedi. Bu sözü, şehit edilen zatın ne zaman söylediğine dair açık bir ifade olmadığı için müfessirler değişik ihtimaller üzerinde durmuşlardır.

a) Cennete gireceğini elçilerden öğrendiği için, ölümünden önce söylemiş olabilir.²⁰⁴

b) Mücahid’e (ö. 103/721) göre, şehadetinin hemen ardından²⁰⁵ bütün şehitler gibi, melekler tarafından kendisine cennetteki makamı gösterilince söylemiştir.

²⁰¹ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 370.

²⁰² İbn Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 370; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 9.

²⁰³ Âli İmran, 3/169,170, 171; Ayrıca, bu mânâ için Bakara Sûresi, 154.155. âyetlere bakılabilir.

²⁰⁴ er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 267.

²⁰⁵ A.g.e., C. 9, S. 267.

c) İbn-i Abbas'a göre bu zat, bu sözüyle kavmine hem hayatta iken hem ölümünden sonra nasihat etmiştir. Bu da şehadetinden sonra bu sözü söylediğine delildir.²⁰⁶

“*Keşke kavmim beni bilseydi.*” Burada “*bilseydi*” ifadesi lügavî olarak açıkladığımız üzere sırf bilgi mânâsından ziyade bir de *marifet*/tanıma mânâsına işaret vardır. Çünkü şehadetinden önce kavminin iman etmesi için çırpınan bu zatın, sadece kendisinin kimliğinin bilinmesini kasetmesi düşünülemez. Özellikle iman konusu ile ilgili bilmek ve tanımak konusundan şu mânânın anlaşılması lazımdır. “*İlim bir îkan işidir. Hele istikbale ait olacak ilim, îkanlı bir mantık istintaç işidir ki, başı iman-ı Hak, gayesi visal-i Hak'dır.*”²⁰⁷ Yani bir mantık sürecinden geçerek elde edilmiş, inanç konusundaki bir bilginin başı Allah'a iman, sonu Allah'a vasıl olmaktır. Elmalılı'nın bu ifadesiyle, iman konusu ile alakalı olan “*bilmek*” kelimesinin değerlendirilmesi zan ihtimali olan bilmekten daha ileri bir bilmektir ki, burada olduğu gibi “*beni bilselerdi*” den maksat, benim imanımı, Rabbimin bana lütfunu bilseler ve onlar da iman etselerdi, diye anlamak (bazı müfessirlerin işaret ettiği gibi)²⁰⁸ daha isabetli olur. Bu mânâya tealluk eden sonraki âyet de böyle anlamayı desteklemektedir. Diğer taraftan bu âyetler berzah âleminin varlığına delil sayılmıştır.

Mahza lütuf ve ebedi müjde ifade eden âyetten sonra, kendisi hakkında kavminin bilmesini istediği şeyleri beyan etmek üzere, şehit edilen zat; “*Dedi ki: keşke kavmim, Rabbimin beni bağısladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi.*” Bu sözler hayatta olan birine nispet edilse çok duygusal bir durumun ortaya çıkacağı gâyet açıktır. Ancak hem âyetin siyak sibakından hem müfessirlerin kahir ekseriyetinin yorumundan anlaşılana, bu zatın bu sözleri şehit edildikten sonra yani ölü olarak (rûhen) söylemiş olduğudur.

Allah'ın şehit olan zata ikramı âyân olunca, kavminin kendi halini anlayabilmeleri için sebeplerin olduğunu ama onların bunu anlayamadıklarını/bilemediklerini -rûhen- ifade

²⁰⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 9; Cihangir, (Yük. Lis. Tezi) S. 71.

²⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 1, S. 236.

²⁰⁸ er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 267; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 9.

etmektedir. Bu sebepler, iman edip, sâlih amel işlemesi sonucu Allah'ın kendisini mağfiret edip, cennette ikram edilenlerden kılmasıdır.²⁰⁹

2.6.3. Bu Âyetlerin Tefsirinden Anlamamız Gereken: Allah'ın Ezelfî ve Ebedî Sünneti

İlk olarak insanların ve cinlerin dünyada iman edip salih ameller işlemeleri,²¹⁰ âhirette bunun mükâfâtını görmeleridir. Allah'ın elçi gönderip uyarma sünneti/hükmü Karye Ashabı için de cârî olmuş, onlara da kulluk vazifelerini tebliğ için elçiler gelmiş²¹¹ ancak birçok toplumun yaptığı gibi²¹² bunlar da elçilere inanmak yerine yalanlamayı seçmişler hatta elçileri ve inananları yalanlamaktan öte onları öldürecek kadar azgınlaşmışlardır.²¹³

Kavmine nasihat eden zatın başına gelen de Karye ashabı için çok kötü sonuçlar doğuracak zalimliklerden başkası değildi. İmanında gösterdiği sabır ve sebat için daha ölüm esnasında o, cennetteki makamını ve âhirette göreceği lütuf ve ikramları göreberek ferahlık denizine daldığı anda bile kavmini unutmadı. Onların da bu manevi mutluluğu tatmalarını arzu ederek, iman edip salih amellerle Allah'ın rızasına ve lütuflarına kavuşmalarını dile getirdi. Ölümünden sonra onun, kavmi hakkındaki (rûhen) dileklerini, Allah bu âyetle insanlara haber verdi.

Taberî, şehit edilen zata “*Gir cennete denildi.*” cümlesiyle, İbn-i Mes'ud'a göre, (mucize olarak) daha ölmeden cennete gir denildi ve Allah ondan dünyanın bütün acı, keder ve hastalıklarını giderdi; Diğer taraftan, Mücahid'e dayanan bir görüşe göre de, “*Gir cennete,*

²⁰⁹ el-Kehf, 18/107, 108.

²¹⁰ ez-Zâriyât, 51/56.

²¹¹ Yusuf, 12/109; er-Ra'd, 13/30; el-Hıcr, 15/10; el-Enbiya, 21/25; el-Mü'minün, 23/44; er-Rum, 30/47; Sebe, 34/34; el-Mü'min, 40/78; ez-Zuhuruf, 43/23,45; el-Hadid, 57/25

²¹² el-En'am, 6/34.

²¹³ el-Mü'minün, 23/44

denildi.” cümlesinin mânâsı: Cennet sana vacip oldu, müjdesi verildi görüşünü paylaşmıştır.²¹⁴

Er-Râzî, “*Gir cennete*” emri, emr-i teşrî’î olmayıp emr-i tekvînîdir. Dolayısı ile Allah bu konuda kime, neye emir verdiyse gecikmeksizin ve yavaşlamaksızın yerine gelir. Bu kısım emrin gereği cennete ise bu muhakkak yerine gelmiştir. Bu aynen “*O’nun emri bir şey dilediği zaman, o şeye ‘Ol!’ demektir. O da hemen oluverir.*”²¹⁵ âyetinde olduğu gibidir. Keza, “*Ey Yeryüzü! Yut suyunu.*”²¹⁶ âyeti de böyledir.”²¹⁷ yorumunu yapmaktadır.

İbn-i Kesir, kavmine nasihat ederken şehit edilen *inanmış adam* için, kavmine nasihat etmekte ve onların hidâyetini arzu etmekte çok hırslıydı, görüşünü kaydettikten sonra buna Peygamberimizin ashabından bir örnek vermektedir. Buna göre, (İbn-i Ebi Hatimden nakil ile) Sakîf Kabilesinden Urve bin Mes’ud Peygamberimize gelerek Ya Rasûlellah! Beni kavmime, onları islâm’a davet etmem için gönder, diye istekte bulundu. Peygamberimiz, “*Seni öldürmelerinden korkarım,*” buyurdu. Buna karşılık Urve, “*Beni uykuda bulurlarsa uyandırmazlar,*” Yani ‘bana bir şey yap(a)mazlar.’ dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz, *o zaman git*, dedi. Hz. Urve hemen gitti ve doğru Lât ve Uzza putlarının yanına vardı. Onlara: ‘*Yarın sizin en kötü gününüz olacak.*’ dedi. Sakîf kabilesi buna çok kızdılar. Ertesi gün Hz. Urve kavmine bir konuşma yaparak “*Ey sakîfliler! Lât’ı da Uzza’yı da tanımıyorum, artık onlar yok, teslim olun selamete kavuşun!*” vb. sözlerle kavmini İslâm’a davet etti. O, bu konuşmayı yaptığı sırada, bir adam bir ok atarak Hz. Urve’yi şehit etti. Bu haber Peygamberimize ulaştınca: *هَذَا مِثْلَهُ كَمِثْلِ صَاحِبِ يَسِين* Yani “*Bunun (Urve’nin) misâli Yasin sahibinin (kavmine nasihat ederken şehit edilen inanmış adam.) misâli gibidir.*” buyurdu.²¹⁸ Yani, Hz. Urve’nin kavmine tebliğ yaparken şehid oluşunu Yasin sahibinin (Habib-i Neccar) kavmine nasihat ederken şehid oluşuna benzetmiştir.

²¹⁴ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 196; İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 609.

²¹⁵ Yasin, 36/82.

²¹⁶ Hûd, 11/44.

²¹⁷ er-Râzî, *el-Mefatih*, C.9, S. 268.

²¹⁸ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 609.

Bursevî, “*Gir cennete, denildi.*” cümlesi hakkında yapılan tartışmada, ölünce hemen, yahut ölmeden diri olarak cennete girilmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. Yani iman etmesi, salih amel işlemesi, imanı uğruna işkencelere sabretmesi sonucu bu uğurda şehit olan diğer şehitler gibi cennete gireceğini, ancak bunun hemen değil, dirilişten (baas) sonra olacağını ifade ederek “*Gir cennete denildi.*” demek, cennet ehlinde olduğunun müjdelenmesi demektir, görüşünü kayda geçirmiştir.

İbn-i Âşûr, 26. ve 27. âyetlerin ifadesinde kinevî bir anlatım vardır. Yani, Karye ashâbı meseline şehit edilen zatın öldürülme şekli bildirilmeden, örtülü olarak sadece putperest kavmi tarafından şehit edildiği ve Allah tarafından cennete girildiği ve orada ikram görenlerden olduğu ifade edilmiştir, demektir. Bunun sebebinin, Mekke müşriklerinin, Peygamberimiz ve ashâbına zulüm ederken iman eden ve imanı uğruna şehit olan zatın öldürülürken gördüğü işkencelerden haz duyarak sevinip (psikolojik) üstünlük kurmaya çalışmamaları için olduğu, görüşünü paylaşmaktadır. Ayrıca, buna karşılık şehit edilen zatın Allah tarafından mağfiret edildiği ve ikram görenler arasına katıldığı müjdesinin açıkça âyetin metninde yer aldığına dikkat çekmektedir. Bunun sebebinin de Mekke müşrikleri karşısında tebliğ vazifesi yaparken zor durumlarla hatta ölümle burun buruna gelen Peygamberimiz ve ashâbına cennet müjdesiyle gönül ferahlığı ve ilâhî emniyet telkin edilmiş olduğu kayda geçirilmiştir.²¹⁹

es-Sabuni, Ebu’s-Suûd’dan (ö.1574) bir nakilde bulunarak, şehit olan zatın düşmanlarına bile merhamet etmekte evliyanın yolunu takip ettiğini, kendisini gaddarca şehit eden kavmine, ruhunu teslim ederken/ettikten sonra onların da kendi nail olduğu ecir ve sevaba ulaşmaları için temennide ve duada bulunduğunu, bildirmektedir.²²⁰

Sonuç olarak, can taşıyan bir insanın kendini bir başkası uğruna feda etmesi olağanüstü bir durumdur. Bu fedakarlık karşısında, ister ölmeden önce ister öldükten sonra olsun, mahşerden önce Allah “o” kulunu mucizevi bir şekilde cennetle müjdelemiştir.

²¹⁹ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 370.

²²⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefasir*, C. 3, S. 9. Bazı rivâyetlerde *Allah’ım kavmimi hidâyet et, Allah’ım kavmimi hidâyet et!* diyerek ruhunu teslim ettiği bildirilmektedir.

2.6.4. Karye Ashabı ve Şehit Ettikleri Zat'ın Mücadelesiyle Müşriklere Karşı Peygamberimizin Mücadelesinin Benzerlikleri

İbn-i Kesir'in Katâde'den naklettiği bir habere göre, Karye ashabı tarafından linç edilerek şehit edilen inanmış adam, kavmi kendine işkence ederken bile "اللهم اهد قومي، فانهم لا يعلمون." Yani, Allah'ım kavmimi hidâyet et, onlar beni bilmiyorlar, diye dua ediyordu.²²¹ Kendisini linç edenlerin bile iyiliğini isteyip onlara hayır duada bulunmak, onların hidâyetini isteme ahlâkı peygamberler ve gerçek Allah dostlarına mahsus bir âli cenaplıktır. Nuh (a.s.) bile kavminin kendisine inanmayıp karşı çıkmaları üzerine "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!" diye dua etmişti.²²²

Son Peygamber Hz. Muhammed'in (a.s.) tebliğ hayatında da buna benzer durumlar oldu. Kavmi kendisini yalanlamanın ötesinde -aynen Karye ashabının kendilerine nasihat eden inanmış adamı linç etmeleri gibi- Peygamberimizi de taşa tutup öldürmek istediler. Bunu yapan Taif'liler hakkında Peygamberimiz "Ya Rabbi, kavmim cahildir, bilmezler, kusurlarına bakma, hidâyet ver!" diye dua etme büyüklüğünü göstermiştir.²²³

Bu âyetlerle Peygamberimize, kavmine nasihat ederken şehit edilen inanmış adam örnek verilirken; diğer taraftan kendisine bu işkenceleri reva gören müşriklere de Karye ashabının kötü âkıbeti hatırlatılmış oluyor. Bundan sonraki âyetler bu kötü âkıbeti açıklıyor.

2.7. Âyetler/28-29-30-31-32

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿28﴾

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿29﴾

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿30﴾

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿31﴾

²²¹ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, S. 609.

²²² Nûh, 71/26.

²²³ Berki ve Keskioglu, *Hz. Muhammed ve Hayati*, S. 127.

وَإِنْ كُنَّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُخْضَرُونَ ﴿32﴾

28: Kendisinden sonra kavmi üzerine (onları cezalandırmak için) gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecek de değildik.

29: Sadece korkunç bir ses oldu. Bir anda sönüp gittiler.

30: Yazık o kullara! Kendilerine bir peygamber gelmezdi ki, onunla alay ediyor olmasınlar.

31: Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi; onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi?

32: Onların hepsi de mutlaka toplanıp (hesap için) huzurumuza çıkarılacaklardır.

2.7.1. Âyetlerdeki Bazı Kelimelerin Mânâlarının İncelenmesi

جند : Avene, yardımcılar, asker mânâlarına gelen kelime, yaygın olarak, sertlikten alınarak, bir grup asker için kullanılmaktadır.²²⁴ Burada: Melekler ordusunun²²⁵ temsili anlatımı için gelmiştir.

صيحة : Ses, her şeyin çıkardığı şiddetli ses, çığlık, insan ve diğer varlıkların en ileri tâkati ile çıkardığı yüksek sestir.²²⁶ Burada, Allah'ın Karye halkını yok edencesine helâk ettiği korkunç ses mânâsıdır.

خامدون : Ateşin sönmesi veya alevinin ve korlarının sönüp küllerinin kalmasıdır. Sülâsîden ismi fail sığası olarak buradaki kullanım: Karye halkının, hiçbir hayat eseri olmayacak şekilde, yerdeki kumlar gibi (kalması) helâk olması mânâsıdır.²²⁷

حسرة: Bir şeyi bir şeyden sıyırmak, ayırmak, açmak, korunaksız (çaresiz) hale getirmektir. Bu mânâlardan giderek: *bir işte/konuda pişmanlığın şiddetlenip, korunaksız ve çaresiz*

²²⁴ Müfredat, S. 347; İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C. 3, S. 132; er-Razî, *es-Sıhah*, S. 113.

²²⁵ es-Sâffât, 37/ 173; Âl-i İmran, 3/124,125.

²²⁶ Müfredat, S. 880; İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C. 2, S. 521.

²²⁷ A.g.e., C. 3, S. 165; Müfredat, S. 516.

bırakmasıdır. Burada nida harfiyle kullanıldığından: o kulların hallerine çok yazık oldu, çaresiz bir pişmanlıktan başka yolları kalmadı, demektir.²²⁸

يستَهزؤون : İstif'al babından fi'l-i muzârî cemi müzekker gâib olan kelimenin, sülâsîden aslı **هزاء** : *Maskaralık*, alay etmek demektir. Burada inançsız insanların peygamberleri hafife alarak onlarla alay etmeleri mânâsındadır.²²⁹

قرون: Masdar olarak **قرن** : kelimesinin cemîidir. Birbirine yakın iki şey, boynuz, bir asır, ömür, mânâlarına gelen kelime burada *bir devirde /bir asırda yaşayan çağdaş toplum* anlamında kullanılmaktadır.²³⁰

محضرون : Kelime, if'al babından ism-i mef'ul cemi müzekker olup, sülâsîden **حضر** : maddesinin masdarından müştak olmuştur. **حضور** : Masdarı gâybın/görünmeyenin zıddı olup, yanında/huzurunda olmasıdır. İf'al babından ise, birinin bir şeyi, bir kimseyi başka birinin yanına/huzuruna -isteyerek veya istemeyerek- getirmesidir.²³¹ Askeri tabirle, herkesin mevcudlu olarak huzurda ictimâidir.

Burada, bütün insanların top yekün olarak, mahşerde Allah'ın huzurunda toplanıp bir araya getirilmesi mânâsındadır.

2.7.2. Âyetlerin Tefsiri/28-29-30-31-32

28: “Kendisinden sonra kavmi üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik.” İnsan fitratında, gördüğü, duyduğu, okuduğu bir hadise, bir kıssa üzerinde düşünmek ve kapalı kalan bir tarafı varsa veya sonucu tamamlanmamışsa bunu merak etme, bundan ders çıkarma²³² özelliği vardır. Kavmine nasihat eden *inanmış adamın* kavmi tarafından şehit edildiğini, Hz. Allah'ın 26. âyette ihsas ettiği hususunda müfessirlerin müttefik olduğunu arz etmiştik. İnanmış adamın şehit edildiğini öğrenen insan tabiatı elbette onu acımasızca

²²⁸ A. g. e., S. 327,328; İbni Manzur, *Lisanü'l-arab*, C. 4, S. 188.

²²⁹ A.g.e., C. 1, S. 183; Müfredat, S. 1514.

²³⁰ Müfredat, S. 1201; er-Razî, *es-Sıhah*, S. 532.

²³¹ Müfredat, S. 409; İbn-i Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, C. 4, S. 196.

²³² el-Kamer, 54/15.

şehit eden toplumun âkıbetini merak eder. İşte âyetin ilk cümlesi bu sorunun cevabını vermekte ve yeni bir cümle ile (istînâfiyye) o acımasız, gaddar topluluğun âkıbetinin ne olduğunu haber vermektedir.²³³ Burası aynı zamanda şehrin öbür ucundan kavmine nasihat için koşarak gelen zatın hikâyesinden sonra kıssanın ana konusuna dönüştür. Kavmine nasihat eden, ölürlen bile onların iyiliğini isteyen, işkenceyle öldürülme pahasına Allah’a olan imanından vazgeçmeyen bir dostunun böyle şehit edilmesine Allah (C.C.) gadaplandı ve o kavmi helâk etti.

Bu âyetin mânâsı, şehit edilen zatın arkasında bir ordu yoktu, biz de (bir azamet ifadesi olarak) gökten bir ordu da indirmedik buyrulan bu kısım, bir sonraki âyetin konusuna hazırlık olarak da görülebilir.

Âyetin ikinci cümlesi, “İndirecek de değildik.” Allah’ın helâk ettiği / helâk etmeyi murad ettiği kişi, topluluk ve coğrafyalar için kendi hikmetine uygun şekilde tecelli eden ‘sünnetine’ işarettir. Bir ordu hazırlayıp göndermek bizim hikmetimize uygun değildir, buna ihtiyacımız da yoktur.²³⁴ Allah’ın toplu helâk etmesi konusu Kur’ân’da birçok âyette geçmekle beraber şu âyette,

*Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz (orada şımarık elebaşlar iş başına gelir) de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.*²³⁵

hikmetiyle beraber açıklanmış denilebilir.

29: “Sadece korkunç bir ses oldu.” O Karye ahalisinin helâki için başka hiçbir şeye ihtiyaç ve lüzum olmadan sadece korkunç bir gürültü/ çığlık yahut Cibril’in haykırması²³⁶ kâfi geldi. Burada, orduya veya başka hiçbir şeye gerek olmadan onları helâk ettim,

²³³ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4020.

²³⁴ Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7. S. 388.

²³⁵ el-İsra, 17/16.

²³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4020.

buyurmakla Hz. Allah Karye ahalisini tahkir edip küçümsemektedir.²³⁷ Yani böyle bir olayı gerçekleştirmek Allah için gâyet kolaydır. Halbuki onlar kendilerini çok büyük görüyorlardı.

Âyetin ikinci cümlesinde, “*Bir anda söniüp gittiler.*” Hiçbir hayat eseri hissedilmeyecek şekilde bir ateşin sönmesi gibi yok oldular. Bu ifadede Allah’ın kahrının şiddetinin ihsası da söz konusudur. Nasıl ki ateşin alevi ve korları söner de sadece külleri kalırsa onlar da aynen öyle olakaldılar. Bu keyfiyet başka bir âyette şöyle tasvir edilmektedir: “*Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar. Sanki orada hiç yaşamamışlardı*”.²³⁸

30: “*Yazık o kullara!*” Harf-i nida ile umuma (inançlı, inançsız bütün kullara) bir tenbihtir. Yani Karye ahali üzerinden, öncelikli olarak Karye ahalisine, sonra hem geçmişte böyle pişman olanlara hem de gelecekte olacak olanlara yazıklar olsun, vay hallerine! Pişmanlığın en çaresizini ifade eden ‘*hasret,*’ artık onlar için hiçbir işe yaramayacak ama bundan başka da bir sığınak ve korunağın kalmadığının ifadesidir.

Hasret ifadesi Allah tarafından zikredildiği için, -haşa- pişmanlık yaşayanın Allah olduğu gibi bir intiba olmamalıdır. Zira hasret ifadesini kullananın her zaman kendisi pişman olmuş olmaz, ancak hasrete sebep olacak bir durumu haber vermiş olur.²³⁹ Bunun için, “*hasret*” kelimesi, Allah’ın gönderdiği peygamberlere ve kitaplara inanmak yerine dünya ve âhiret mutluluğunu kaçıranların duyacakları çaresiz pişmanlığı, üzüntü ve kederi ifade edecek şekilde Kur’ân’da birçok âyette geçmektedir.²⁴⁰

“*Kendilerine bir peygamber gelmezdi ki, onunla alay ediyor olmasınlar*”. Âyetin bu ikinci kısmı, birinci kısımda açıklamaya çalıştığımız hasretin (pişmanlık ve kederin) esas sebebidir. Yani Karye ashabı, kendilerine gelen elçileri yalanladığı gibi, onlardan önce de birçok kavim/topluluk kendilerine tebliğ için gelen elçileri yalanlayıp, onlarla alay

²³⁷ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 388.

²³⁸ Hûd, 11/67,68.

²³⁹ er-Râzî, *el-Mefatih*, C.9, S. 270.

²⁴⁰ el-Bakara, 2/167; el-En’am, 6/ 31; el-Enfal, 8/36; Meryem, 19/39; ez-Zümer, 39/56;

ettikleri için haklarında 'kavl'²⁴¹ (Allah'ın değişmez hükmü) hak olup helâk edildiler. Alay etmek için önce muhatabı (peygamberleri) hafife almak gerekir. Allah, Karye ashabını en alçaltıcı şekilde helâk ederek peygamberlerle alay etmenin karşılığını bütün insanlara göstermiş oldu. Âyetin sonundaki alay ve istihza mânâsına gelen kelime devam ve istimrar ifade ettiği için, peygamberleri yalanlayan her kavim, karşılığında cezasını görmüştür, mânâsına gelir.²⁴² Yani, istihza ve alay etme tekrar ettikçe, onlar hakkındaki Allah'ın hükmü de tekrar eder/edecek demektir.

Helâk etmenin keyfiyetini de Allah açıklamıştır ve bu her kavme aynı olmamıştır. Bunlar: a) taş yağmuruna tutulanlar b) korkunç bir sesle helakolanlar c) yerin dibine geçenler d) su' da boğulanlardır, vb.²⁴³ Bu âyet, helâk edilen kavimlerin helâk oluş şekilleri hakkında açıklayıcı bilgiler ihtiva etmektedir.

31: “*Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi?*” Bu âyetin ilk cümlesinde, bir önceki âyetin tefsirinde verilen bilgilere göre (*tehasür*'ün) pişmanlık ve üzüntünün tafsilî olarak, muhtelif zamanlarda muhtelif şekillerde helâk edilen kavimlerin/ nesillerin helâkini hatırlatıp ondan ders almaya davet vardır.²⁴⁴ Yani *Ya Muhammed! O müşrikler, kendilerinden önce geçmiş kavimleri, âyetlerimizi inkâr etmeleri, peygamberlerimizi yalanlamaları sonucu helâk ettiğimizi görmediler mi;*²⁴⁵ *görür gibi bildikleri halde ibret almamaları şaşılacak şeydir.*

Âyetteki *nesil* diye çevrilen *Karn/Kurûn* kelimesi, bir devirde yeryüzünün bir coğrafyasında kurulan medeniyet/uygarlık demektir.²⁴⁶ Âd, Semûd ve onlar gibi helâk edilenler kastedilmektedir.²⁴⁷ Hz. Allah, böyle yok olup giden birçok uygarlığın bilinen

²⁴¹ Yasin, 36/7; el-A'raf, 7/18; Sâd, 38/84,85.

²⁴² Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 389.

²⁴³ el-Ankebût, 29/40.

²⁴⁴ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 23, S. 9.

²⁴⁵ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 201.

²⁴⁶ Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 2, S. 900.

²⁴⁷ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 201.

tarihine -ibret alınması için- dikkat çekmektedir veya o tarihleri öğrenip onlardan ders çıkarmaya davet etmektedir.

Burada muhatap elbette müşriklerdir. “Görmediler mi” ifadesi, müşriklerin geçmiş kavimler hakkında şifahî olarak da olsa, nesilden nesile aktarılan ve Araplarda yaygın olan geçmiş kavimlerin tarihine âit, şiirle veya nesirle yapılan hikâye ve destansı anlatımlarla oluşan tarih bilincine işaret vardır. Yani görmediler mi demek, görür gibi bilmediler mi demektir. Bunun birçok örneği olmakla birlikte, en yakın olanı, Peygamberimizin bi’setinden kısa bir zaman önce O’nun da bulunduğu Ukâz panayırında *Kus bin Sâide*’nin okuduğu geçmiş uygarlıkların helâkine dikkat çeken, edebiyat örneği hutbesidir.²⁴⁸

“Onlar artık kendilerine (geriye dönmezler) dönmeyecekler.” Âyetin ikinci bölümü helâk edilen nesillerin acı sonlarının artık son ayrıntılarını verirken; aynı zamanda Allah’ın Kâinâta koyduğu düzene de vurgu yapmaktadır.²⁴⁹ O ezeli ve ebedî düzende bu dünyadan giden bir daha geri gelmeyecektir. Elçilere karşı gelen ve onlarla alay eden Karye ashâbı gibi Peygamberimize zulmeden müşriklere, inanmak istemedikleri âhiret hayatı hakkında bu kıssa vesilesiyle;âhiret hayatı vardır hem de dönüşü yoktur, ihtarı yapılmaktadır.

32: “Onların hepsi de mutlaka toplanıp (hesap için) huzurumuza çıkarılacaklardır.” Allah’ın ezeli ve ebedî kânûnu gereği, insanlar ister tek tek, ister toplu, ister normal, ister bir âfetle helâk sonucu ölsünler artık geriye dönüş olmadığı gibi, âhirette bu hayatın hesabının sorulacağı kıssanın bu son âyeti ile beyan edilmektedir.

Âhirete inanmayıp, hayatını zulümle geçirenlerin mahşer toplantısına, hesap vermeye -bir kuruntu olarak- gelmek istemeyecekleri anlaşılabilir. Ancak, Allah’ın bu dünyada bütün insanlara verdiği irade âhirette olmayacağı için, onların isteyip istemediklerinin bir önemi olmayacaktır. Herkes istisnasız ve muhakkak Allah’ın huzurunda aynı anda toplanacaktır.²⁵⁰ Zîra bu âyetin metni kesin ifadeler içermektedir. Bu mânâdaki bir delil de Hud Suresinin, Allah’ın herkesin yaptıklarının karşılığını eksiksiz vereceğini, herkesin

²⁴⁸ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, C. 1, S. 65.

²⁴⁹ el-İsra, 17/77; el-Ahzab, 33/62; el-Feth, 48/33.

²⁵⁰ İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 23, S. 11.

yaptıklarından haberdar olduğunu bildiren âyetidir.²⁵¹ Ayrıca, Kur’ân’da ahiret gerçeğini ifade eden yüzlerce âyetin bulunduğu bilinen bir gerçekliktir.

Karye ashabı kıssasının tamamlanmasıyla, onlara tebliğ için gelen elçilerin âkıbetleri bildirilmediği için, net olmamakla birlikte, elçilere inanıp zalim kavminden elçileri kurtarmaya çalışırken şehit edilen zatın cennetlik âkıbeti işaretle de olsa zikredilmişti. İnanan zatı şehit eden Karye ashabının âkıbeti ise bu âyetlerde çok açık ve net olarak bildirilmektedir. Buna göre, başka asker vb. hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, korkunç bir tek ses ile helâk edilmeleri ve bu vaziyette ölmeleri sonucu, âhirette verecekleri hesap bakımından çok zor ve çaresiz duruma düşüp pişman olacaklardır. Birçok devirde çeşitli şekillerde helâk edilenlerin, kendilerine gelen peygamberlerle alay etmeleri sonucu kendileri inanmasalar da/istemese de muhakkak Allah’ın huzurunda toplanıp bu zulümlerin hesabını çaresiz bir pişmanlıkla (*hasretle*) vereceklerdir. Allah (C.C.) Karye ashabının ve onlar gibi olanların âkıbetini bu şekilde bildirmektedir.

er-Râzî, 26. âyette, şehit edilen zata “*gir cennete denildi.*” ifadesinin meçhul sığa ile (söyleyeni bildirilmeyen) gelmesi, şehit olan zatın başkaları tarafından tebrik edildiğine işaret vardır. Yani melekler ve kendisini gören bütün salihler tarafından sanki süslenmiş bir evde zifâfa giren damadın tebrik edilmesi gibi herkes tarafından tebrik edildiğini bildirmek içindir.²⁵² vb. ifadeler ile şehitlerin şanına yakışır bir yorum getirmektedir. 28. âyette Allah, “*biz indirmedik.*” diye fiili bizzat kendine nisbet ederek azap haber veren bir âyet olduğu için, heybet mahallinde azametini “*biz*” zamiriyle zikir etti. Ayrıca, 29. âyetin sonundaki, “*birden (ateşin sönmesi gibi) sönüverdiler.*” ifadesinde Karye ashabının helâk edilmesindeki sürate, onların helâki korkunç bir sesle oldu, bu ise hiç gecikmeden, o sesle aynı anda olduğuna işaret eder.²⁵³ diyerek âyetlerin tefsirine katkıda bulunmuştur.

²⁵¹ Hûd, 11/111.

²⁵² er-Râzî, *el-Mefatih*, C.9, S. 268.

²⁵³ A.g.e., C.9, S. 269.

İbn-i Kesir, 29. âyetin tefsirinde diğer müfessirlerden naklen, Hz. Allah, Cibril (a.s.) i onlara gönderdi, Cibril, şehrin kapılarından birinin sövelerinden tutarak korkunç bir ses çıkardı, o anda ateşin söndüğü gibi sönüverdiler. Öyle ki, arkalarında hiçbir cesette hareket eden bir ruh (eseri) kalmadı.²⁵⁴ yorumunu yapmaktadır. 31. âyetin “*onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi?*” mânâsından hareketle, her devirde çeşitli isim ve görüş altında âhiret hayatını inkâra yönelik sürdürülen inanış ve düşüncelerin bâtıllığını vurgulamaktadır. Bunların (belki de İbn-i Kesir’in yaşadığı devirde) isimlerinin ‘dehrî’ olduğunu, kimilerinin dünyaya yeniden geleceklerini zannettiklerini (*tenasüh*), kimilerinin de öldükten sonra dirilişin olmadığına, insanları yaşatan ve öldürenin zaman “*dehr*” olduğuna inandıklarını söyleyerek; Allah’ın bu âyetle, bu gibi cahilce inanış ve batıl düşünceleri reddettiğini ifade etmektedir. Ayrıca bu mânâda net ifadeler içeren başka âyetlere de bakılabilir.²⁵⁵

Bursevî, 30. âyetin nidâ harfi ile başlaması konusuna lügat esaslı şu katkıyı sunmaktadır. Bu makamda *nidâ harfinin* kullanılması, sırf muhatabın zihnine, nidâ ile kastedilen mânânın iyice yerleşmesinin tenbihi içindir. Çünkü Araplar, “Ya hasraten yahut Ya aceben” tabirlerini, taaccüb ve kaçırılan şeyin geriye dönüşünün olmayacağına, dolayısıyla pişmanlık ve kederin şiddetini ifadeye (hasret mânâsına) delalette mübalağa için kullanırlar. İşte bu makamlarda nidâ, sırf işin ciddiyetini tenbih için kullanılır,²⁵⁶ demektedir.

İbn-i Âşûr, 29. âyetin sonundaki “*Hâmidûn*” ateşin sönmesi gibi sönüverdiler, ifadesinde ikili bir istiârenin olduğunu; helâk edilen kavmin taşkınlık ve güç ile dolu hayatlarını alev patlamalarıyla yanmakta olan ateşe; kavmin tek bir sayha ile helâk edilerek ölmesini ateşin alevlerinin ve korlarının sönerek kül yığına dönmesine benzetilerek ateşteki yanma ve sönme mânâları, Karye ashabının yaşama ve helâk edilmesinde kullanılarak istiare

²⁵⁴ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, S. 610.

²⁵⁵ el-En'am, 6/29; el-Mü'minûn, 23/37; el-Câsiye, 45/24.

²⁵⁶ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 389.

meydana gelmiştir.²⁵⁷ diyerek kastedilen mânânın çok veciz şekilde ifade edildiğini açıklamaktadır.

Elmalılı, 29. âyetin “bir tek gürültülü ses ile sönüverdiler.” mânâsına gelen “*hâmidûn*” kelimesinin ‘ateşin sönmesi’ mânâsından yola çıkarak, önüne geleni yakacak gibi ateşli olan o kavmin sönüverdiği (Antakya ahalisinin helâk olduğu) mânâsını anlayan müfessirlere karşı, daha müşahhas sayılabilecek bir görüş ortaya koymaktadır. Ona göre buradan, Hz. İsa’nın daveti karşısında putperest olan Roma devletinin yıkılması ve ortadan kalkmasını anlamak daha şümüllü ve isabetli olacaktır.²⁵⁸

es-Sâbûnî’ye göre: 31. Ayette, geçmiş nesillerin helak edilmesi, helak edilenlerin tekrar geriye dönmemesinden ibret alınmamasında Mekke müşriklerine tevbih (ayıplama) vardır. Çünkü, Karye ashâbı kıssası ve onların kötü âkıbetleri müşriklere misâl olarak verilmesine rağmen kendilerinden önceki peygamberleri yalanlayan kavimlerin âkıbetlerinden ders almamakta ısrar ediyorlar. Halbuki geçmiş kavimlerin acı sonlarını ve helâk olduktan sonra geri dönmediklerini görmüş gibi bildikleri halde ibret almayışlarını büyük bir anlayışsızlık olarak Allah (C.C.) ayıplamaktadır.²⁵⁹

Esed 31. âyette, geçmiş toplumların ve uygarlıkların çökmesi ve tarih sahnesinden silinmesinin, onların ahlâkî çöküntülerine bağlandığını, toplumlarının büyük kesimlerinin alışılmış hayat tarzlarında izledikleri dünyevileşmiş değerlere zıt görerek kendilerine gönderilen uyarıcı elçileri (peygamberleri) alaya alıp sonuçta mukadder akıbetle (helâk) karşılaştıkları gerçeğini²⁶⁰ Kur’ânî bakış açısıyla özetlemektedir.

2.7.3. Mekke Müşriklerinin Kötü Sonunun Karye Ashabının Helakine Benzeyen ve Benzemeyen Yönleri

Ebu Saîdi’l-Hudrî’ye (ö. 63/682) dayandırılan bir rivâyete göre, “*Allah, Tevrat’ın nüzulünden sonra hiçbir ümmeti toplu olarak helâk etmemiştir.*” İsa’nın (a.s.) bi’seti

²⁵⁷ İbn-i Âşûr, et-Tahrir, C. 23, S. 6; Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 388.

²⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4020.

²⁵⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefasir*, C. 3, S. 9.

²⁶⁰ Esed, *Kur’ân Mesajı*, C. 2, S. 898.

Tevrat'tan sonra olduğuna göre; Karye ashabının helâki Antakya'da olmamıştır, oraya gelen elçiler de havariler değildir. Antakya ismiyle bilinen ve toplu helâke maruz kalan bir şehir varsa bile orası başka bir yer olmalıdır.²⁶¹ Çünkü bu kıssada *Karye/ Medine* olarak tabir edilen yerleşim yerinin *bir sayha* ile (Yasin, 29.) helâk edildiği kesindir.

Karye ashabının helâk edilmesinde Mekke müşriklerine tariz vardır. Çünkü Mekke müşrikleri de Peygamberimizden öyle isteklerde bulundular ki, bunlar gerçekten mucizeye konu meselelerdir.²⁶² Öte yandan bütün inkarcılar, mucize gösteren Peygamberimiz veya diğer peygamberleri sihirbazlıkla, gösterdikleri mucizeleri de sihirle nitelediler.²⁶³ Bu taleplerden, Mekkelilerin inanmak için değil bilakis inanmamak için ürettikleri bahanelerle Peygamberimizi (sözde) çaresiz bırakmak istediklerini anlayabiliriz. Ayrıca dikkat edilirse müşrikler devamlı gökten gelecek iyilikler istemektedirler. 28. âyette “*gökten bir ordu indirmedik.*” beyanıyla Allah, Mekke müşriklerine ‘bizim âdetimizde/sünnetimizde gökten ordu veya başka bir şey indirmek yoktur’ şeklinde tarizde bulunmaktadır.

Allah gökten ordu indirmezse “*bir de sizin görmediğiniz ordular indirdi.*”²⁶⁴ âyetini nasıl anlamak gerekir sorusuna bu âyet, Muhammed (a.s.) e tazim içindir. Bedir savaşında meleklerin indirilmesi mü'minlerin gönüllerini teselli içindir. Yoksa meleklerin asker olarak savaşmaları söz konusu değildir, bir meleğin kanadının bir tüyünün kıpırdaması bile bütün müşriklerin yok olması için kâfidir.²⁶⁵

Mekke müşriklerinin helâk edilmesi ise, müslümanlara, gördükleri zulüm karşısında Allah'ın kendileriyle savaşmalarına izin vermesi sonucu²⁶⁶ Bedir, Uhud, Hendek vb.

²⁶¹ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, S. 611.

²⁶² İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 23, S. 6; el-İsra, 17/90-93.

²⁶³ el-Âraf, 7/109; Yunus, 10/76 -78; ez-Zâriyât, 51/39; es-Saf, 61/6 vd.

²⁶⁴ et-Tevbe, 9/26.

²⁶⁵ er-Râzî, *el-Mefatih*, C.9, S. 269.

²⁶⁶ el-Hac, 22/39.

savaşlarda müslümanların elleriyle olmuştur.²⁶⁷ Bu yönüyle müşriklerin helâk şekli Karye ashabının helâk edilme şekline benzememektedir. Yani müşrikler topyekün aynı anda değil, Peygamberimize savaş açmaları sonucu bu savaşlarda peyderpey telef olmuşlardır.²⁶⁸

Sonuç olarak, peygamberi yalanlama, peygambere ve inananlara zulüm ve işkence yapma hatta şehit etme sonucu helâk edilme bakımından, müşriklerin helâki Karye ashabının helâkine benzemektedir. Fakat toplu ve aynı anda helâk edilme bakımından Mekke müşriklerinin âkıbetleri Karye Ashabının âkıbetine benzememektedir.

2.8. Konunun Bütününden Özet Olarak Çıkarılacak Dersler

1-Karye ashabı kıssası, ilahî dinlerin ana konuları olan *Nübüvvet, Tevhid, Âhiret* konularını işlemektedir.

2-Kıssa, Hz. Muhammed'in risâletini tasdik ederek O'nun en son peygamber olarak geçmiş peygamberler silsilesinin devamı olduğunu vurgulamaktadır.

3-Kıssa, Peygamberlerin ve son peygamber Hz. Muhammed'in tebliğ vazifesini ölümü pahasına da olsa terk etmediğini/etmeyeceğini vurgulamaktadır.

4-Kıssa, Peygamberlerin, söylediklerini yaşayan ve doğru insanlar olduklarını, tebliğ yaparken dünyalık menfaat düşünmediklerini; yaşadıkları yerlerde uğursuzluk ve huzursuzluk sebebi olmadıklarını, bilakis insanların dünya ve âhiret huzuru için çalıştıklarını tesbit etmektedir.

5-Kıssa, Hz. Muhammed'in yanında, putlara karşı tevhid uğrunda canlarını feda eden ashabın ve tarih boyunca bu uğurda şehit olanların, Karye ashabının şehit ettiği inanmış adam gibi cennetle müjdelenen ve orada ikram gören insanlar olduğunu vurgulamaktadır.

6-Mekkelî müşriklerin putlar yüzünden Hz. Muhammed'e karşı tavırları, Karye ashabının elçilere yaptıkları yalanlama, uğursuzluk isnadı, işkence ve öldürme gibi şenatlara benzetilmiş, sonlarının da onların sonu gibi olacağı ihtarını yapmıştır.

²⁶⁷ et-Tevbe, 9/14.

²⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4020.

7-Kıssada, şehrin öbür ucundan elçilere yardım için *koşup gelen inanmış adam* üzerinden tarih boyunca tevhid uğrunda mücadele etmenin önemi ve bunun ahlâkı ile ilgili önemli davranış dersleri verilmektedir.

8-Bu Kıssa ile her peygamberin yanında hak mücadelesi için kendisini adanmış fedâkâr, kahraman, inanmış adam/adamların olduğu/olacağı vurgulanmıştır.

9-Bu kıssa ile Allah'ın ortaklardan (putlardan) münezzehe olduğu, Dünyanın ve Âhiretin sahibi olduğu, bir sayha ile bir memleketi helâk ettiği, bunların O'nun kudret ve azametinin eseri olduğu bildirilmektedir.

10-Kıssa vesilesiyle, peygamberleri yalanlayanların, sonunda büyük pişmanlık (hasret) yaşayacakları, bir şekilde helâk olacakları Mekke müşriklerine ve insanlığa bildirildi.

11-Kıssada, insanın dünya hayatına bir defa geleceğine, öldükten sonra tekrar dünyaya gelişin olmayacağına, dirilişin âhiret hayatı için olacağına ve orada herkesin istisnasız aynı anda Allah'ın huzurunda toplanıp bu hayatın hesabını vereceğine güçlü vurgu vardır.

12-Karye ashâbı meselinin, Yasin Sûresinin içerdiği mânâlar bakımından önemi ve Yasin Sûresinin de Kur'ân'ın bütünü içindeki önemi bu kıssa ile açıkça anlaşılabilir olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR İNANMIŞ ADAM ÖRNEĞİ OLARAK HABİB-İ NECCAR

3.1. Habib-i Neccar

Tefsirlerde yaygın olarak adı geçen Hz. İsa'nın havarileri zamanında Antakya'da yaşadığı belirtilen bu zatın Kur'an'da adı geçmemektedir. Zayıf olarak da olsa bazı Hadis-i Şeriflerde “*Sahib-i Yasin*” olarak işaretlenmiş isminin geçtiği söylenmektedir.²⁶⁹ Yasin 20. âyette, *koşup gelen adamın* ismi üzerinde görüş birliği olmamakla birlikte, kendisine nisbet edilen isimlerden en yaygın olarak kullanıldığını tesbit ettiğimiz “*Habib-i Neccar*” ismi olduğu için biz de bu isim üzerinden “*Koşup Gelen Adam*”²⁷⁰ veya “*Sahib-i Yasin*” i ele almayı uygun gördük. Hatta İbn-i Âşûr “*1078 yılında meşrik hattıyla istinsah edilmiş bir Mushaf gördüğünü ve burada Yasin Sûresine, Habib en-Neccar Sûresi başlığının konulmuş olduğunu*”²⁷¹ yazmaktadır.²⁷²

İsmi: Esas adı Habib bin Musa olmakla beraber Habib bin İsrail, Habib bin Meri olduğu da bildirilmektedir.²⁷³ İslami kaynaklarda görüleceği üzere en fazla ‘Habib-i Neccar’ diye şöhret bulmuştur.

²⁶⁹ Muhammed bin Cerir, Ebu Cafer et-Taberî, *Camii'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*, (Amman, Daru'l-İlam,2002) C. 12, S. 193; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'i'l-Azim*, C. 6, S. 572; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4017.

²⁷⁰ Yasin, 36/20.ww

²⁷¹ İbn-i Âşûr, et-Tahrir, C.22, S. 341.

²⁷² Karaman vd. *Kur'an Yolu*, C. 4, S. 484.

²⁷³ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373.çwın2çcn.g9

Hayatı: Habib-i Neccar'ın ismi ve hayatı tefsirlere, Yasin Sûresinin Karye ashâbı kıssasında 20. âyetin tefsiri münasebetiyle girmiştir. Karye'ye tebliğ için gelen elçilerle şehrin dışında, koyunlarını otlatırken karşılaşmış iman eden ve elçilerin Karye Ashâbı karşısında zor durumda kalmaları sonucu onlara destek olmak için “*şehrin uzak bir yerinden koşup gelerek*” kavmine nasihat eden ve bu esnada şehit edildiği anlatılan bir zattır. Hayatının bundan önceki kısmıyla alakalı bir bilgi bulunmamaktadır.

İslâmî kaynaklardaki anlatımlar tamamen Hz. İsa'nın havarîlerinin tebliğ için Antakya'ya gelmeleri ve orada yaşadıkları durumlarla alakalıdır. Anlatımlara göre, zaten Allah'ın rızasına uygun bir tabiatta olup şehir hayatından uzak, münzevi bir hayat yaşamaktadır. Marangozluk (Neccarlık) yaparak elde ettiği kazancının yarısını muhtaçlara sadaka olarak veren bu zat, havarilerle ilk sohbetinde onlarda bazı mucizevî haller görerek iman edip hayatına mümin olarak devam eder.

Vefatı: Kur'ân'da “*Gir Cennet'e denildi.*”²⁷⁴ ifâdesindeki işârî anlatımla Habib-i Neccar'ın öldürülmesi ve arkasından kendisine -şehit olarak- cennetteki makâmının gösterilmesiyle;²⁷⁵ Rabbinden, kavminin de aynı mazhariyetin farkında olmasını dileyerek, iman ettiğini açıklaması sonucu kavmi tarafından şehit edildiği kanaatine varılmıştır. Yapılan bütün rivâyetler bu âyetlerin tefsiri üzerine bina edilmiştir. Kur'ân'daki bu ifadenin dışında ölümü ile alakalı başka bir ifade olmadığı gibi, Hadislerde de açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Gerek ashâbdan gerekse sonraki müfessirlerden yapılan ölümüyle alakalı ayrıntılı bilgilendirmeler bazı tarihçilerin ve ehl-i kitab bilgisine sahip olanların nakillerine dayanmaktadır. Nitekim ilgili konu başlıkları altında mevcut bilgiler kaynaklarıyla birlikte verilecektir.

3.1.1. Tefsirlerde Habib-i Neccar

Kur'ân, insanların ibret almaları için geçmiş ümmetlerden kıssalar aktarmaktadır. Bu kıssaların bütünüün miktarı, Kur'ân'ın üçte birini, -bazı âlimlerimize göre üçte ikisini-

²⁷⁴ Yasin, 36/26.

²⁷⁵ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373.

oluşturmaktadır. Kıssalarda Allah'ın tercih ettiği genel tarz, anlatılan hadisede yer alan kişilerin, hadisenin yaşandığı yerin vb. ayrıntılarının verilmemesi şeklindedir. Çünkü önemli olan, insanların ayrıntılarla meşgul olmamaları bilakis -kıssa vesilesiyle- iman, ahlâk ve salih amel konularının öne çıkarılarak insanlara ibret ve ders verilmesidir. Böylece insanlar, dünyada Allah'ın rızasına uygun bir hayat yaşayıp ebedî olan âhîret hayatındaki kutuluşa hazırlanmaktadır.

Yasin Sûresinin 13.-32. âyetlerinde Mekke müşriklerine misâl verilen, Karye ashabı kıssasında da aynı durumu görmekteyiz. Yani, Hz. Allah, Peygamberimize “*Sen onlara (Mekke müşriklerine) Karye ashabını* (elçilerin karşısındaki durumlarını ve âkıbetlerini) *misâl ver.*” buyurmuş, fakat Karye'nin neresi olduğunu, “ashabı” denilen sakinlerinin kimler olduğunu, oraya tebliğ için gelen Resullerin kimler olduğunu, daha sonra (kıssanın gelişme bölümünde) elçilere yardım için *koşup gelen adamın* kim olduğunu bildirmemiştir.

İşte bu sebeplerden dolayı Karye ashabı kıssasını tefsir eden müfessirler, çoğunluk olarak kıssanın genel yapısına uygun şekilde, yapılan rivâyetlere bağlı kalarak tefsir etmişler, bazı ayrıntılarda farklı görüşleri olanlar, onu da ortaya koymuşlardır.

Biz de çalışmamızda gerek klasik gerek çağdaş; rivayet, dirayet, ilmî ve işârî özelliklerini göz önünde bulundurarak seçtiğimiz bazı tefsirlerden yararlandık. Kur'an tefsiri eserlerinin çokluğu bilinmekle beraber, Habib-i Neccar ile ilgili kıssanın tefsirini, çalışmamızın hacmini zorlamayacak ve bununla birlikte konuyu ortaya koyacak ölçüde (bütün tefsirlerden değil) bazı tefsirlerden istifade ederek sunmaya çalışacağız.

et-Taberî, (Ö. 310/923.) Habib-i Neccar'ın, Karye ashabı (Antakyalılar) kıssasında ortaya çıkmasını şu şekilde anlatmaktadır: Antakyalılar kendilerine dînî tebliğ için gelen elçilere (Resullere) karşı birleşip onları öldürmeye azmettikleri haberi kendisine ulaştınca, şehrin dışında olan evinden hiç vakit kaybetmeden veya koşarak hadisenin olduğu yere geldi.

İbn-i Humeyd'in (ö. 1295/1878) İbn-i İshak (ö. 142/759) aracılığıyla İbn-i Abbas (ö. 687), Ka'bu'l-Ahbar (ö. 32/652) ve Vehb bin Münebbih'den (ö. 34/654) bildirdiğine göre Habib-i Neccar Antakyalı olup ipek işi yapan bir adamdır. Kendisiyle ilgili mevcut bilgilere göre; ilerlemiş cüzzam hastalığının bulunduğu, evinin merkeze uzak, etrafi surlarla çevrili olan şehrin giriş kapılarından birinin yanında bulunduğu, (bu hadiseden

önce) iman etmiş olduğu, akşama kadar topladığı kazancını ikiye ayırıp yarısını âilesine ayırdığı diğer yarısını sadaka olarak verdiği anlaşılmaktadır.

İşi ve hastalıktan dolayı vücudunun zayıf düşmesi; onu, Rabbine kulluktan alıkoymamaktadır. Antakyalıların elçileri öldürme kastıyla toplandıklarını duyunca hiç vakit kaybetmeden oraya koşup insanlara “*Allah’ı hatırlatan ve elçilere uymaya çağıran*” konuşmalar yapmaya başladı.

Yine Katade’den gelen bir rivâyetle ismi *Habib* olarak bildirilen bu zatın mağarada ibadet ettiği, şehirdeki elçilerin (zor) durumunu işitince oraya yöneldiği ve kavmine “*Ey kavmim! Allah’ın size göndermiş olduğu bu elçilere uyun, onların size getirdiklerini kabul edin!*”²⁷⁶ diye nasihatler ettiği bildirilmektedir.

Ayrıca bu nasihatler arasında elçilere “*Siz, bu yaptığınız davet karşısında herhangi bir ücret istiyor musunuz?*” diye sorup elçilerin de “*hayır*” demeleri üzerine “*Ey kavmim! Sizden herhangi bir ücret istemeyen ve söylediklerini (önce) kendileri yapan bu elçilere uyunuz!*”²⁷⁷ Çünkü bunların yolu doğrudur. Siz de bunlara uyarak doğru yolu bulursunuz.” diye nasihatini devam ettirmiştir. Âyetlerin tefsiri bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız üzere, Yasin Sûresinin 22-25. âyetlerinde açıklanan (elçilerin davet ettiği tevhid, Antakyalıların tapındığı putlar ve kendi imanını açıklaması konusundaki) nasihatleri ettiği de aktarılmaktadır.

Yukarıda rivâyet yollarını verdiğimiz kaynaklardaki bilgilerde Habib-i Neccar, iman ettiğini açıkladıktan sonra şehit edilmiştir. Taberî, öldürülme şekli ve kendisine cennetin müjdelenmesi hakkındaki farklı görüşleri nakletmektedir. Buna göre bir topluluk kendisine birden saldırarak veya ayaklar altında çiğneyerek veya azalarını parça parça bölerek öldürmüş, bir kişi bile onu savunmamıştır. Buna rağmen o “*Allah’ım kavmimi hidâyet et.*” diye dua etmiştir.

Yine Taberi, Habib-i Neccar’ın cennetle müjdelenmesinin ölürken (ölmeden önce) olduğu rivâyetini de öldükten sonra kendisine cennetteki makamının gösterildiği rivâyetini de

²⁷⁶ Yasin,36/20.

²⁷⁷ Yasin, 36/21.

nakletmiştir. Kavuştuğu büyük ikram karşısında yine kavminin iyiliğini isteyerek kavminin bağışlanması temennisini dile getirerek ruhunu teslim etti.²⁷⁸

er-Razî, (Ö. 606/1210.) Habib-i Neccar kıssasını anlatmaya meşhur hikâye diyerek başlamaktadır. Kendisi kıssayı Hz. İsa'nın sağlığından başlatarak Karye ashabı meselinin baş tarafında geçen âyetlerin meâllerinden hareketle, İsa'nın (a.s.) Antakya'ya önce iki elçi gönderdiğini, elçilerin insanları tevhide davet ettiğini, bunu yaparken körün gözünü açmak, alaca hastalığını iyileştirmek, ölüyü diriltmek gibi mucizeler gösterdiklerini ama sonunda Antakya Kralı tarafından hapsedildiklerini anlatmaktadır. Hz. İsa bundan sonra oraya üçüncü bir elçi olarak Şem'un'u gönderiyor ve o, hüsn-ü tedbir olarak önceliği tevhide davet yerine Krala yakınlaşma siyasetini güderek kendisini gizlemeyi tercih ediyor.

Kralın güvenini kazandığına kâni olduktan sonra, ona diyor ki: *“İki tane adamın, apaçık işler iddia ettikleri halde hapiste tutulduklarını duyuyorum. Önümüze gelemezler mi ki sözlerini duyalım?”* Kral: *“Elbette”* diyor.

Böylelikle önceki iki elçi, hapisten çıkarılıp huzura getiriliyor ve hak davalarını anlatıyorlar.

Şem'un: *“Bu anlattıklarınıza deliliniz var mı?”*

İki elçi: *“Evet, biz körün gözünü açar, alaca hastalığını tedavi eder, ölüyü diriltiriz.”*

Şem'un: *“Ey kral! İbadet ettiğin putlardan, bunların yaptıklarından bir tanesini yapmalarını talep ederek galip gelebilirsin.”*

Kral: *“Sana karşı sırrım olmaz. Biliyorsun ki onlar, görmezler, işitmezler, güçleri yetmez, bilmezler.”*

Şem'un Krala: *“O takdirde hak, bu iki elçi tarafında ortaya çıkıyor,”* dedi.

Bunu takiben, Kral ve Antakyalılardan bir topluluk iman ediyor; ama çoğunluk ve galibiyet, yalanlayanlardan tarafın oluyor.

²⁷⁸ et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C. 12, S. 195,196.

Bu hadise şehrin dış semtinde yaşayan Habib-i Neccar'a da ulaşıyor ve o da hemen iman ediyor. Antakya o zaman büyük gelişmiş parlak bir şehir idi ki, Razî'nin yaşadığı devirde büyük bir şehir olmasına rağmen o zamankinden daha geride olduğu ifade edilmektedir.

(Bazı anlatımlarda da olduğu gibi) Habib-i Neccar, put yontan bir adam iken Allah'ın kitabını (İncil ya da Tevrat) okuyarak âlimlerden oluyor ve orada Muhammed'in (a.s.) evsafını öğrenip daha O'nun vücûdu ortada yok iken (bi'set zamanı gelmemişken) O'na iman ediyor.

Habib-i Neccar, kavmine karşı çok şefkatli idi. Öyle ki; onlar için hayırdan başka bir şey istememiş, onların iman etmeleri için çok hırslanmış, sonuçta bu uğurda kendini feda etmekten geri durmamıştı. Kendi imanını izhar edince kavmi onu öldürürken bile *"Allah'ım kavmimi hidâyet et,"* diye dua ediyordu.

er-Razî, kıssanın Habib-i Neccar ile ilgili 20. âyet ve devamının tefsirini yaparken Habib-i Neccar'ın kavmine olan nasihatlerinde ayrıntılı ilmî/edebî tahliller yaparak O'nun inanç, ahlâk ve düşünce dünyası ile alakalı muhtelif bilgiler vermektedir.²⁷⁹

Netice olarak, Habib-i Neccar'ın kavmi ile münasebetini anlatan âyetlerin tefsiri üzerinde düşünüldüğü zaman Razî'nin, onun hakkında, geçmiş ilahi kitapları okuduğu rivâyetini aktarmasının gerçekten de anlamsız olmadığını kabullenmek gerekir.

İbn-i Kesir, (Ö. 774/1373.) Habib-i Neccar ile ilgili bütün rivâyetleri kısa kısa sıralayarak vermiş bulunmaktadır. Çoğunluğu daha önceki tefsirlerden yaptığımız aktarımlarda geçen, konuyla ilgili bilgilerin hangi rivâyetlere dayandığının görülmesi bakımından bunları sırasıyla kaydedeceğiz.

1-İbn-i İshak'ın, İbn-i Abbas, Kâ'bu'l-Ahbar ve Vehb bin Münebbih'den yaptığı rivâyete göre, Karye ehli kendilerine gelen elçileri öldürmeye kast ettiler ve bunu takiben şehrin öte yanından elçilere yardım etmek için bir adam koşarak geldi.

²⁷⁹ er-Râzî, *el-Mefatih*, C.9, S. 260-271.

Bu rivâyete kaynaklık eden zevat dediler ki: *“Adamın ismi Habib, ipek işi yapar, kendisinde cüzam ilerlediği için hasta, kazancının yarısını tasadduk edecek kadar sadakası bol, düzgün görüşlü bir adamdı.”*

2-Yine İbn-i İshak’ın Mücahid (ö. 103/721) aracılığıyla İbn-i Abbas’dan yaptığı ikinci rivâyete göre; Sâhib-i Yasin’in adı Habib idi, kendisinde cüzam hastalığı ilerlemişti.

3- Sevrî, (ö. 161/778) Ebu Miclez’e (ö. 373) dayanan rivâyetinde dedi ki: *“İsmi, Habib bin Merâ idi.”*

4- Şebib bin Bişr, İkrime (ö. 725) kanalıyla yine İbn-i Abbas’dan yaptığı rivâyette dedi ki: *“Yasin Sahibi’nin ismi, Habib en-Neccar idi. Onu kavmi öldürdü.”*

5- Süddî (ö. 127/745) dedi ki: *“(Habib) Çamaşır yıkayıcısı idi.”*

6- Ömer bin el-Hakem (Habib’in) kunduracı olduğunu söyledi.

7- Katade, (ö. 54/674) *“Orada (şehrin dışında) bir mağarada ibadet ederdi,”* dedi.

İbni Kesir, Habib-i Neccar’ın öldürülmesiyle ilgili olarak, İbn-i İshak’ın, İbn-i Abbas, Ka’b ve Vehb’den yaptığı rivâyette: *“Habib, iman ettiğini açıklayınca kavmi onun üzerine bir tek kişinin saldırması gibi bir anda hücum ettiler ve öldürdüler, bir kişi bile onu savunmadı,”* dedi. Yine, İbn-i İshak bazı arkadaşlarının İbn-i Mes’ud’dan (ö. 21/653) yaptığı rivâyette dedi ki: *“kavmi onu ayaklarının altında çiğneyerek öldürdü. Öyle ki, karnındaki bağırsaklar dışarıya çıkıncaya kadar çiğnediler.”*

İbni Kesir, Habib-i Neccar’ı anlatırken ilginç bir hadise naklederek Peygamberimizin ashabından Urve bin Mes’ud (r. a.) ile benzerlik kurmaktadır. Hz. Urve, Peygamberimize gelerek kendisini, mensup olduğu Benî Sakîf kabilesine tebliğ için göndermesini ister. Peygamberimiz, ona: *“seni öldürmelerinden korkarım”* der. Peygamberimiz, Hz. Urve’nin ısrarı üzerine izin verir. Hz. Urve, kabilesinin putlarına karşı konuşma yapınca bir adamın ok atışı sonucu şehit olur. Bu haber, Peygamberimize ulaştınca *“Bunun (Urve) misâli Sahib-i Yasin’in (Habib-i Neccar) misâli gibi”* buyurur.

Habib-i Neccar’ın tarih kitaplarındaki kıssalarını da yerinde aktaracağız ancak İbn-i Kesir’in kıssayı tefsirinde ele alış şeklinden açık söylemese bile şunu anlamak mümkün görünüyor. Habib-i Neccar ya da *koşup gelen* inanmış adam konusuna bir itiraz geliştirmiyor, çünkü âyette *koşup gelen* şeklinde açık ifade bulunmaktadır. Ancak

Karye'nin Antakya olduğu, oraya gelen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri olduğu konusunu kabul etmiyor ve kendince deliller de zikrediyor. Nitekim âyetlerin tefsiri bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

İbn-i Kesir'in söz konusu itirazlarından biri şu konudur: Taberânî, Habib-i Neccar'ı delillendirmek için bir hadis zikrediyor. Buna göre Hüseyin el-Eşgar, Mücahid ve İbn-i Abbas'a dayandırdığı hadiste Peygamberimiz : “*Öncüler üçtür. Musa'ya göre Yûşâ bin Nûn, İsa'ya göre Sahib-i Yasin, (Habib-i Neccar) Muhammed'e göre Ali İbni Ebi Talib'tir.*” buyurur.²⁸⁰

İbni Kesir, Taberânî'nin zikrettiği bu hadisle ilgili diyor ki: “*Bu hadis başka hiçbir yolla gelmemiş, sadece Hüseyin Eşgar yoluyla gelmiştir. O ise Şîi'dir ve hadis metruktür.*”. Tabii olarak, İbni Kesir'in müfessir, muhaddis ve tarihçi olarak ileri sürdüğü bu gibi itirazlarına, karşı tarafın delillerle cevap vermesi lazım gelir.

Bursevî, (Ö. 1137/1725) yaklaşık olarak Habib-i Neccar ile ilgili rivâyetlerin tamamına yer veren Bursevî, konuyu en geniş ve ilk defa bir eserde bir araya toplamış bulunan Taberî'nin anlatımına benzer şekilde ele aldığı için aktardığı kıssanın tamamını değil de öne çıkardığı ve dikkat çekici bulduğumuz yönlerini burada kayda geçireceğiz.

Bursevî, diğer tefsirlerden farklı olarak *kıssanın* ilk âyetinde geçen *Karye* kelimesini *Antakya* olarak açıklamayla başlamaktadır. Daha sonra Habib-i Neccar'ın tarih sahnesine çıkışını bildirdiği kabul edilen kıssanın ikinci âyetinde geçen *Karye*'ye gönderilen iki elçiden bahseden kısımda, konuya ayrıntılı ve farklı bir bilgiyle katkıda bulunmaktadır.

Şöyle ki, isimlerinin Yahya ve Yûnus olduğunu söylediği iki elçi daha Antakya'ya varmadan şehrin bâdiyesinde (varoş) bir çobana rastlarlar ve selamdan sonra kendilerinin İsa'nın (a.s.) elçileri olduklarını ve insanları hakka davet için geldiklerini söylerler. Habib, onlara Hz. İsa'nın elçileri olduklarına dair ellerinde bir delillerinin olup olmadığını sorar. Onlar da: “*Evet. Biz, Allah'ın izni ve Hz. İsa'nın duasıyla hastaları tedavi eder, körlerin gözlerini açar, alaca hastalığını iyileştiririz,*” derler. Habib, onlara kendisinin bir hastasının olduğunu söyleyince elçiler, bir görüp dua edelim derler ve dua ile beraber

²⁸⁰ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, S. 611.

hastayı mesh ederler, hasta şifa bulur. Bu haber duyulunca şehirden birçok hasta gelip elçilerin duasıyla şifa bulurlar ve bu durum, adı Antakyus olan kralın kulağına gider.

Kral, elçileri huzuruna davet edip kendilerini tanımak ister. Onlar da: “Biz, Hz. İsa’nın elçileriyiz. Sizi, putlardan yüz çevirip bir olan Allah’a iman etmeye davet için geldik,” derler. Kral: “Bizim putlarımızdan başka ilah mı var?” deyince elçiler: “Evet. Seni ve putlarını yaratan Allah’tır ki, ona iman eden kurtulur, inkâr eden ebedi cehennemde azap görür,” derler. Bunun üzerine Kral, gadaplanıp elçilere sopa vurdurur ve hapse attırır. Bu haber, Hz. İsa’ya ulaşınca havarilerin başı olan Şem’un’u onlara destek için gönderir.

Elçilerin, sonu Habib-i Neccar’ın şehit edilmesine ve Antakya’nın helâk edilmesine kadar giden Antakya halkıyla olan hikâyesi böyle başlar.

Bursevî’nin anlatımında, Habib’in aynı zamanda Neccar (ağaç yontmacısı/marangoz) olduğunu, bunun için de put da yonttuğunu ama bunun putlara secde etmedikten sonra iman etmesine bir zarar vermediğini, hatta onun ömründe hiç puta tapmadığını bir hadisle de destekleyerek belirtir.

Yine, İbn-i Kesir’in uydurma dediği hadisi de zikrederek Habib’in altı yüz sene önce kitaplardan okuyarak Peygamberimize iman ettiğini, bu yönüyle onun, Mekke’deki Kus bin Sâid’e benzediğini anlatır.

Bursevi, Habib’in kavmine yaptığı vaaz ve nasihatlerini, inanmayanlara boyun eğmeme ve imanında salabet gösterme olarak değerlendirip; onun nasihatleri biter bitmez kavminin birden hücumu ile öldürüldüğünü ve diğer tefsirlerde de geçen, kendisine (Habib’e) yapılan bir takım işkence çeşitlerini de zikretmektedir.

Kavmi onu işkenceyle öldürürken onun, “Allah’ım kavmime hidâyet ver.” diye onlara hayır dileyerek şehit edildiğinin gününde veya üçüncü gününde *bir sayha* ile kavminin helâkinin gerçekleştiğini belirterek kıssayı tamamlamaktadır.²⁸¹

İbn-i Âşûr, (Ö. 1973.) İbn-i Abbas’tan gelen rivâyeti zikrederek Karye’den maksadın Antakya olduğunu, buranın Şam’da (Sûriye) bir şehir olup Yunan (o zaman Roma) beldelerine bitişik (idarî olarak bağlı) bir şehir olduğu bilgisini vermektedir. Katade’ye

²⁸¹ Bursevî, *Rûhu’l-Beyan*, C. 7, S. 377-388.

dayanan rivâyete atıfla, Karye'ye gelen elçilerden maksadın Hz. İsa'nın havarîlerinin olduğunu, ihtilafı olmakla beraber müfessirlerin, onların isimlerini zikrettiğini kaydetmektedir.

Müfessir, Habib-i Neccar ile ilgili olarak bir kıssa anlatımına girmeden elçilerin/havarîlerin Antakya'ya gelişleri ve orada karşılaştıkları durumlarını anlatarak hatta bu anlatımlarda yer yer Hristiyan kaynaklara da atıflar yaparak biraz da İslâmî kaynaklardaki bilgilerle Hristiyan kaynaklarındaki bilgilerin te'lifini yapmaya çalışarak kıssayı tamamlamaktadır.

Bunun dışında Habib-i Neccar ile ilgili bilgilere sadece ilgili âyetlerin tefsirlerini verirken temas etmektedir.²⁸²

Elmalılı (Ö. 1942.) meselin tefsirine başlarken geçmiş müfessirlerin verdiği bilgilere atıf yaparak Karye'ye gelen elçilerin, Hz. İsa'nın havarilerinden olduğu naklediliyor, demektedir. Havarîlerin *irsali* ile ilgili tartışmalara kısaca temas ederek, (Karye ashâbı meseli üzerindeki tartışmaları verirken üzerinde duracağımız üzere) bu konuda oluşan üç görüşten üçüncüsü olarak değerlendirdiğimiz görüşe sahip çıkarak önce gelen iki elçiden maksadın Hz. Musa ve İsa olduğunu, üçüncü elçiden maksadın da Hz. Muhammed olduğunu zikretmektedir. Böylece bu kıssanın tamamen temsili bir anlatım olduğu, şahıslarının ve yerinin gerçek olmadığı tezine sahip çıkmış olmaktadır.

Yine Elmalılı, "*Medine'nin arkasından bir er, bu kahraman fedâî, bu büyük mücâhid, bu güzel vaiz, doğru cennete giden ve Allah Teâlâ'nın bilhassa ikramına mazhar olan bu sevgili şehit, Sahib-i Yasin: Habib-i Neccar diye maruftur.*" diyerek Habib-i Neccar ile ilgili bu özet bilgiyi vermektedir.

Bundan sonra, meselin âyetlerini tefsir etmenin dışında Habib-i Neccar'la ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir.²⁸³

es-Sâbûnî, (Ö. 2021.) Karye ashâbı meselinin de Kur'an'daki diğer meseller gibi ilginç bir mesel olduğunu; Müfessir Kurtubî'nin, (Ö: 671/1273.) Karye'den maksadın Antakya

²⁸² İbn-i Âşûr, *et-Tahrir*, C. 22, S. 357-371.

²⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4015-4021.

olduğunu söylediğini; bütün müfessirlere göre oraya Sadık, Masduk ve Şem'un isimli elçilerin gönderildiğini zikrederek meselin tefsirine başlamaktadır.

Yasin 20. âyetteki, *şehrin dışından koşup gelen adamın* Habib-i Neccar olduğunu ve koşmasının sebebinin Karye ashabının elçileri öldürmeye karar vermeleri üzerine onları, kavmin (şerrin) den korumak; onlara yardım etmek için koştuğunu İbn-i Kesir'in anlatımına atıf yaparak anlatmaktadır.

Yine, Habib-i Neccar'ın daha önceki müfessirlerin anlatımlarındaki kişilik özellikleri ve yaşantısı ile ilgili bilgileri aktardıktan sonra, kendisinde bulunan cüzzam hastalığının iyileşmesi için yetmiş yıl putlara dua ettiğini ama bir sonuç alamadığını; eğer hastalığından kurtulursa elçilere iman edeceğini söylediğini, sonuçta bu gerçekleşince iman ettiğini aktarmaktadır.

Bunun dışında ayrıntılı bilgi vermeyen müfessirimiz, Habib-i Neccar'ın kavmine yaptığı nasihatleri beyan eden âyetlerin tefsirini (İbn-i Âşûr'un yaptığı gibi) bazı ilmî tahlillerle tamamlamaktadır.²⁸⁴

Hammâmî, Muhammed Tevfik Bosnevî (Ö. 1866.)²⁸⁵ Yasin Sûresi tefsirlerine örnek olması bakımından da değerlendirilebilecek olan Hammâmî'nin *Yasin Sûresi Tefsirinden* de Habib-i Neccar'ın kıssasına bakmanın farklı bir birikim vesilesi olacağını düşündüğümüz için bu eseri de incelemek istedik.

Karye ashabı kıssasındaki tartışma konusu olan ana meselelerden *Karye, elçiler* ve *şehrin öteki ucundan koşup gelen adam* konularında hiçbir tartışmaya girmeden Karye'yi Antakya, elçileri havariler, koşup gelen adamı Habib-i Neccar olarak ele alarak başlamaktadır. Müfessirimiz kıssayı diğer eserlerde verilen malumatların hepsinin bir

²⁸⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 3, S. 7, 8.

²⁸⁵ Müfessirin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Bosna'lı olduğu ve 1866 yılında İstanbul'da vefat ettiği bildirilmektedir. Ayrıca, Kuşadalı İbrahim Efendiye intisap edip yirmi yıl onun halifeliğini yaptığı için Tasavvuf yönünün bulunduğu da bilinmektedir. 'Hammâmî' lakabı ile anılması, İstanbul, Zeyrek semtindeki hamamı satın alıp kendi adına işlettiği ve geçimini oradan sağladığı içindir. (DİA, Azamat, 2003: C. 28, S. 538-539).

araya getirilmiş şekliyle hatta bazı kısımlarını farklı rivâyetleriyle en ayrıntılı veren müfessirlere aittir.

Bunun için, Hammami'nin kıssa hakkındaki verdiği bilgiler daha önceki örneklerimizde geçtiğinden burada tekrar etmeyeceğiz, yalnız kıssanın işleniş biçimiyle ilgili bazı noktalara temas edeceğiz.

Mesela: Elçilerin Habib-i Neccar'ın hasta çocuğunu iyileştirirken -Bursevî hariç-²⁸⁶ diğer eserlerde dua ettikleri söylenirken Hammâmî, dua ile beraber çocuğu mesh ettiklerini söylemektedir.

Vehb b. Münebbih'den gelen başka bir rivâyette, elçilerin çok istemelerine rağmen Krala ulaşamadıklarını; zamanın uzadığı halde bir şey yapamadıklarından (çaresizlikten), bir gün Kralın sahraya çıktığını ve elçilerin yüksek sesle tekbir getirmesiyle Kralın kızdığını ve elçilere yüz sopa vurdurarak hapse attırdığını yazmaktadır.

Bu olayların Hz. İsa'ya ulaşması sonucu, Hz. İsa'nın oraya havarilerin reisi olan Şem'unu's-Safâ'yı gönderdiğini, onun şehre tanınmadan girdiğini ve elinde bir miktar ekme/somon ile hapishaneye varıp bunları mahpuslara tasadduk etmek istediğini söyleyip gardiyanlardan izin alarak hapishaneye girdiğini anlatmaktadır. Bu suretle hapiste bulunan iki elçiyle görüşüğünü ve onlarla bundan sonraki davranış planları üzerine konuşup anlaştığını, uzun uzun izah etmektedir.

Şem'unu's-Safâ'nın Hapishanede, *“Sizin durumunuz, gençliğinde çocuk yapmayıp sonra geç kaldığını anlayınca çocuk yapıp çocuğu kısa zamanda büyütmek için ona, ekme yedirip midesine ekmeği oturtan ve çocuğunu öldüren kadının durumuna benzemektedir. Siz duymadınız mı? Acele şeytandandır, teenni Rahmandandır.”* diyerek onları (elçileri), yaptıkları hatalar yüzünden ikaz edip hapishaneden çıktığını anlatmaktadır.

Sonra diğer anlatımlarda olduğu gibi, Kralın yakınlığını kazanıp hem hapisteki iki elçiyi hapisten kurtardığı hem Kralın iman etmesine vesile olduğu şeklindeki anlatımı tafsilen verip ve başka bir rivâyetten yola çıkarak Kralın iman etmeyip hepsini cezalandırdığını anlatmaktadır.

²⁸⁶ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, C. 7, S. 379.

Daha sonra Yasin 20. âyetten itibaren Habib-i Neccar'ın kavmi ile olan ve bilinen mücadelesini, sonunda şehit edilmesini, buna karşılık olarak Antakya'nın Allah tarafından helâk edildiğini diğer tefsirlerdeki gibi nakletmektedir.²⁸⁷

Baş tarafta da söylediğimiz gibi, Hammâmî, gerek Karye/Antakya gerek elçiler/havarîler gerekse koşup gelen adam/Habib-i Neccar konularında doğruluk-yanlışlık, delillerin varlığı-yokluğu gibi konulara hiç temas etmeden bir hikâye formunda konuyu anlatmaktadır.

Sonuç olarak, bizim incelediğimiz veya muhtelif atıflarla haberdar olduğumuz birçok tefsirde Habib-i Neccar ve Antakya konusu ele alınmıştır; ama bu konuyu işleyen müfessirlerin dayandığı rivâyetler, genellikle ashabdan ve tâbiûnden olan birkaç zevattan gelen rivâyete veya Kâ'bu'l-Ahbar, Vehb bin Münebbih, İbn-i Cüreyc gibi ehl-i kitap bilgisine sahip zevata dayanmaktadır.

Bizim inceleme imkânı bulduğumuz eserlerdeki bilgilerin, inceleyemediğimiz diğer eserlerdeki bilgiler hakkında fikir verebilecek durumda olduğunu düşünüyoruz. Tefsirlerin dışında tarihçilerimizin de konumuzla ilgili bilgilerini buraya kaydetmek istiyoruz.

3.1.2. Tarih Kaynaklarında Habib-i Neccar

Habib-i Neccar ve Antakya konusunda kendisinden sonrakilere kaynaklık eden Taberî ve bu konudaki muhtemel yanlışlıklara ciddi itiraz ve tenkitler geliştirmiş olan İbn-i Kesir'in aynı zamanda tarihçi kimliklerini de göz önünde bulundurarak bu konuda başka ne tür bilgiler derlediklerini tarih kitaplarından incelemeye çalışacağız.

et-Taberî, Karye Ashabına gönderilen elçiler hakkında selef, ihtilaf etmiştir. Dolayısıyla onların durumları, buna göre anlatılmıştır; “Allah, Antakya'da bulunan Antakyus isimli krala elçiler gönderdi,” diyerek kıssanın anlatımına başlamaktadır. Böylelikle Antakya ve Habib-i Neccar konusunun kendisinden önce de -ihtilafı da olsa- var olduğunu, tartışmanın bulunduğunu öğrenmiş oluyoruz.

²⁸⁷ Ali bin Ârif, el-Hammâmî, *Tefsir'u-Yasin Li-Hammâmî*, S. 7-14.

Karye ashabı kıssasında geçen ‘*şehrin öbür ucundan koşup gelen*’ adamın Antakya ahalisinden Habib isimli şahs olduğunu bildiriyor ve onun hakkındaki verdiği bütün bilgilerde tefsirinde verdiklerine bağlı kalarak konuyu devam ettiriyor.

Ayrıca Taberi, Habib-i Neccar’ın bulunduğu şehir olan Antakya’da şirk sahibi, putlara tapan, Antakyus oğlu Antakyus oğlu Antakyus diye namı olan Firavunlardan bir Firavunun varlığından haber veriyor. (Muhtemelen, o zamanda *krallardan bir kral vardı*, demek oluyor.)

Sonuç olarak tarihçimiz, gerek konunun rivâyet kaynakları, gerek Habib-i Neccar hakkında verdiği bilgiler, gerekse de konuyu işleyiş biçimi açısından büyük ölçüde tefsirindeki şekli ile konuyu ele almış ve tamamlamıştır.²⁸⁸

İbnü’l-Esir, (Ö: 630/1233.) konumuzun tarih ya da dinler tarihi ile ilgili bölümlerini çalışırken incelediğimiz eserlerin birçoğunun, İbnü’l-Esir’i kaynak gösterdiği dikkatimizi çektiği için, tarih eseri olarak Habib-i Neccar ile ilgili verdiği bilgileri önemsedik ve *el-Kâmil Fi’t-Tarih*’ den de istifade ettik.

Habib-i Neccar kıssasının anlatımlarının başlangıcı, muhakkak Karye ashabına tebliğ için gelen elçilerin hikâyesiyle olmak zorundadır. Çünkü inandığı davası uğrunda canını verecek şekilde bir sonun başlangıcı, onun iman etmesidir. Habib-i Neccar’ın iman etmesi onun yaşadığı şehre elçilerin gelmesiyle gerçekleşmiştir.

Onun yaşadığı şehrin Antakya olduğu kabulünden hareket eden tefsircilerimiz ve tarihçilerimiz birbirine çok yakın, küçük değişikliklerle aynı hikâyeyi anlatmaktadırlar.

İbni Esir’in anlatımlarında, Antakya’ya gelen iki elçinin şehre girmeden önce koyunlarını otlatan bir ihtiyar ile karşılaşmaları, isminin Habib-i Neccar olduğu, o zatın sorması üzerine elçilerin kendilerini tanıttıkları ve insanları putlara tapmaktan vaz geçirip bir olan Allah’a iman etmeye davet için geldiklerini söylemeleri; buna karşılık Habib-i Neccar’ın onlara doğru söylediklerine dair ellerinde bir delil olup olmadığını sorduğu; elçilerin de Allah’ın izni ile hastaları iyileştirdiklerini vs. söyledikleri; elçilerin duasıyla, Habib-i

²⁸⁸Ebu Cafer et-Taberî, “*Tarihu’t-Taberî=Tarihu’r-Rusülü ve’l-Mülük*”, [Mısır, Daru’l-Maarif: 1967/1387], C. 2, S. 18-21.

Neccar'ın hasta olan oğlunun şifa bulduğunu; bunun duyan birçok insana Allah'ın şifa verdiğini; hadiseyi Kralın duyması üzerine Kralın, elçileri sorguladığını ve hapsettirdiğini; olayın Hz. İsa'ya ulaşması üzerine Hz. İsa'nın üçüncü elçiyi, gönderdiği; üçüncü elçi olan Şem'un'un önce, iki elçinin nerede hata yaptıklarını araştırarak işe başladığı, Kral ile ünsiyet kurup iki elçinin hapisten çıkarılmalarını ve Kralın iman etmesini sağlayacak bir tutum izlediği; bu defa da iman etmemiş olan çoğunluğun elçileri öldürmek üzere birleştiği; tam bu sırada haberin Habib-i Neccar'a ulaştığı ve *şehrin öteki ucunda bulunan (inanmış) adamın elçilere yardım etmek için koşarak geldiği*²⁸⁹ şeklindeki hikâye, küçük değişikliklerle anlatılmaktadır.

Hadisenin bundan sonrası Yasin Sûresi 20. âyetten itibaren anlatıldığı gibi anlatılmaktadır. Hülasa etmeye çalıştığımız üzere, İbn-i Esir'de kıssayı Taberî'nin, Razi'nin, Bursevî'nin ve Hammâmî'nin anlatımlarının aynısına yakın şekilde hikâye etmektedir.

İbn-i Kesir, Tarihçimiz, "*Yasin Kavminin Kıssası*" başlığıyla başlayıp "*Onlar Karye Ashabıdır.*" alt başlığıyla açıklama yapar ve Yasin Sûresinin 13-29. âyetlerinin metinlerini yazarak bir tefsir kitabı formunda konuyu ele alır.

Yine tefsirinde olduğu üzere; Selefler ve Halefler arasında, âyette geçen Karye'nin Antakya olduğunun şöhret bulduğunu söyleyen İbn-i Kesir, İbn-i İshak'ın: İbn-i Abbas, Kâ'b ve Vehb'in kendisine bildirdiğini; Büreyde bin Husayb, İkrime, Katade, Zührî ve başkalarından rivâyet yoluyla bu bilginin İbn-i İshak'a ulaştığını zikrederek kıssaya başlamaktadır.

Tefsirinde ve diğer tefsirlerde aktardığımız üzere daha önceki yapılan anlatımlara uygun şekilde kıssayı özetledikten sonra kıssanın zayıf taraflarına dikkat çekmektedir.

İbn-i Kesir'in kıssanın zayıf görerek tenkit ettiği yönleri:

1-Karye'ye gelen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri olması ihtimali hakkında, Kur'ân'ın zahirine-metnine göre "*biz onlara (Karye'ye) gönderdik.*" ifadesi çok açıktır. Elçileri

²⁸⁹ Ebu'l-Hasen Ali bin İzzeddin İbni Esir, "*el-Kâmil fi't-Tarih*" [Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabi:1997/1417], C. 1, S. 333-335.

gönderen (Katade, elçilerin Havariler olduğunu zannetse de) Hz. İsa değil, bizzat Allah'tır.

2-İbn-i Cüreyc'in (ö.767) Vehb bin Süleyman (ö. 197/813) ve Şuayb el-Cebâiyyi'den rivâyetine göre Antakya'ya ilk gelen elçiler Şem'un ve Yuhannâ, (bunlar yalanlanınca gönderilen) üçüncünün ismi Pavlus'tur. Bu söz de önce iki elçinin gelip de yalanlanması yönünden ciddi zayıf bir sözdür. Çünkü Hz. İsa Antakya'ya elçilerini gönderir göndermez Antakya halkı Hristiyanlığı hemen kabul etmiştir. Yani yalanlanma, kavga, taşlanma ve benzeri mücadeleler söz konusu değildir.

Bunun için Antakya Hristiyanlığın Patriklik merkezi olan dört yerden biri olmuştur. Diğer üç tanesi, Kudüs, İskenderiye ve Rûmiye/İstanbul'dur.

3-Kur'an'daki Karye, âyetin açık ifadesiyle sabittir ki helâk edilmiştir. Antakya ise böyle bir helâk olayı yaşamamıştır.

4-Âyette ifade edildiğine göre Hz. İsa'nın elçilerini tasdik eden adam (Habib-i Neccar) öldürülünce Antakya helâk edilmiştir. Halbuki Hz. İsa'dan sonra Hristiyanlık, Antakya'da payidar olmaya devam etmiştir. Bunu açıklamak mümkün değildir.

Bundan sonra inanmış adamın, kavmiyle olan mücadelesini ve öldürülüşünü buna karşılık olarak Hz. Allah'ın o şehri helâk edişini, öyle ki, *'hiçbir göz kıpırtısı hissedilmeyecek şekilde'* yerle bir edilmesini anlatıyor ve *'bunların hepsi o yerin Antakya olmadığına delildir'* diyor. Yani, bu şekilde helâk edilmiş bir yerde Hristiyanlık nasıl payidar olmaya devam etti, demek istiyor. Çünkü Antakya'da Hristiyanlık yayılmaya devam ederken âyette anlatılan ve başka bir yer olan *Karye/Şehir* helâk olup gitti. Bunların ikisi farklı yerlerdir tezini, esas alıyor.

Ayrıca Habib-i Neccar hakkında Taberânî'nin zikrettiği ve Hüseyin Eşgar'ın uydurduğunu söylediği Hadisin el-Eşgar'ın aşırı Şîi olmasından dolayı metruk olduğunu, sabit bulunmadığını, (bu Hadisin başka hiçbir kaynak tarafından zikredilmediğini) tefsirinde olduğu gibi kaydederek konuyu tamamlamaktadır.²⁹⁰

²⁹⁰ Ebu'l-Fida Ömer İbn-ü'l-Kesir, *el-Bidâyetü ve'n-Nihâyetü*, {Daru Hicr, 1997/ 1998] C. 2, S. 10-15.

Âyetlerin tefsiri bölümünde de zikredeceğimiz üzere Hüseyin Eşgar'ın rivâyetinde bulunduğu hadisi (!), İbn-i Kesir'in hem tefsirinde hem de tarih kitabında tekraren üzerinde durmasının sebebi şudur: el-Eşgar, rivâyetinde 'Sâbigîn'den olan üç kişinin üçüncüsü olarak Hz. Ali'yi zikretmektedir. İbn-i Kesir bununla el-Eşgar'ın Şîlik gayretiyle böyle bir yola başvurmuş olabileceğine işaret etmektedir. İbn-i Kesir, başka rivâyetlerde bu yoktur ve uydurmadır demek istiyor.

Sonuç olarak, gerek tefsirlerde gerekse tarih kitaplarında Habib-i Neccar konusu ele alındığı zaman, yaşadığı yer olan Antakya muhakkak söz konusu olur. Antakya söz konusu olduğunda İsa'nın (a.s.) tebliğinin Kudüs'ten sonra ulaştığı ikinci yer olması münasebetiyle oraya ilahi tebliği ulaştıran havariler ve şakirtlerinin "ora" halkı ile münasebetlerinin ele alınması zorunlu olur.

Tefsir ve tarih eserlerimizde bu çerçeve içinde ele alınan Hristiyanlık ve Habib-i Neccar konusu iki maddede özetlenebilir.

a) Hz. İsa semaya çekilmeden önce havârîlerine "yeryüzünün her tarafına gidiniz orada dağılmış sürünün koyunlarını (Benî İsrâîl neslini) bulunuz, (onlara dinimi tebliğ ediniz)"²⁹¹ emriyle onların muhtelif yerlere dağılmaları ve bunlardan üç tanesinin de Antakya'ya gitmeleri, Habib-i Neccar ile karşılaşmalarıyla gelişen hadiselerdir.²⁹²

b) Hz. İsa'nın semaya urûcundan sonra havârîlerin onun "(Putlara tapan) Başka milletler de bu tebliğden mahrum kalmaları." ²⁹³ sözünü düşünerek etrafa tebliğ için dağılmaları ve bunlardan üç tanesinin Antakya'ya gitmeleri sonucu "ora"daki hadiselerin gelişmesidir.

Böylece, havârîlerin Antakya'ya gelmesi ve Habib-i Neccar kıssasının ortaya çıkması, ya Peygamber olarak vazifeliyken Hz. İsa'nın bizzat talimatıyla ya da semaya çekildikten sonra havârîlerin onun sözlerinden aldıkları işaretlerle tebliğ için gelmeleriyle olmuştur.

²⁹¹ *Ahd-i Cedîd/İncili Şerif, A'mâli Rusûl/ Elçilerin İşleri*, 11/19-26, (Osmanlıca, Lisanı Aslî, Yunancadan Tercüme, Boyacıyan, Agop Matbaası, İstanbul: 1909), S. 298.

²⁹² Örnek olarak bakılması için, Bursevî, C. 7, S. 378.

²⁹³ Et-Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülük*, C. 3, S. 878.

3.1.3. Hristiyan Kaynaklarında Habib-i Neccar

Hiz. İsa'ya inanan cemaate, Hristiyan ve Müslüman kaynakların ittifakı ile ilk '*Hristiyan*' isimlendirmesi Antakya'da olmuştur.²⁹⁴

Yine, Kudüs'teki Roma ve Yahûdiye yönetiminin (Roma'ya bağılı, Yahûdî Özerk Yönetimi)²⁹⁵ baskıları sonucu inanan birçok insanın etrafa dağıldığı; bu arada Antakya'da önemli bir Hristiyan topluluğun meydana geldiği; hatta ilk kilisenin elçi Petrus (Müslüman kaynaklarda Şem'un es-Safâ) tarafından orada, bir mağarada kurulduğu Hristiyan ve Müslüman kaynakların ittifakıyla bildirilmektedir. Daha sonra havârî Petrus/Şem'un mîlâdî 38-43 yılları arasında ilk Patrik ünvanını burada almıştır.

Aslen Tarsuslu, Yahûdî/Ferîsî bir âilede dünyaya gelen havârî olmayan ve bugünkü Hristiyanlığın kurucusu kabul edilen Pavlus/Saul'un (d.05-ö.64.) Antakya'yı merkez edinerek Hristiyanlığı diğer coğrafyalara, özellikle Roma İmparatorluğu yönetimindeki ülkelere yaydığı da hem Hristiyan²⁹⁶ hem Müslüman²⁹⁷ kaynaklarının kabul ettiği bir durumdur.

Bu ve yeri geldikçe arz edeceğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, Kudüs'teki Yahûdî yönetiminin baskısından bunalan Hristiyanlar için Antakya sığınma merkezi görevi gören bir yer haline gelmişti. Yani Hristiyanlığın doğduğu yer, Hiz. İsa'nın doğup yaşadığı yer olan Kudüs-Nâsıra (Yahûdî dilinde: Yerusâlim) iken; Hristiyanlığın şekillenip, gerçek bir cemaate kavuştuğu yer ise Antakya'dır.

Bugünkü Hristiyan kaynaklarının kabul etmediği için yer vermediği Habib-i Neccar (İslâmî kaynaklara göre) işte böyle bir Antakya'nın oluşumu uğrunda canını vermiş bir zat idi.

²⁹⁴ *Ahd-i Cedid, Âmâl-i Rusûl*,11/27.28,

²⁹⁵ *Tarsus'lu Elçi Pavlus*, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, Ohan Matbaacılık, 2009) S. 5.

²⁹⁶ A. g. e, S. 21; Gürhan Bahadır, "*Hristiyanlığın Antakya'da Şekillenmesi ve Habib-i Neccar* (Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 'S.' 23: S. 207-214.

²⁹⁷ A. g. e, S. 207-214.

Hristiyan kaynaklar ve görüştüğümüz din adamları, kendi bilgi birikimlerinde (İnciller ve Tarih Kitapları) Habib-i Neccar diye bir kişiliğin olmadığını; “*Agabus*”²⁹⁸ diye Ahdi Cedîd’de (İncil) geçen zatın, İslâmî kaynaklarda Habib en-Neccar diye bildirilen zat olduğuna dair bir delilin olmadığını söylemektedirler.²⁹⁹ Bu görüşlerini teyid için aşağıda arz edeceğimiz hususları ileri sürmektedirler.

a) Antakya’ya tebliğ için gelen elçilerin direnişle karşılaştığı hususu doğru değildir. Zira elçilerle Antakyalılar arasında bir mücadele -hele Habib-i Neccar’ın şehit edilmesi gibi bir durum- olsaydı, Antakya kısa zamanda Hristiyanlığın ikinci merkezi durumunda olamazdı. Binaenaleyh, elçiler Antakya’da direnişle karşılaşmadan, kısa zamanda davalarını orada yaymaya muvaffak oldular ve Antakya, Kudüs ve İskenderiye gibi Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri oldu.

b) Habib-i Neccar’ın (*Agabus*) şehit edilmesi üzerine Antakya’nın Allah tarafından helâk edilmesi durumu yaşanmamıştır. Tarihler böyle bir olayı kaydetmemektedir. Bilakis Antakya’da hayat kesintisiz sürmüş ve bunun bir eseri olarak da Hristiyanlık orada her geçen gün yayılmaya devam etmiştir. Topyekün helâk olma gibi bir durum olsaydı bundan Hristiyanlığın yayılması da etkilenir kesintiye uğrardı.

c) Bugünkü Habib-i Neccar Camiî’nin altında bulunan, tarihî şahsiyetlere âit mezarlardan birinin, İslâmî kaynaklarda ismi Şem’un es-Safâ olarak geçen Havârî Petrus’a âit olduğu iddiası doğru değildir. Bize göre, Petrus’un (Şem’un es-Safâ) mezarının orada olma ihtimali yoktur. Çünkü Havârî Petrus, Antakya’dan sonra Roma’ya gitmiş, orada tebliğ vazifesi ifa etmiş ve sonunda zalim İmparator Nero/Neron (54-68)³⁰⁰ tarafından idama mahkûm edilerek 67 tarihinde öldürülmüştür.³⁰¹

²⁹⁸ *Ahd-i Cedîd*, Âmâlî-Rusûl, 11/28, S. 298.

²⁹⁹ Jan Delluller, *Antakya Ortadoks Kilisesi Pederi*, Şifahî Görüşme ile elde edilen bilgilerden, kendi müsaadesi ile.

³⁰⁰ Şinasi Gündüz, *PAVLUS, Hristiyanlığın Kurucusu*, (İstanbul: Milel Nihal YAYINLARI, 2019) S. 100.

³⁰¹ A. g. e, S. 102.

Görüleceği gibi bu ve benzeri itiraz ve verilere sahip olan Hristiyan kaynak ve otoritelerinin Habib-i Neccar diye bir kişiliğin Antakya’da yaşamış olmasını kabul etmesi beklenemez. Bizim gözlemlerimize göre Hristiyan kaynakları ve din adamlarının yaklaşımları “*Eğer biz Yasin Süresindeki ifadeleri, Müslüman müfessirlerin Yasin Süresine yaptıkları tefsirleri kabul etsek, zaten Müslüman olmamız lazım.*”³⁰² şeklindedir. Bize göre de bu konudaki ihtilafın asırlardır çözülemeyişinin sebebi bu gibi gözüküyor.

Biz yine de ‘*Konu Üzerinde Tartışmalar*’ başlığı altında Hristiyan kaynaklarının ileri sürdüğü bu iddialara makul cevaplarımızı vereceğiz.

3.1.4. Çağdaş Kaynaklarda Habib-i Neccar

Habib-i Neccar, tarihi bir kişilik olmakla beraber gerek Antakya ve civarında yaşayanlar gerekse Yasin Süresi tefsiriyle bir şekilde ilgilenenler, hatta inanç turizmi ile alakadar olanlar açısından güncelliğini hiç kaybetmeyen bir konu olmaya devam etmektedir.

Bunun için de bu alanla ilgilenen herkesin çalışması bu başlığın altına girebilir. Mesela; eski tefsir eserlerini bugünün diliyle anlaşılır hale getirmek, konuyu işleyen yeni tefsir yazmak, yeni akademik çalışmalar yapmak, ansiklopedik çalışmalar yapmak çağdaş çalışma alanına giren faaliyetlerdir. Bunun dışında Antakya’nın tarihine ışık tutan eserlere, romanlara, piyeslere, filmlere ve çeşitli kazı çalışmalarına hatta Antakya’da yaşayan halkın dini ve kültürel anlayışını incelemeye varıncaya kadar oraya ait her konu, bu başlığın altında değerlendirilebilir.

Biz, çalışmamızın konusunu dağıtmayacak, fikrî takibini bozmayacak şekilde bunlardan bahsetmeye çalışacağız.

Tefsir/Esed, Tefsir ve meâl olarak, farklı bir yorum örneği olması bakımından *Kur’ân Mesajı* ismiyle Türkçeye tercüme edilmiş bulunan eserinden bahsetmek yerinde olacaktır. “*Karye Ashabi Meseli Üzerindeki Tartışmalar*” başlığı altında Habib-i Neccar konusundaki yaklaşımını aktaracak ve itirazlarımızı belirteceğiz.

³⁰² Delluller. (Aynı görüşmeden)

Yasin Sûresinin 20. âyetinin meâline yaptığı açıklama notunda şu görüşlere yer vermektedir:

*Kentin en uzak ucundan koşarak gelen kişinin müdahalesi, kuşkusuz, her dinde bulunan inanmış azınlığı ve onların, yoldan sapmış arkadaşlarını, Allah'a karşı sorumluluk bilinci duymanın insan hayatını boşluktan kurtaracağına inandırmak için giriştikleri ümitsiz ve sonuçsuz çabalarını anlatan bir mecazdır.*³⁰³

Açık bir şekilde, müfessirlerin ekserîsinin Habib-i Neccar olarak yorumladığı “*şehrin uzak ucundan koşarak gelen adam*”ı doğrudan doğruya bir kişi olarak değil bir vazife (misyon) adamı, yani birçok peygamberlerin yanında onlara yardımcı olarak gelen, her devirde inanmış kişi ya da kişiler olarak yorumlamaktadır. Ayrıca, Habib-i Neccar’ın ya da *inanmış adamın* insanları davasına inandıramadan ölüşünü “*ümitsiz ve sonuçsuz çabaları anlatan bir mecaz*” olarak değerlendirmektedir.

Süleyman Ateş, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde, Habib-i Neccar maddesinin alt başlığında “*İslâmî kaynaklara göre Yasin Sûresinde kıssası anlatılan kişi.*” olarak konuya başlamaktadır. Tefsirlerde işlendiği şekliyle hadise özetlenerek konu müfessirlerin ele alış biçimine uygun şekilde ele almakta, elçilerin geldiği Karye, Antakya ve oraya gelen elçilerin Hz. İsa’nın havarileri Yuhanna, Pavlus (havari değildir), Şem’unü’s-Safa (Simun Petrus)dır. Bunların tebliğini kabul eden inanmış adam Habib b. Musa’nın özelliklerinden bahsederek, âyetlerin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla bu zatın işkenceyle öldürüldüğü ve kavminin de bir *sayha* ile helâk edildiği özetlemesini yapmaktadır. Ayrıca şu dikkat çekici bilgiyi vermektedir. Karye ashabı meselinin Allah tarafından ifade edilmiş biçiminden burada anlatılan yerin ve olayların Mekkeliler tarafından bilindiğini göstermektedir, demektedir.

Bundan sonra konuyu, Hristiyan kaynaklarda işleniş biçimiyle ele almaktadır. Buna göre de Habib-i Neccar’ın Ahdi Cedid’de *Agabus* olarak geçen zat olduğu ileri sürülmüşse de

³⁰³ Esed, *Kur’ân Mesajı*, C. 2, S. 899.

bunu isbat edecek bir delil bulunmamaktadır,³⁰⁴ demektir. Ancak Habib-i Neccar'ı çağrıştıran bilgiler de vermektedir. Ahdi Cedid'den alıntıyla “*O günlerde Yerus̄alim'den Antakya'ya bazı peygamberler (dini tebliğ kendini adayanlar) indiler. Bunlardan Agabus adlı biri kalkıp 'bütün dünya üzerinde büyük bir kıtlık olacağını ruh vasıtasıyla bildirdi. Bu da (Kral) Klavdius'un günlerinde oldu.*” şeklinde ifade etmektedir.

Ayrıca, İnciller'in 'Resullerin İşleri' bölümünden aktarımlarla; Agabus'un bu hadiseden sekiz yıl sonra Kaysâriye'de (Sezâriye) faaliyetinden bahsedildiği, bir başka bilgi de Greklerin, (Yunanlılar) Agabus'un, Hz. İsa'nın (tebliğ için) seçtiği yetmiş şâkirtten biri olduğuna ve Antakya'da şehit edildiğine inandıklarını kaydetmektedir.

Müslümanlar tarafından Habib-i Neccar olduğuna inanılan zatın, aynı adı taşıyan dağın eteklerinde aynı adı taşıyan ve aslı bir Roma tapınağı olan, Hristiyanlıkla birlikte kiliseye, Müslümanlıkla beraber camiye çevrilen yapının alt katındaki üç mezardan birinin ona âit olduğunun ileri sürüldüğünü ifade etmektedir.³⁰⁵

Akademik Çalışmaya örnek olarak ele aldığımız Necmettin ÇALIŞKAN'ın, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde,³⁰⁶ *Kur'ân'ı Kerime Göre Ashâbü'l-Karye ve Habib en-Neccar* ismiyle konuyu ele aldığı makalesinin sunuş bölümünde önemli bir gözlemini paylaşmaktadır. Çalışkan, Habib-i Neccar ile ilgili halk arasında birçok bilginin olmasına karşın, verilen malumatın kulaktan dolma olduğu ve Habib en-Neccar hakkında kaynaklara dayalı yeterince bilimsel çalışma yapılmadığını aktarmaktadır. Bu önemli tesbitten sonra, bir kısmını bizim de incelediğimiz konuyla ilgili yayınları sıralamaktadır.

Makalede önce, genel olarak Kur'ân'daki kıssalar hakkında bilgilendirme yapıp “*Yasin Süresi*” başlığı ile sûreyi tanıttıktan sonra Karye ashâbı kıssasına geçerek konunun geçmiş edebiyatından birçok eser ve çalışmayı zikretmektedir. Habib-i Neccar olayının

³⁰⁴ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373.

³⁰⁵ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373.

³⁰⁶ Necmettin Çalışkan. “*Kur'ân'ı Kerime Göre Ashabu'l-Karye ve Habib en-Neccar*” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12 Sy.32 (2015): S.108-122.

Antakya’da geçtiğine dair deliller güçlü olmasa bile aksine bir yer ve kişilik bulunmadığı için kışanın Antakya’da geçtiği muhtemeldir, görüşünü belirtmektedir. Bizce de doğru yaklaşım bu olmalıdır.

Daha sonra elçilerin kimlikleri ve isimleri üzerinde durarak er-Râzî, Elmalılı ve Esed’in elçiler hakkındaki klasik bilgilerin dışında ileri sürdükleri görüşlerini tekrar ettikten sonra, elçilerin isimleri üzerindeki tartışma ve sebeplerini zikrederek, elçilerin isimlerinin farklı telaffuz edilmesini, havarilerin isimlerinin farklı dillerdeki farklı telaffuzlara bağlamaktadır. (Üçüncü bölümde havarilerin tanıtımı kısmında temas edeceğiz).

Son olarak, Habib-i Neccar’ın kişiliği, mesleği ve ismi üzerinde durarak bunu kabul eden etmeyen müfessirleri zikrettikten sonra (şehrin Antakya olması ihtimali hakkında söylediği gibi, asırlardır oluşan kültürel yapıya dikkat çekerek) aksine bir isim iddiası söz konusu değildir. Bunun için, “*şehrin öbür ucundan koşarak gelen, ‘inanmış adam’ Habib-i Neccar’dır,*” görüşünü vurgulayarak bitirmektedir.

Şinasi GÜNDÜZ ve Eserlerini Hristiyanlığın ilk dönemiyle ilişkilendirilen bir konuda anmamak eksiklik olurdu. Dinler Tarihi ve özellikle Hristiyanlık üzerine çalışmalarıyla bilinen Gündüz’ün, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarından çıkan “*HRİSTİYANLIK*”³⁰⁷ (İstanbul/2018) isimli kitabında, Milel ve Nihal yayınlarından çıkan “*PAVLUS Hristiyanlığın Mimarı*”³⁰⁸ (İstanbul/2019) isimli kitabında Hristiyanlığın Antakya’da yayılmasıyla ilgili verilen bilgilerde Habib-i Neccar isminden bahsedilmemektedir.

Yine aynı yayınevinde, Gündüz’ün editörlüğünde çıkarılan “*DÜNYA DİNLERİ*”³⁰⁹ (İstanbul/2020) isimli eserin Hristiyanlık başlığı altında verilen bilgilerde Hristiyanlığın yayılma süreciyle ilgili havarilerin Antakya’daki faaliyetlerinden bahsedilirken Habib-i Neccar ismi geçmemektedir.

Bugünkü Hristiyanlığın kurucusu kabul edilen, o zaman Antakya’da var olan Hristiyan din anlayışının şekillenmesinde ve oradan diğer coğrafyalara yayılmasında belirleyici

³⁰⁷ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, (Ankara: TDV. Yayınları, 2018), S. 27-35.

³⁰⁸ Gündüz, *Pavlus*, S. 67-102.

³⁰⁹ Şinasi Gündüz, *Dünya Dinleri*, (İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2020), S. 115-167

etkisi olan Pavlus'un Antakya'ya gelmesinden önceki Hristiyan cemaatinden ısrarla bahsetmesine rağmen Habib-i Neccar isminden hiç bahsetmemektedir.

Bu durum, Pavlus'tan önce Antakya'da Hristiyan cemaatinin, özellikle "Centileler" denilen Yahûdî olmayan toplumların oluşturduğu bir cemaatin varlığını gösterir ki, müslüman müfessirlerin Hz. İsa'nın varlığında veya semaya çekilişinden hemen sonra, Havariler tarafından Antakya'da böyle bir tebliğ çalışmasının yapıldığına dair ileri sürdükleri iddialarını güçlendirmeye delil sayılabilir.

Ashab-ı Karye ve Habib Neccar isimli eserini Dr. Yasin YILMAZ,³¹⁰ Antakya Belediyesinin desteğiyle akademik bir çalışması olarak, belediyenin halka hizmet ve Antakya'nın tarihini tanıtmaya amacıyla herkesin istifade edebileceği bir formatta yayınlamıştır. *İslam Kaynaklarına Göre "ASHAB-I KARYE ve HABİB NECCAR"* (Ankara/2013) isimli bu eseri de çağdaş yayınlar arasında anmak gerekir.

Habib-i Neccar isminin Antakya'da yerleşik bir kültür haline geldiğini gösteren Belediye başkanının³¹¹ sunuş yazısındaki şu ifadeler, Habib-i Neccar ismi etrafında asırlara sârî olmuş inanç ve kültürün özeti gibidir.

*Antakyalı bir Allah dostu olan Habib Neccar, Müslümanlar için bir inanç abidesi ve Kur'ân-ı Kerim 'de Yasin Sûresinde övülen şehidimizdir. Her metrekaresinden adeta tarih fişkırır, medeniyetler peygamberler ve evliyalar şehri Antakya'mızda ve çevresinde Habib Neccar Hazretlerinin iman ve gönül evimizdeki yeri, maneviyatı başkadır.*³¹²

Kitabın önsözünde yazar, Habib-i Neccar'ı anlatan bir film yapılması için bir proje dâhilinde milli sinemanın öncüsü diye nitelediği merhum Yücel Çakmaklı'ya senaryonun yazılması için bir metin hazırlayıp verdiğini ama onun vefatıyla bu projenin sonuçsuz kaldığını açıklamaktadır.

³¹⁰ Yasin Yılmaz, (Akademisyen-Yazar) *İslam Kaynaklarına Göre Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, 2 bs. (Ankara: 2013), S. 74-114.

³¹¹ Lütfi Savaş, (Antakya Belediye Başkanı:2013).

³¹² Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar* (Takdim yazısı).

Habib-i Neccar veya başka bir isimle “*şehrin öbür ucundan koşup gelen adam*” gerçekliğinin manevi kaynağı Hz. İsa ve havariler olduğu için birçok yazar gibi Yılmaz da önce Hz. İsa ve havariler konusunu işleyerek başlamaktadır. Sonra Habib-i Neccar’ın kimliğini, elçilerle karşılaşp iman etme hikâyesini, o zaman ki Antakya halkının inanç durumunu vb.hususları, diğer bütün eserlerimizde yer aldığı şekliyle ele almaktadır.

Daha sonra Habib-i Neccar’ın öldürülmesi, O’nun ölüirken bile kavminin hidâyeti için dua etmesi, sonra Allah’ın Antakyalıları helâk etmesi silsilesi şeklinde kıssanın ayrıntılarını vererek uzunca bir değerlendirme ile Mekke müşrikleri için çıkacak derslere temas edip konuyu bitirmektedir.

Kitabın sonunda Habib-i Neccar Camii, külliyesi, türbesi ve türbede bulunan havariilere âit olduğu ifade edilen mezarların fotoğraflarla tanıtımı yapılmaktadır.

Muammer TÜRK’ün Havariler ve Habib-i Neccar³¹³ isimli kitabı Payas (Hatay) Belediyesinin Kültür Yayını (Hatay/2012) olarak basılmış olup, dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde havariler, isimleri ve Hz. İsa ile tanışmaları; ikinci bölümde Kur’ân’da havariler, Hz. İsa’nın onları yetiştirilmesi, yaşantıları, tebliğ metodları, hizmetleri uğrunda karşılaştıkları sıkıntılar ve Peygamberimizin dilinde havariler konuları işlenmektedir. Üçüncü bölümde havariler döneminde Antakya’nın durumu ele alınırken; dördüncü bölümde Yasin Sûresi, havariler ve Habib-i Neccar konuları ele alınmaktadır.

Kitapta Habib-i Neccar ile ilgili sadece Yasin Sûresindeki ilgili âyetlerin klasik tefsiri ve konuya dair bazı rivâyetler aktarılmaktadır.³¹⁴ Ayrıca kitap, bazı harita ve fotoğraflarla görsel olarak da zenginleştirilmiştir.

³¹³ Eğitimci-Yazar.

³¹⁴ Muammer Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, ‘bs.’ 3. (Hatay: Payas Belediyesi Kültür Yay. 2012), S. 96-106.

Mehmet SILAY, Antakyalı HABİB³¹⁵ Antakya ve Habib-i Neccar tanıtımıyla başlayan kitap, iki perdelik bir piyes ve bir senaryodan oluşmaktadır.

Takdim yazısında Müslümanların inanç coğrafyasında yaşanmakta olan manevî buhranlara dikkat çekerek inananların uyanıp silkinmesi ve gerçek müslümanlığa yönelmesi için Habib-i Neccar'ı örnek almaları gayesini güderek hazırladığını vurguladığı kitap, halk kültürüne mal olmuş bir eser intibası vermektedir. Antakya'nın en eski fotoğraflarıyla da süslenen eser Habib-i Neccar'ı gelecek nesillere taşımada görev almaya aday ve alanında yazılmış ender eserlerden biri olarak görülebilir.

Bu konuyu şu şekilde özetlememiz mümkündür. Habib-i Neccar edebiyatının değişik alanlarından birer örnek olması bakımından ele aldığımız eserlerdeki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, konuyla ilgili yapılan anlatımlar tabii olarak Habib-i Neccar'ın kendisinden çok Antakya tarihi ve Habib-i Neccar'ın tarih sahnesine çıkmasına sebep olan havarilerin oraya gelmesiyle gelişen olaylarla alakalı olmaktadır.

Bugün için artık Habib-i Neccar, araştırılması gereken bir konu olmaktan çıkmış, Antakya'da devlet kurumları, belediyeler, sivil toplum örgütleri ve ticarî kuruluşlara kadar bütün toplum katmanları tarafından sahiplenilmiş bir tarihi şahsiyet vaziyetindedir. Buna işaret için, biz de ilgili yayınlardan örnekleme yaparken iki belediyemizin tanıtım amaçlı olarak yayınladıkları eserlerden -yerel halkta yansımalarının yaygınlığını göz önünde bulundurarak- bahsetmeyi tercih ettik.

Öte yandan, yazarların çok azı tarafından Habib-i Neccar ve etrafında gelişen olayların gerçekliği üzerinde sorgulama yapılmaktadır. Umûmen, klasik eserlerde yer alan bilgilerin sadece zamanımızın anlatım diline aktarılması şeklinde ele alındığı görülmektedir.

³¹⁵Mehmet Sılay, *Antakyalı HABİB*, (Ankara: Demircioğlu Matbaacılık, 2006). (Yazar:Hatay'da doğdu. Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde Lisans, Essen Üniversitesinde ihtisas yapmıştır. Bazı medya kuruluşlarında yöneticilik ve 20. Dönem Hatay Milletvekilliği yapmış olup TYB. Üyesidir.)

Akademik alanda yapılan çalışmaların da çoğunluğunun aynı yolu izlediği, bir kısmının da yine var olan bilgilerle daha önce ele alınmış ihtimalleri sıraladığı veya birini tercih ettiği gözlemlenmektedir. Dinler tarihi alanında çalışma yapan bazı akademisyenlerimizin de, Habib-i Neccar kimliği, kişiliği ve etrafında gelişen olayları, zaten kabul etmeyen Hristiyan kaynaklarının (İncillerdeki “*Elçilerin İşleri*” bölümünün) çekim alanından olaylara baktıkları müşahede edilmektedir.

Yukarıda temas ettiğimiz üzere, çalışmalarında Habib-i Neccar kişiliğine yer vermemekle beraber, Pavlus’un Antakya’ya gelişi ve Hristiyanlığın orada şekillenmesi sürecine dair ciddi sorgulamalar getiren Gündüz’ün çalışmalarının dikkat çekici olduğunu; bizim de konuyla ilgili önemli gördüğümüz Gündüz’ün bu sorgulamaları, yazarın getirdiği yerden ileriye taşınabilirse Habib-i Neccar konusuyla ilgili Hristiyan kaynaklarda bulunan bilgilerin İslami kaynaklarda olanlar ile örtüşebilecek seviyeye ulaşılabilir, diye düşünüyoruz.

Karye ashab-ı/Şehir Halkı genel başlığı altında klasik ya da çağdaş tefsir ve tarih eserlerinin yaptığı atıf ve izahların çokluğu dikkat çekmekle beraber; Antakya, Elçiler ve Habib en-Neccar başlığı altında oluşan edebiyattan çağdaş eser olarak tesbit edebildiklerimizi konunun araştırmacıları için buraya kaydetmek istiyoruz.

1-Akpınar, Ali, “Habibü’n-Neccar Şahsında Hakikat ve Cennet Çağrısı”, (Yayımlanmamış Sempozyum Bildirisi, Habib-i Neccar Sempozyumu, Hatay/ 2014.)

2-Ateş, Süleyman, “Habib en-Neccar”, DİA, 3, 373-374, İstanbul/1996.

3-Bahadır, Gürhan, “Hristiyanlığın Antakya’da Şekillenmesi ve Habib-i Neccar”, (Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Der. Cilt:10, Sayı 23, Hatay/2013) S. 207-214.

4-Duran, Nizamettin, “Mesih İsa’nın Sevdalısı Havarilerin Fedaisi Habib Neccar” İskenderun/2012.

5-Sılay, Mehmet, Hatay Evliyalari, Keşif Yay. , Ankara/2002.

6-Tekin, Mehmet, Antakyalı Din Şehiti Habib Neccar, Yeni Düzen Yay. Antakya/1992.

7-Türk, Muammer, Ebu Ubeyde Bin Cerrah’ın (r. a.) Hediyesi Antakya, Hatay/1992.

8-Yılmaz, Yasin, İslam Kaynaklarına Göre Ashab-i Karye ve Habib-i Neccar, Ankara/2013.

3.2. Karye Ashabı Meseli Üzerindeki Tartışmalar

Karye ashabı kıssasının ilgili âyetlerinde açıklayıcı bir bilgi olmadığı için konuya ilgi duyan âlimlerimiz arasında ilk zamanlardan itibaren birtakım tartışmalar olagelmıştır. Hatta gerek Antakya, gerekse Habib-i Neccar üzerine anlatılan kıssalardaki bilgiler ve verilen isimler birbirini tutmadığı için İbn-i Atıyye konuyu sağlıklı görmeyip “*İhtisar yolunu seçtim.*” demiştir.³¹⁶İslâmî kaynaklara göre, ashab ve tabiûn’dan beri üzerinde ihtilaf edildiği anlaşılan bu mesel hakkında, bizim tesbitlerimize göre tarihçilerimiz ve müfessirler arasında oluşan görüşler üç grupta toplanabilir. **1.**

Görüş: Çoğunluk tarafından kabul gördüğü için ana akım diyebileceğimiz görüşe göre, bu kıssada anlatılan hadise Hz. İsa’dan hemen sonra, Antakya’ya tebliğ için gelen havariler ile o zamanki şehrin sakinleri olan Romalılar ve Romalılara yardımcı olan, yol gösteren Yahudiler arasında cereyan etmiştir. Şehrin öbür ucundan koşup gelen zat, daha önceden havariler aracılığıyla iman etmiş bulunan, Habib-i Neccar olarak bilinen Habib bin Musa’dır.³¹⁷Bu görüşü benimseyen tarihçi ve müfessirlerin birçoğunun alıntı yaptığı Taberî, “*bu konuda selefin ihtilaf etiğini*” kaydetmekle beraber bu bilgiyi Katâde’ye dayandırmaktadır. Taberî, açıklamasında ise şöyle demektedir: “*Roma’da bir şehir olan Antakya’ya Meryem oğlu İsa’nın havarilerden iki adamı gönderdiği bize bildirildi.*”³¹⁸ Bununla beraber Taberî, seleften bazılarının Karye’ye gönderilenlerin (Kur’ân’ın zahir ifadesine göre) Allah tarafından gönderilen peygamberler olduğu görüşünde olduklarını da kaydetmektedir.

³¹⁶İbn-i Atıyye, el-Muharrerü’l-Veciz fi Tefsiri Kitabi’l-Aziz, (Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, H. 1422), C.4, S. 450.

³¹⁷ et-Taberî, *Tarihi’r-Rusul*, C. 2, S. 18; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, C. 1, S. 34; Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C. 7, S. 383; el-Hammâmî, S. 11; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4016; *DİA*, C. 14, S. 373.

³¹⁸ et-Taberî, *el-Cami*, C. 2, S. 19.

Ayrıca Taberî, Mücahid'den İbn-i Abbas'a ulaşan bir rivâyetle *şehrin öbür ucundan koşarak gelen adamın* isminin Habib olduğunu bildirmektedir.³¹⁹

Bu görüşü benimseyen tarihçi ve müfessirlerden başta gelenleri: İbn-i Abbas (v. 650), Ka'b el-Ahbar (v. 652), Katade (v. 674), Vehb b. Münebbih (v. 741), Zührî (v. 741), İbn-i İshak (v. 768), Taberî (v. 310/923), Zemaşerî (v. 1144), Fahreddin er-Razî (v. 1209), Muhammed bin Ahmed el-Kurtubî (v. 1272)'dir

Ayrıca sonradan gelen müfessirler bu görüşü nakletmekle beraber Elmalılı (v. 1942) ve es-Sâbûnî (v. 2021) gibi kıssanın gerçekliği üzerinde bazı tenkitler yapmışlardır. Bu tenkitler, kimlerinde şehrin helâk edilip edilmemesi veya oraya gönderilen elçilerin Allah tarafından veya İsa (a.s.) tarafından gönderilmesi vb. meseleler üzerinden olmuştur.

Bu kıssanın tartışma konusu olan meseleleri şunlardır:

- a) Kıssanın gerçekleştiği yer neresidir?
- b) O yerin ahali (ashabi) kimlerdir?
- c) O yerleşim yerine tebliğ için gelen elçiler kimlerdir?
- d) Elçiler zor durumda kalınca onlara yardım için koşup gelen adam kimdir?
- e) Kıssanın sonunda gerçekleştiği kesin olarak bildirilen helâk edilme hadisesi o yerde mi (Antakya) gerçekleşmiştir?
- f) Ve bu hadisenin tarihi ne zamandır?

Bu soruların temelini oluşturan ana unsur, kıssanın gerçekleştiği yerin neresi olduğudur. Kıssa hakkında müfessirler ve tarihçiler arasında görüş ayrılığına sebep olan bu meselde yer olarak Antakya ismi, zaman olarak da Hz. İsa dönemi verildiği için görüş ayrılığı çıkmaktadır. Çünkü Hz. İsa döneminin Antakya tarihinin, tarihçiler tarafından büyük ölçüde –özellikle top yekün helâk edilme gibi- önemli konularda bilinebileceği iddiası söz konusudur. Kıssanın diğer unsurlarında da ihtilaflar ve ittifaklar görülmekle birlikte bilhassa yer ve zaman mevzuunda daha belirginleştiği dikkat çekmektedir.

³¹⁹ A. g. e, C. 2, S. 21.

2. Görüş: Sayıları birinci görüşteki kadar fazla olmasa da birinci görüşe, bazı deliller ile ciddi itiraz ve tenkitler yöneltten gruba göre; bu hadise Antakya’da olmamıştır, oraya tebliğ için gelen elçiler de havariler değil, Allah’ın gönderdiği Peygamberlerdir. Ve bu hadise, çok daha eski zamanlarda gerçekleşmiş olup Antakya isminde bir şehirde yaşandıysa bile orası aynı isimde başka bir yerdir.³²⁰

Tefsirinde diğer tefsirlerin sahiplendiği birinci görüşü aktarmakla beraber, ikinci görüşü en net biçimde dile getiren hem tarihçi hem de müfessir kişiliğiyle şüphesiz ki İbn-i Kesir’dir. Bu görüşe sahip çıkan âlimlerin de eserlerinde naklettikleri, bugüne kadar tartışılmalı iki delil şunlardır:

1-Kur’ân’ın “Biz o Karye Ashabına iki (Rasûl) göndermiştik, onlar Rasûlleri yalanladılar da biz de üçüncü (Rasûl) ile takviye etmiştik.”³²¹ şeklindeki açık ifadesidir. Kur’ân’ın zahir (metin) ifadesi net olarak, ‘Biz gönderdik, biz takviye ettik.’ şeklindedir. Dolayısıyla peygamberleri gönderme kudret ve salahiyeti Allah’a âit olduğuna göre, Karye ashabına gönderilen Rasûller/Elçiler Hz. İsa’nın gönderdiği havariler olamazlar.

2- Yine Kur’ân’ın ifadesine göre; Karye Ashabı kendilerine tebliğ için gelen elçileri yalanlamakta ısrar ettiler, hatta elçilere inanmaları ve onlara tabi olmaları hususunda nasihat eden kendi kavimlerinden olan zatı işkence ederek şehit ettiler. Bunun sonucunda da Allah onları “Sadece korkunç bir ses oldu, birden sönüp gittiler.”³²² ifadesiyle geride hiçbir hayat eseri kalmayacak şekilde helâk ettiğini bildirmektedir.

Buna karşılık Hristiyan kaynaklarının da kabul ettiği üzere; o zamanki Antakya halkı, havarileri hoş karşılamış, orası kısa zamanda bu dinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Hz. İsa dönemine yakın zamanlarda burada toplu helâk olma gibi bir hadise yaşanmamış, havarilerin yalanlanması ve işkence görmesi, söz konusu olmamıştır.³²³

³²⁰ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, C. 5, S. 611.

³²¹ Yasin, 36/14.

³²² Yasin 36/29.

³²³ Bu yaklaşım ve ifadeler İbn-i Kesir ve bu görüşü paylaşanlar tarafından aynen nakil edilmekle beraber, Hristiyan kaynaklarında geçen ifade ve belgeler/bilgiler ayrıca ele alınacaktır.

Bu sebeplerden ötürü Yasin Sûresinde köy-şehir olarak geçen ve ahalisi helâk edilen yerin Antakya olması mümkün değildir.³²⁴ Bunlara ek olarak, Ebu Saîd el-Hudrî ve seleften daha başkalarının Kasas Sûresi 28/43. âyetine istinaden söylediklerine göre “*Allah, Tevrâti indirdikten sonra kavimleri topluca helâk etmemiştir.*” görüşünü de iddialarına delil olarak kaydetmektedir.³²⁵

Bu görüşü benimseyen tarihçi ve müfessirler: Ebu Saîd el-Hudrî (v. 693), İbn-i Kesir (v. 774/1373), Mevdudî (v. 1979), es-Sâbûnî vd.’dir.

3. Görüş: Bu görüş esasen yukarıdaki görüşleri benimseyenler tarafından (böyle düşünenler de var denilerek) zikredilmekle beraber başat bir görüş olarak üzerinde durulmamıştır. Bu görüşe göre, bu kıssada anlatılan olay, yer ve şahıslar tamamen sembolik (mecazî) olup esası yoktur, tamamen bir mesaj aktarma vesilesi (mizansenî)dir.

Bu görüşü geçmiş müfessirler, ek bir bilgi olarak aktarmakla beraber çağdaş müfessirlerden Esed, bu görüşe sahip çıkarak “*Bana öyle geliyor ki, burada Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed (a. s.) tarafından tebliğ edilen temelde aynı manevi hakikatleri kapsayan üç büyük tevhid dininin bir temsili ile karşı karşıyayız.*”³²⁶ şeklindeki mecazi anlatımından sonra kıssada zikredilen şehrin, şehre gönderilen elçilerin, elçilerin hitap ettikleri kitlenin tamamen mecazi olduğunu ifade etmektedir.

Elmalılı da hadiseyi Antakya kıssası üzerinden mücmelen aktarmakla birlikte, (Esed’ in de taraftar olduğu) sembolizm yaklaşımını dile getirmektedir. Elmalılı,

³²⁴ İbn-i Kesir, *el-Bidaye* C. 1, S. 266.

³²⁵ İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ân’il-Azim*, C. 5, S. 611.

³²⁶ Esed, *Kur’ân Mesajı*, C. 2, S. 898.

Fakat beyanın asıl hedefi temsil olduğu cihetle bunun bu suretle ifade buyurulması risâleti Muhammediyyenin Şani izzetini temsilde sarîh denecek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yani ikinin bir üçüncü ile takviyesi Musa ve İsa aleyhisselam ahîren risâleti Muhammediyye ile مصدقا لما بين يديه taziz ve takviyesini temsil eyliyor. Önce Musa ve İsayı göndermiştik, bunlar tekzib ettiler, sonra da Muhammed aleyhisselam ile bunlara izzet ve kuvvet verdik denilmiş gibi oluyor.³²⁷ şeklinde görüşlerini aktarmaktadır.

Yaptığımız alıntılarda da açık olarak ifade edildiği gibi, üçüncü görüşte olanlar temsîli anlatımı kıssanın tamamına teşmil etmektedirler. Karye ashabı meseli, kıssasının bir şehirde, “ora”nın toplumu ile “ora”ya³²⁸ dînî tebliğ için gelen peygamberler/elçiler arasında geçen bir hadise olmadığını; genel olarak peygamberlerin insanlara yaptığı tebliğ vazifesini anlattığını; âyetlerde geçen, üç elçiyi ifade eden rakamların da üç büyük peygambere işaret ettiğini kabul ve ifade etmektedirler.³²⁹

3.3. Kur’ân’daki Mesellerin ve Kıssaların Ashı Yok mudur, Onlar Sadece Temsili Birer Anlatım mıdır?

Karye ashabı meseline müfessir ve tarihçilerimizin yaklaşımlarının üç şekilde olduğunu açıklarken özetlediğimiz üzere, bunlardan üçüncüsünün yaklaşımı, konuya “*Temsili Yaklaşım*” diyebileceğimiz yaklaşım idi.

Bu grubun yaklaşımını mecazi anlatım olarak ortaya koyan Esed, Karye’ye gelen elçileri ve *şehrin öbür ucundan koşup gelen adamı* da aynı yaklaşımla *temsili* olarak açıklamaktadır.

Bize göre bu yaklaşım, mesel ve kıssalarda yer ve şahıs isimlerinin verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki bu kıssa ve mesellerin anlatılmasından maksat, bir takım ilahi hakikatlerin insanların idrakine kolay bir şekilde sunulmasıdır.

³²⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4018.

³²⁸ Kur’ân’da “Karye” kelimesiyle belli bir yerleşim yeri kastedilmezse bunun manası “ora” (herhangi bir yer) olarak ifade edilebilir.

³²⁹ Yasin, 36/14.

Buna karşılık, Nurettin Turgay'ın da üzerinde durduğu gibi,³³⁰ Süleyman Ateş “Kur’ân’daki kıssaların hayali şeyler olmayıp tarihi hadiselerin birer parçası olduğunu, söylemektedir.”³³¹

Kur’ân’da adresi verilmeyen şeyler, hep birer temsil (sembol) olarak ele alınacak olursa bunun bir merhale ilerisinde Kur’ân’ın da Tevrat ve İncilin akıbetini paylaşabileceği bir yorum/tefsir anlayışının ortaya çıktığı bir ortama adım atılmış olacağını söylemek mümkündür. Mesela, Âd ve Semûd kavimlerinden bahseden âyetlerde onların yaşadığı coğrafyanın adresi verilmedi diye, temsili/sembolik bir anlatımdır denilirse geçmiş ümmetlerin ve kavimlerin birçoğunun hakikatinin olmadığını, onların hayali şeyler olduğunu kabul etmek gibi garip bir durumla karşı karşıya kalınacak demektir.

Bir şey/âyet hayal ile tasvir/tefsir edilmeye kalkışılırsa o tefsirin içerisine hayali halk uydurmalarının, efsanelerin, isrâiliyât denilen asılsız hikâyelerin girmesine mani olacak bir mekanizma kalmayacaktır. Dolayısıyla en salim yol, Kur’an’ın verdiği bilgileri esas kabul ederek, kesin bilgi olmayan hususları araştırma ve tahlile tabi tutmaktır.

3.4. Karye Ashab-ı Meseli Münasebetiyle Tartışılan Konular

Karye Ashabı meseli ve Habib-i Neccar konusunun bütününde tartışılan meseleleri üç ana başlıkta toplamak mümkün görünüyor.

Buradaki ‘Karye’ Antakya’ mıdır, Topyekün Helâke Uğramış mıdır? Meselin başlangıç âyetinde³³² “Karye” (küçük yerleşim yeri), Habib-i Neccar’a işaret olarak kabul edilen 20. âyette “Medine”(büyük yerleşim yeri) olarak geçen ve meselin sonunda ahâlîsinin helâk edildiği bildirilen topluluğun, büyük küçük olduğuna bakılmaksızın belli bir yerde yaşadıklarına işaret edilmektedir. 28 ve devamındaki âyetlerde de doğrudan yerleşim yerindeki ahâlî hedef alınarak “hiçbir canlılık eseri kalmayacak şekilde helâk edildikleri”

³³⁰ Nurettin Turgay, “Kur’ân’da Ashabü’l-Karye Kıssası ve Düşündürdükleri” *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 16, Sy.3, (2003): S. 463.

³³¹ Süleyman Ateş, *İslam’a itirazlar ve Kur’ân’ı Kerim’den Cevaplar*, (Ankara: 2011) S.465.

³³² Yasin, 36/13.

açıkça bildirilmektedir. O halde tartışma konusu, Karye/Medine'nin helâk edilip edilmediği değil, ahali helâk edilen yerin Antakya olup olmadığıdır.

Karye'nin Antakya olduğu görüşünü kuvvetlendiren bilgiler/deliller:

a)-Meselin başlangıç âyetinin ifade tarzı, birçok müfessirimize göre, o zamanki Mekkeliler tarafından “*Karye Ashabı Meselinin*” bilindiği intibainı vermektedir.³³³ Bu da hadisenin yaşandığı yer ve tarihin Kur'ân'ın nazil olduğu zamana ve mekâna/Mekke'ye uzak olmadığına işarettir. Ashab ve tabiûnden olan âlimler Antakya ismini öne çıkarmışlardır. Âd, Semûd vb. kavimlerin de aynı şekilde helâk edildikleri başka sûrelerde bildirildiği halde Karye Ashabı meselinde onları ve beldelerini öne çıkarmamışlardır.

b)-Kur'ân'da “*Karye'ye önce iki elçinin, sonra üçüncü elçinin gönderilmesi*” şeklindeki ifade ile Hristiyan kaynaklarındaki Antakya'ya tebliğ için gelen elçilerin geliş tarzının ifadesi arasında benzerlik bulunmasıdır. Yani, Hz. İsa'nın varlığında veya ondan sonra, havarilerin Antakya'ya dini tebliğ için, önce iki kişi sonra üçüncü kişi olarak gelmeleri sonucu, buranın Hristiyanlığın ikinci merkezi durumuna geldiği gerçeği bütün Hristiyan ve Müslüman kaynaklarca kabul edilmektedir.

c)-Kur'ân'da Karye'nin “*sadece bir sayha*” ile helâk edildiği açıkça bildirilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu Antakya'nın *bir sayha ile helâke* maruz kalıp kalmadığı konusuna açıklık getiremeseler de Karye'nin Antakya olduğu iddiasını sürdürmüşlerdir.

Ancak bazı kaynaklarda Milattan sonra 35.yılda (Hz. İsa'nın göğe çekilişinden iki sene sonra) Antakya'da bir deprem olduğu geçmektedir.³³⁴ Bu depremin helâk konusuyla doğrudan bağlantısını tesbit edecek belge bulun(a)masa da; tarihi olarak bu kadar yakın bir olayı, araştırmaya değer buluyoruz. Hatta, şimdiye kadar bunun üzerinde neden durulmadığı bizce önemli bir merak konusudur.

Ayrıca Hristiyan kaynaklarında din merkezli Antakya tanıtımı yapılırken “*Bugün depremler ve Orontes (Asi) Irmağının taşkınları antik kentin neredeyse tüm izlerini*

³³³ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373.

³³⁴ *DİA*, Ateş, 1996: C. 14, S. 373, /C. 3, S. 228.229; Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 55.56.

silmiştir.”³³⁵ derken Kur’ân’daki helâk edilme³³⁶ ve MS. 35. yılda gerçekleştiği bilinen depremle hiç ilgilenmeme doğru bir yaklaşım olmaz diye düşünüyoruz.

Ayrıca, bu görüşü tefsir edebiyatına sokan ilk nesil râvilerin ağırlık noktasını ehl-i kitap bilgisine sahip Ka’bu’l-Ahbar, Vehb Bin Münebbih ve İbn-i Cüreyc gibi zevat oluştururken ehl-i kitabın kendisinin (Hristiyanların) neden bu görüşe karşı çıktıkları da araştırılması gerekmektedir.

Karye’nin Antakya olmadığı görüşünü kuvvetlendiren bilgiler/deliller.

a)-Meselin hiçbir âyetinde veya hadislerde Antakya isminin verilmemiş olması. Çalışmamızda birçok vesile ile ifade ettiğimiz gibi, Kur’ân’ın yaklaşımı isim ve şahıslar gibi ayrıntılar üzerinde durmak değil; onların temsil ettiği iman, ibadet ve ahlâkin anlatılmasıdır. Kur’ân’da şehir ve şahıs ismi geçmiyor diye bir görüşün zayıf veya güçlü olduğu iddiası doğru olarak kabul edilemez.

b)-Hristiyan kaynaklarının, Antakya’ya gelen elçiler hiçbir direnişle karşılaşmadılar, bilakis *ora* halkı kısa zamanda yeni dini kabul ettiler, Antakya Hristiyanlığın ikinci önemli merkezi oldu, dolayısıyla bir toplu helâk söz konusu olmadı, iddiasını sürdürmeleridir.³³⁷

Bu iddianın zayıf tarafı, bozulmuş insan tabiatına ulaşan her ilâhî tebliğin benzer tepkilerle karşılaşmış olmasıdır. Karye ashabı da bunlardan birisidir. Bu meselin kendilerine verildiği Mekkeliler de böyle yapmışlardı.

Antakya’nın Karye ashabı meseline kısası anlatılan yer olmadığını kabul etsek bile, havarilerin oraya geldiği zamanda, Roma İmparatorluğunun gücünün en despotik şekilde hissedildiği ve bunun da Paganizm (bir tür Putperstlik) üzerinden yeni dinin mensuplarına

³³⁵ *Tarsuslu Elçi Pavlus*, S. 13.

³³⁶ Yasin, 36/28.

³³⁷ *DİA*, Aydemir, 1991: C. 3, S. 469.

zulüm şeklinde yapıldığı bir gerçektir.³³⁸ Ayrıca, Diaspora³³⁹ Yahûdilerinin de Hz. İsa ve havarilerini, inananlar arasında ikilik çıkarmakla suçlayıp (aynen Kudüs'te olduğu gibi) Roma hükümeti ile işbirliği yaparak onlara yaptıkları zulümleri de anmak gerekir.³⁴⁰

İlgili konu başlığında isim ve ölüm yerlerini belirteceğimiz üzere; havarilerin çoğunluğu, Roma devletinin yönetimindeki yerlerde dini tebliğ yaparken kendilerine zulüm yapılarak şehit edilmişlerdir. Buna bugünkü Hristiyanlığın kurucusu kabul edilen, Antakya'yı merkez edinerek tebliğ yapan, öğretilerini putperest halkın tepkisini çekmeyecek şekilde yumuşatan³⁴¹ (Havari olmayan) Pavlus'un öldürülme şekli de dâhildir.³⁴²

Şehrin helâk edilmesini, tebliğ neticesinde yeni dinin kabul edilmesine engel olarak görmek ve Antakya'nın kısa zamanda Hristiyanlığın ikinci merkezi olmasını buna bağlamak bizce konuya çok sığ yaklaşmak olur. Zira bu meselin kendilerine verildiği Mekke müşrikleri de amansız vaziyette tebliğe karşı durdular ama Mekke, on yıl gibi kısa bir zaman diliminde İslâm'ın en önemli merkezlerinden biri oldu. Hidâyet de Allah'ın hikmetli işlerinden biridir. *Bu Allah için kolaydır, önemli olan İlâhî iradenin tecellisidir.*³⁴³ âyet-i kerimesinde buyurduğu gibi.

Ayrıca, Hristiyan kaynaklarında konuyla ilgili en yaygın ve kuvvetli görüş olan; Antakya'ya gelen elçilerin hiçbir direnişle karşılaşmadıkları, bilakis *ora* halkı kısa zamanda yeni dini kabul ettikleri, Antakya Hristiyanlığın ikinci önemli merkezi olduğu, dolayısıyla bir toplu helâk da söz konusu olmadığı görüşü de bize göre şöyle bir soruyla karşılaşmaktan kurtulamaz: Tarihi olarak şu husus bilinmektedir ki, Hz. İsa ve havarilerin

³³⁸ Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 55; Gündüz, *Pavlus*, S. 97-102; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 75.

³³⁹ Çeşitli zamanlarda, Roma hükümetlerinden baskı görüp, Kudüs ve civarından dağılanlar.

³⁴⁰ Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 54.55; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 75-77.

³⁴¹ *Tarsuslu Elçi Pavlus*, (Korintlilere Mektup, 9/19.) S. 113.

³⁴² A. g. e, S. 23; Gündüz, *Pavlus*, S. 102.

³⁴³ Meryem, 19/21; el-Ahzab, 33/37.38.

yaşadığı dönemde, Antakya'nın nüfusunu Yunanlılar (Grekler) ve Yahûdiler oluşturmaktaydı. Havariler ise Roma hükümetinin ve Roma hükümetine, Hz. İsa ve havarilere karşı yardım eden Yahûdî toplumunun baskılarından dolayı Kudüs ve civarından kaçarak Antakya ve benzeri yerlere sığınmışlardı. Kudüs'te hayat hakkı tanımayan Romalılar ve Yahûdiler, Antakya'da havarileri neden hoşgörü ile karşılayıp onların tebliğ faaliyetlerine karşı çıkmadılar? Havarilerin Antakya'da niçin direnişle karşılaşmadığını, Hristiyanlığın orada kısa zamanda nasıl yayıldığını açıklamak için bu sorunun cevaplanması gerekir.

c)-Bazı müfessirlerin (İbn-i Kesir gibi) Kur'ân'daki bir âyeti delil göstererek Hz. Musa'ya Tevrat indikten sonra Allah, hiçbir topluluğu topluca helâk etmemiştir³⁴⁴ iddialarıdır. Eğer Antakya isminde bir yer helâk edilmişse bile orası, daha önceleri (Hz. Musa'dan önce) helâk edilmiş başka bir yer olmalıdır.

Halbuki, Hz. Musa'ya Tevrat (Vahiy) indikten sonra Firavun ve avnesi topluca (Bazı tefsirlerde yüz binlerce askerden bahsediliyor.)³⁴⁵ denizde boğulmuşlardır.³⁴⁶ Bu olay toplu helâk olarak değerlendirilemez mi? Değerlendirilirse Kasas/43. âyetini daha kapsamlı yorumlamak gerekmez mi?

Bu durumda İbn-i Kesir'in itirazı/iddiası delilsiz kalacağı için konuya “ (Ey Muhammed!) *Ahâlisi ıslah edici iken senin Rabbin köyleri (yerleşim yerlerini) helâk edici değildir.*”³⁴⁷ gibi daha başka âyetleri de göz önünde bulundurarak konuya bakmak gerekir, diye düşünüyoruz. Yani, o zamanda Antakya ahalisi ıslah edici olabildi mi, yoksa olamadı mı?

Yine, Yasin Sûresi 28. âyet ve devamında ifade edildiği şekilde, topyekün bir şehrin helâk edilmesi gibi değilse bile o dönemde de sonraki dönemlerde de bir takım deprem, yangın ve sel gibi âfetlerle müslim ve gayri müslim birçok yerleşim yerinin zarar gördüğü bilinmektedir. Özellikle, Antakya'nın bugünün bilimsel ve teknolojik imkânlarıyla bilinen

³⁴⁴ el-Kasas, 28/43.

³⁴⁵ et-Taberî, *el-Cami*, C. 21, S. 396.

³⁴⁶ Yûnus, 10/90-92; eş-Şuara, 26/66.

³⁴⁷ Hûd, 11/117.

deprem kuşaklarının kavşağında ve çok kere deprem görmüş, çok kere yenilenmiş bir şehir olarak³⁴⁸ havariler zamanında böyle bir yıkımı yaşayıp yaşamadığı üzerinde çalışılabilir.

Kaynaklarımızın birçoğunun konuyu derinlemesine araştırmaya girişmek yerine, Hristiyan kaynaklarının *öyle bir olay yaşanmadı* demesine işi bırakması, konuyu bugün için Antakya ile Karye ashabının helâki arasında “*bağlantı tesbit edilemez*” çıkmazına getirmiş gözüküyor.

Bazı âlimlerimiz, ‘böyle önemli bir konuyu sismolog ve antropologlara bırakmak en doğrusudur’ dedikleri gibi, Antakya’nın antik şehri şu andaki bulunduğu yüzeyden on bir metre (11m) daha aşağıda, yerin altında olduğu³⁴⁹ da söylenmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurarak meselenin izini sürmek bizi konunun çözümüne daha yakınlaştırır, diye düşünüyoruz.

Hristiyan kaynaklarının söylediğine uygun şekilde, Asi Nehri’nin taşkınları ve depremlerle tarihî Antakya’nın yerin altında kaldığını³⁵⁰ kabul etmek akla uzak bir durum oluşturmaz. Yasin 28.ve devamındaki âyetlerde bildirilen “*bir sayha* (korkunç bir çılgılık) *ile helâk edilme*” mucizevî bir durumdur, keyfiyetini açıklamakta bile zorluklar yaşanabilir; ama onun bıraktığı tesirler, akıl ve müşâhede ile maddî deliller halinde ortaya konulabilir.

Hız. Allah bizi, geçmiş kavimlerin hallerine ve âkıbetlerine muttali olmamız ve ders çıkarmamız için “*Siz de, o kendilerine zulüm edenlerin diyarlarına yerleştiniz ve onlara nasıl (ceza) verdiğimiz (i öğrendiniz) size âşikâr oldu ve size misâller de verdik.*” meâlindeki âyetle teşvik etmektedir.³⁵¹

³⁴⁸ Mehmet Tekin, “Deprem ve Tarihte Antakya Depremleri” *4.Hatay Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2004*, (Antakya,2004): S. 205-221; *DİA*, Sahillioğlu, 1991: C. 3, S. 228.229.

³⁴⁹ *DİA*, Sahillioğlu, 1991: C. 3, S. 228.

³⁵⁰ *DİA*, Sahillioğlu, 1991: C. 3, S. 228-229.

³⁵¹ İbrahim, 14/45.

Söz konusu âyetlerdeki helâk edilme ve yıkımın anlaşılması için, arkeolojik kazılardan ve bugünün sismolojik imkânlarından yararlanarak hiç değilse bazı veriler sağlanabileceğini düşünüyoruz.

Konuyu çalışırken araştırmalarımız sonucu bizde hâsıl olan kanaat; Pavlus sonrası Hristiyan kaynakları, kendilerinden önceki semavi din/bilgi kaynağı olan Tevrat'tan ve kendilerinden sonraki vahiy kaynağı olan Kur'ân bilgilerinden ayırmak için, her iki vahiy kaynaklı kültürle de bilgi paylaşımından uzak durmuştur. Müslüman kaynakları ise arada meydana gelen kapalı alanları aydınlatmaya uğraşmak yerine eldeki mevcut rivâyetleri aktarmakla iktifa etmiştir. Bu durumun açıklaması ve isbâtı bir çırpıda yapılabilecek bir şey olmayıp başka bir çalışmanın konusudur.

Kur'an'daki hakikatleri insanlığın istifadesine sunmak için, müfessirlerin müspet ilim alanlarıyla müşterek (böyle konularda) çalışmalarına ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz.

3.4.1. Karye' ye Gelen Elçiler Hz. İsa'nın Havarileri Midir, Yoksa Allah'ın Gönderdiği Başka Peygamberler Midir?

14. âyette *“Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçiyle destek vermiştik.”*³⁵² buyurulmaktadır.

Âyette de açık bir şekilde beyan edildiği üzere, bu madde ile ilgili olarak tartışılan konu, Karye'ye elçilerin gelip gelmediği değil, gelen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri olup olmadığıdır.

Karye'nin Antakya, oraya gönderilenlerin de havariler olduğunu iddia edenlere göre bilgiler/deliller:

a)-Bir peygamberin bir yere elçi göndermesi Allah'ın izniyle olacağına göre, Antakya'ya Hz. İsa havarilerini göndermişse bu, Allah'ın emriyle gönderilmiş olacağı için Hz. İsa'nın göndermesi Allah'ın göndermesi mânâsına gelir.³⁵³ Dolayısıyla burada 14. âyetin mânâsına aykırı bir durum söz konusu olmaz.

³⁵² Yasin, 36/14.

³⁵³ er-Râzî, *el-Mefatih*, C. 18, S. 457.

b)-Kur’ân’daki kıssaların incelenmesinde şöyle bir duruma dikkat çekiliyor. Eğer kıssa, bir peygamberle doğrudan ilgiliyse o peygamberin ismine izafe ediliyor.³⁵⁴ Eğer kıssa peygamberle doğrudan ilgili değilse isim verilmeden bahsediliyor.³⁵⁵ Karye Ashabı meseline isim verilmediğine göre buradaki elçiler peygamber olmayıp Hz. İsa’nın havarileridir. Allah, bunları taltif için *biz gönderdik*, diye iltifatta bulunmuştur.³⁵⁶

Karye’nin Antakya olmadığı, dolayısıyla oraya gönderilen elçilerin de havariler olmadığını ileri sürenlere göre bilgiler/deliller:

a)-Allah “*İki elçiyi biz gönderdik, üçüncüyle biz takviye ettik.*” buyurduğuna göre elçiler, Allah’ın gönderdiği peygamberlerdir. Kur’ân’daki “*İrsal*” fiili Allah’ın kendine nisbet ettiği bir fiildir. Dolayısıyla Karye’ye gönderilen elçiler, başka bir yere gönderilen mucize sahibi³⁵⁷ peygamberler olup Antakya’ya gönderilen Hz. İsa’nın havarileri değildir.

Bu iddiaya karşı itirazımızı daha önceki başlık altında ifade etmiştik.

b)-Genellikle peygamberleri yalanlayanlar “*Siz de ancak bizim gibi insansınız*” itirazını ileri sürerler. Karye’ye gelen elçilere de aynı ifadelerle karşı çıkmıştır. Bu da onların peygamber olduğunu gösterir, yine havariler değildirler.

Bu itiraz da kuvvetli bir itiraz olarak görülemez, çünkü çoğu zaman peygamberlerin gönderdiği elçiler de buna benzer itirazlarla karşılaşmışlardır. Esasen itiraz, kişiliklere değil; onların temsil ettiği tevhid, ahlâk ve ibadetlerdir.³⁵⁸

3.4.2. Şehrin Öbür Ucundan (Elçilere Yardım İçin) Koşup Gelen Adam Habib-i Neccar Mıdır, Değil Midir?

Habib-i Neccar olduğunu kabul edenlere göre bilgiler/deliller:

³⁵⁴ Örnek olarak birkaç âyet: eş-Şuarâ, 26/69.105.124.142.160.177.

³⁵⁵ Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 68.69.

³⁵⁶ A. g. e, S. 69.

³⁵⁷ Çalışkan, *Kur’ânı Kerime Göre Ashabu’l-Karye ve Habib-i Neccar*, S. 114.

³⁵⁸ el-En’am, 6/33.

Yasin Suresi 20. âyette geçen elçilere yardım etmek için *şehrin öbür ucundan koşup gelen adamın* Habib-i Neccar olması, esasen şehrin Antakya olarak kabul edilmesine bağlıdır. Kur'ân'ın indiği Mekke'ye yakın coğrafyalarda Semûd Kavmi,³⁵⁹ Medyen Ehli,³⁶⁰ Lût Kavmi³⁶¹ ve Ashabu'l-Hıcr³⁶² gibi kavimlerin de kendilerine gelen peygamberleri dinlemedikleri için "*bir sayha*" ile helâk edildikleri bildirilmektedir.³⁶³ Bu bilginin ışığında Antakya'nın bir sayha ile helâk edilen şehir olmadığı iddia edilmektedir.

a)-Habib-i Neccâr'ın ismi ve kişiliğini müslümanların kabulü, yalnız İslam geldikten sonraki dönem için değil; onun şehit edildiğine inanıldığı zamândan itibaren geçen dönemi de kapsamaktadır.

Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Şam valisi Ubeyde bin Cerrah (r.a.) tarafından Antakya'nın (sulhen) fethinden (638) -bir ara Haçlı işgal dönemi hariç- sonra müslümanların Antakya ve Habib-i Neccar'a olan manevi alakasının yanında maddi bağlantısı da kesintisiz devam etmiştir.

Karye'nin Antakya, elçilerin havariler, şehrin dışından koşup gelen adamın Habib-i Neccar olduğu kabulünü, biraz da hikaye ederek anlatan eserler incelendiğinde, tarihi olayların bazı ayrıntılarının gerçekleşmemiş olabileceğini sorgulamadan, normal hayatın akışı içerisinde gelişebilecek olaylar silsilesinin anlatımı şeklinde ele alınmış ve tashih edilmesine fazla önem verilmemiş gibi gözüküyor. Bu durum, bu görüşe sahip çıkanların zayıf yönünü oluşturmaktadır.

b)-Bazı İncillerde Antakya'da tebliğ vazifesi yapanlardan birinin adının Agabus³⁶⁴ olduğu ifade edilmektedir. Bu ismin, Grekler (Yunanlılar) tarafından, İslâm kaynaklarında Habib

³⁵⁹ Hûd, 11/67; el-Kamer, 54/31.

³⁶⁰ Hûd, 11/94.

³⁶¹ el-Hıcr, 15/73

³⁶² el-Hıcr, 15/83.

³⁶³ *DİA*, Sahillioğlu, 1991: C. 14, S. 373; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 85.

³⁶⁴ *Ahd-i Cedîd*, Âmâl-i Rusûl, S. 298.

bin Musa (Habib-i Neccar) olarak geçen zat olduğunun, müfessirlerin çoğunluğunca kabul edilmesi.

Şehrin Antakya olarak kabul edilmesi için yeterli delil gösterilemezse, Habib-i Neccar kişiliğini tartışmaya gerek kalmayacaktır. Çünkü Habib-i Neccar, Antakya'ya özgü bir kişiliktir. Şehrin Antakya olduğu kabul edilmezse, âyetteki “*koşup gelen adam*” kimliği bilinmeyen, başka peygamberlere yardım için koşup gelen *inanmış adam* olarak kalacaktır.

c)-Kaynaklarda, Karye ashabı konusundaki şehir Antakya olarak kabul ediliyorsa, koşup gelen adam da Habib-i Neccar olarak kabul edilmektedir. Karye ashabı konusundaki şehir, Antakya olarak kabul edilmiyorsa başka bir ismin tartışılması söz konusu değildir.³⁶⁵ Geçmiş asırlardan bugüne kadar, Antakya kültürünün etkin olduğu her yerde Habib-i Neccar, kültür mirasının bir parçası olarak kabul edilmekte ve buraya havarilerin gelmesi olayıyla ilgili olarak başka bir isimden bahsedilmemektedir.

Habib-i Neccar'ın Antakya kültürüne etkisinin ne derecede olduğunu anlatabilmek için biraz konuyu güncel ele gerekir. Habib-i Neccar, ismiyle anılan caminin altında bulunan kabrinin ziyaretine, hakkında anlatılan efsanevî hikâyelere; yer ve mekânlara onun isminin verilmesine varıncaya kadar gündelik hayatın içine girmiş durumdadır.

Devlet kurumları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, turizm ve ticaret kuruluşları tarafından adına yapılan yayımlar, düzenlenen etkinlikler ve bilgi şölenleri, tiyatrolar, piyesler vb. yoluyla bugün için Habib-i Neccar gündelik hayatın bir parçası olmuştur. Bu durum, halkın gönlünde o kadar derinlere işlemiştir ki; bu çalışmamız vesilesiyle çalışma sahamızı bizzat görmek için ziyaret ettiğimiz Antakya'da Asi Nehri kenarında bir din görevlisi arkadaşımın: “*Burada her şeyin yönü Habib-i Neccar'a dönüktür. Şu ağaçlara bak, Habib-i Neccar'dan tarafa eğiktir. Asi Nehri'nin suyu ondan tarafa meyilli akar.*” şeklindeki hayret veren sözlerinden, hayatın ve inancın merkezinde Habib-i Neccar'ın olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak, Antakya ziyaretimde ‘Tarihi Habib-i Neccar’

³⁶⁵ Çalışkan, *Kur'ân'ı Kerime Göre Ashabu'l-Karye ve Habib-i Neccar*, S. 116.

gerçekliğinin üstünü biraz da bu tür efsane ve halk uydurmalarının küllerinin örttüğü hissini yaşadığımı söyleyebilirim.

Bir şeyin ispatı için bilim, kendi kurallarıyla çalışır. Ancak, asırlardır hiçbir kesintiye uğramadan bir toplumun kültürüne bu derece yerleşmiş bulunan bir gerçekliğin aslının olmadığını söyleyebilmek de çok mümkün görünmüyor.

3.5. Kur'an'da Peygamberlere Destek Verenler ve Özellikleri

İnsanlık tarihi boyunca tevhid mücadelesinin ilk öncüleri şüphesiz peygamberlerdir. Kur'an'daki örneklerle bakıldığında görülmektedir ki her peygambere bir kişi ya da bir grup *inanmış insan* yardımcı olmuştur.

Bu mânâda Kur'an'da birçok âyet bulunmakla beraber, bizim konuyu işlemeyi hedeflediğimiz mânâyı câmî şu âyet, açık bir şekilde ifade etmektedir: “*Nice peygamberler var ki kendileriyle beraber birçok Allah dostu (ribbiyyûn) çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.*”³⁶⁶ Bu Allah dostlarının bir kısmı canlarını feda edip şehit olmuşlar; kendi toplumlarının iman etmelerini, dünyada Allah'ın rızasına uygun yaşamalarını, âhirette azap görmemelerini arzu etmişlerdir.

Tarih boyunca peygamberlere destek verenlerin hemen hepsini tespit etmenin mümkün olamayacağı açık ise de biz burada özellikle kendilerinden Kur'an'da bahsedilen Hz. İsa'nın havarileri, firavunun sarayında başlangıçta imanını gizleyen ve sonra da tavrını ortaya koyup Hz. Mûsâ'yı savunan adam ve Yasin Sûresinde ismi geçerse de bizim araştırmamız boyunca kendisinden bahsettiğimiz Habib-i Neccar konu edinilecektir.

3.5.1. Hz. İsa'nın Havarileri ve Özellikleri

Kur'an'da isim ve kıssaları en çok geçen peygamberlerden biri İsa (a.s.)'dir. O'nun dünyaya gelişi, başta kendisinin sonra etrafındakilerin daha sonra bütün insanlığın en ağır imtihanlarından biri olmuştur. Allah onun dünyaya gelişi hakkında “*Şüphesiz Allah katında (yaratılış bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan*

³⁶⁶ Âl-i İmran, 3/146.

yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi.”³⁶⁷ buyurmaktadır. Yani insanlığın en büyük kevnî imtihanı olarak Âdem (a.s.) anasız babasız olarak topraktan yaratıldı. İsa (a.s.) da ikinci büyük kevnî imtihan olarak babasız yaratıldı. Hz. İsa, bu büyük imtihanın en büyük ağırlığını kendisi çekerken ikinci derecede ağırlığını yakın çevresini oluşturan annesi Meryem, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve havariler çekmişlerdir.

Havarileri tanıtmaya çalışırken onların insanlık tarihindeki yerlerine ve yüklendikleri görevlerine dikkat çekmek isteriz. Yani havariler sadece insanların bildiği ve alıştığı bir peygambere talebelik ve arkadaşlık etmiyorlar; aynı zamanda Hz. İsa'nın yaratılışındaki insanlığın zihin dünyasını alt üst eden, büyük mucizenin izah edilmesi gibi, çok ağır bir vazife ile de karşı karşıya bulunuyorlardı.

Havari kelimesi göz rengindeki siyah ve beyazlığın büyüklüğü ve canlılığından hareketle parlak ve canlı beyaz renk mânâsındadır. Ceylan gözlü benzetmesi buradan alınmıştır. Veya Hz. İsa'nın havarilerinin bir kısmı çamaşır beyazlatıcısı oldukları/kendileri beyaz giyindikleri için onlara havari denmiştir. Hz. İsa'ya dini tebliğ uğrunda yardımcı oldukları için yardımcı mânâsında kullanılmıştır. Bu kökten türeyen kelimeler karşılıklı sohbet, tartışma, rucû, hayret ve tereddüd gibi birçok mânâda kullanılmaktadır.³⁶⁸ Seçilmiş, kusursuz, arkadaş, taraftar, fedâî, kendisini bir davaya adayan mânâlarına da gelmektedir.³⁶⁹

Peygamberimizin kendi ashabı hakkında bu ifadeyi kullandığı bilinmektedir; bununla birlikte “*Her peygamberin havarisi vardır.*”³⁷⁰ hadisini göz önünde bulundurursak, Allah'ın dinine, bütün peygamberlerine destek olan, onlara yardımcı olmak için kendini adayan insanlara kullanılmaktadır.³⁷¹ Hz. İsa'nın havarileri Allah'ın dinini tebliğ etmek

³⁶⁷ Âl-i İmran, 3/59.

³⁶⁸ *El-Mu'cem*, S. 177; *er-Razî, es-Sıhah*, S. 161.

³⁶⁹ *er-Razî, el-Mefatih*, C. 3, S. 233; *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 513; Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 45.

³⁷⁰ *Buhari/ Cihad*, Hadis No:135.

³⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 7, S. 4944-4945.

için hiçbir fedakârlıktan çekinmemiş, üzerlerine hangi vazifeyi aldılarsa gözlerini kırpmadan koşmuşlar, sonunda her biri dünyanın çeşitli köşelerinde bu uğurda şehit olup kalmışlardır.

Hz. İsa ve havarilerin mensubiyetleriyle ilgili Esed'in ileri sürdüğü bir bilgi ve görüş var ki, onu bu konuda dikkate değer buluyoruz. Yahudilikte, o zaman dini bir kardeşlik grubu olan Essenîliğin, son zamanlarda tespit edilen Ölü Deniz Kitabelerinin de şehadetiyle keşfedilen ve havarilerin yaşantılarından yola çıkarak mensubiyetlerine de işaret eden bir durumu tesbit ediyor: "Essenîler, ahlâki safiyet sahibi olma ve fedakârca davranma gereğini vurgulamalarıyla temayüz etmişlerdi ve inançlarının zahiri bir işareti olarak daima beyaz elbiseler giyerlerdi. Bu, onlara (havarilere) neden bu adın verildiğini tatmin edici şekilde açıklamaktadır."³⁷²

Hz. İsa Allah'tan aldığı peygamberlik görevini ifa etmek üzere İsrâîl oğullarına³⁷³ tebliğ yapmaya başlayınca onlar bundan yüz çevirdiler. Bunun üzerine o da Yahûdiye denilen Filistin arazisini köy köy, kasaba kasaba dolaşmaya başladı. Bir mânâda gezici vaizlik yapıyordu.³⁷⁴ Bir gün Taberiye Gölünün kenarında dolaşırken Simon Petrus ve kardeşi Andreas, Zebedi'nin oğlu Yakub ve Yuhanna'yı denize ağ atarken görmüş "Onlara, ardımca gelin sizi insan avcısı yapayım." demişti.³⁷⁵ Yani "İnsanların ebedî hayatlarını kurtarabilirsiniz" demek istemişti. Onlar mucize göstermesini isteyince, Hz. İsa "ağınızı at bakayım denize." demiş, ağ atmışlar ama ağı toplayınca boş olduğunu görmüşler. Hz. İsa "tekrar at bakayım" deyince, tekrar atar ama bu kere ağ öyle bir balık dolar ki, diğer balıkçı gemilerinden yardım isteyerek ağı toplayabilirler. Bunun üzerine balıkçılar Hz. İsa'ya iman ederler, Hz. İsa onlara dinlerini talim eder ve artık O'nun peşini

³⁷² Esed, *Kur'ân Mesajı*, C. 1, S. 99; Gündüz, *Dünya Dinleri*, S. 116.

³⁷³ Âl-i İmran, 3/49; Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 39; Gündüz, *Dünya Dinleri*, S. 120.

³⁷⁴ Gündüz, *Hristiyanlık*, S. 22-24; Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 39; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 18; *İncil-i Şerif*, Matta, 13-17.

³⁷⁵ *İncil-i Şerif*, Markos, 1/14-17.

bırakmazlar.³⁷⁶ Bu anlatımdaki hikâye, Hz. İsa ve havariler açısından bu kadar kısa zamanda gelişmiş olmayabilir ancak kaynaklarda kıssanın anlatımı genel hatlarıyla bu şekildedir.

Hz. İsa bir gün de çamaşır yıkayan bir topluluğa rastlar ve onlara da “*Gelin sizi, insanların amellerini ve kalplerini tertemiz yapacak bir (manevi) temizlikçi yapayım.*”³⁷⁷ der ve onlar da altı kişi olarak Hz. İsa’nın peşine takılırlar. Hz. İsa’nın havarilerle bu hikâyedeki gibi muhavere (karşılıklı konuşma) ettiğini doğrular şekilde Kur’ân âyetleri bulunmaktadır.³⁷⁸

Dini yayma tarzları, kendilerine verilen isim ve lakabların da işaret ettiği üzere, havarilerin ana prensipleri kendilerinin Hz. İsa’yı örnek alıp, çok temiz ve mazbut bir hayat yaşayarak, insanlara yaklaşımlarının son derece mütevazı ve şefkatli oluşudur. Kaynaklarda verilen bilgilere göre, Hz. İsa’nın ikinci grup havarilere yaklaşımı buna örnek verilebilir. Çünkü o zamanlarda çamaşır yıkayıcılık toplumda düşük bir iş ve meslek olarak kabul edildiği için adeten basit ve aşağı tabaka olarak görülen insanlar o işle meşgul olurlarmış. Hz. İsa, bu duruma hiç aldırmadan sahilde çamaşır yıkayan gruba yaklaşp selamlaştıktan sonra onlara son derece şefkat ifade eden, dünya ve ahiret kurtuluşunu vadeden bir konuşma yapar, grup bundan hoşlanıp Hz. İsa’nın peşine takılırlar. Hz. İsa, onlara bir kâmil insanda olması gereken bütün özellikleri kazandırabilmek için her türlü iman ve ahlâk eğitimini uygulamalı olarak gösteriyordu.

Bununla beraber Hz. İsa’nın doğumundan itibaren yaklaşık üç yüz sene boyunca (Büyük Kostantin’in Hristiyanlığı kabul etmesine kadar) Hristiyanlar hem Yahudilerden hem de putperest Romalı ve Yunanlılardan çok zulüm gördüler. Havariler dini tebliğ yaparken yer

³⁷⁶ er-Razî, *el-Mefatih*, C. 3, S. 232; *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 514; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 18.19; *İncil-i Şerif*, Matta, 4/18-22.

³⁷⁷ Türk, S. 40.

³⁷⁸ Âl-i İmran, 3/51-54; el-Maide, 5/111-115; es-Saf, 61/14.

altlarında/mahzenlerde, mağaralarda gizlice dinlerini öğretip ibadetlerini yapmak zorunda kaldılar.³⁷⁹ Nitekim Antakya'daki ilk mabetleri bir mağara kilisesidir.

Bu durum onların, Hz. İsa'dan tevarüs ettikleri zorluklara tahammül ve sabırla iş yapma, Allah'a güvenip tevekkül ederek hedefe kilitlenme anlamında çok önemli hasletler kazanmalarına ve dindaşlarına bu hasletleri öğretmelerine vesile oldu.

Kur'an'da havarilerin iman eğitimine de işaret edilmektedir. Buna göre havariler Hz. İsa'ya “*Senin Rabbin gökten bize bir sofrayı indirmeye kaadir midir?*”³⁸⁰ diye sorduklarında Hz. İsa onlara böyle bir sorudan dolayı Allah'tan korkmaları gerektiğini söyler. Bunun üzerine havariler, maksatlarının -İbrahim'in (a. s.) yaptığı gibi-³⁸¹ imanda “*kalbî itmi'nan*” olduğunu söyleyerek bir çeşit özür dilerler.³⁸² Hz. İsa zaman zaman mucizelerle bazen de bir ölünün dirilişine onları şahit kılmakla iman eğitimini en ileri seviyelere taşıyordu.³⁸³

Hz. İsa havarilerden bir kısmını çamaşır yıkarken görünce onlara “*Ey insanlar! Siz bu çamaşırları yıkıyor ve kirlerden temizliyorsunuz, fakat niçin aynı şeyi kalplerinize yapmıyorsunuz?*”³⁸⁴ diyerek kalp temizliğinin önemine vurgu yaptı.

Aynı şekilde ahlâk eğitimine de çok önem veriyordu. Bir gün havariler dediler ki, “*Ey Ruh'u-llah, acıktığımızda sofrayı indiriyorsun, susadığımızda su çıkarıyorsun, bizden daha faziletli kimse var mıdır?*” dediler. Hz. İsa onlara “*Sizden faziletlisi, elinin emeğiyle geçinendir.*” buyurdu.³⁸⁵ Bunun üzerine havarilerin her biri, kendi bildiği mesleğini icra

³⁷⁹ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, C. 1, S. 45.

³⁸⁰ el-Maide, 5/112.

³⁸¹ el-Bakara, 2/260

³⁸² el-Maide, 5/113; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 33.

³⁸³ *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 516; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 37; Yılmaz, *Ashab-ı Karye ve Habib-i Neccar*, S. 44-47.

³⁸⁴ *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 516.

³⁸⁵ *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 516; Türk, S. 516.

ederek geçimlerini sağlamaya devam etti. Hz. İsa onlara sade yiyip, sade içip, sade giyinmelerini, dünya malını dünya ehline bırakmalarını tavsiye ederdi.³⁸⁶

Gümrük memuru olan bir tanesi hariç, havarilerin hiçbiri okuma yazma bilmediği için onlara anlattığı hakikatleri çoğu zaman üç kere tekrar etmek ve uygulayarak göstermek durumunda kalıyordu.³⁸⁷

Daha başkaları da olmakla beraber, Hz. İsa'nın insanlara vaaz etmek için seçtiği on iki havari insanlara tebliğ vazifesi yapmak için yeryüzüne dağılıyorlardı.³⁸⁸ Havarilerin ellerinde yazılı bir metin olmadığından tebliği öncelikli olarak kendi hayatlarında tatbik ederler, sözlü anlatım arkasından gelir, önceliği kendi kavimlerine verirlerdi. Anlatımlarında akıl ve mantık kurgusu kuvvetli misâlleri ağırlıkta olan bu nasihatlerden âlim cahil herkes bir şeyler anlardı.

İnsanlar arasında zengin fakir ayrımı yapmaz, kimseye kin gütmez kendilerine düşman olanlara bile sevgi ve merhametle yaklaşacak kadar alicenap idiler. Kendi ellerindeki muhtaçlarla paylaşır, zenginlerin fakirlere yardım etmesini teşvik eder, öncelikli olarak gönüllerdeki yaraları tedavi eder sonra da İsa'dan (a.s.) aldıkları keramet yetkisiyle yaralıları hastaları tedavi ederlerdi.

Havariler organize yardım kuruluşu gibi çalıştıkları için, iyiliklerini görenler onların anlattıklarına inanırlar; böylece her geçen gün cemaatlerini çoğaltırlardı. Yaruşalim'deki merkezde bulunan Havari Yakub'a, yardımlar ve tebliğ çalışmaları hakkında periyodik raporlar verirler yardım ve tebliğ çalışmalarını buna göre planlardı.³⁸⁹

³⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 7, S. 4946; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 39.

³⁸⁷ *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 514; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 31-46.

³⁸⁸ *İncil-i Şerif*, Markos, 3/15.

³⁸⁹ Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 54-61.

3.5.1.1. Havarilerin İman, Ahlâk ve Yaşantıları

Kur'ân'ın ifadesine göre Hz. İsa'nın, havarilerin imanlarını kuvvetlendirmek için, onlarla konuşup onları gayrete getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Havariler ise hiç tereddüt etmeden “*Sen şahid ol ki biz gerçekten müslümanlarız.*” diye karşılık verdiler.³⁹⁰

Havarilerin vefat ettikleri yerlere ve ölüm şekillerine dikkat edilirse imanda ne kadar azîmet sahibi oldukları daha iyi anlaşılacaktır. Onlar, âyetlerde belirtildiği üzere imanlarına Allah'ı ve Hz. İsa'yı şahid tutarken bunu kast ediyorlardı. Yani, biz sözde iman ettiğimizi söylemiyoruz, bunun gereği ne ise onu sakınmadan yapmaya talibiz diyorlar ve bunu uygulamada hayatlarını feda ederek gösteriyorlar. Bunun için de çoğu en ağır işkencelerle şehit oluyorlar.

Havariler, Hz. İsa'dan, gökten sofrayı indirmesini istediklerinde O, onlara “*İman ediyorsanız (böyle şeyler istemekten) Allah'tan korkunuz.*” diye söyleyince Hz. İsa'ya “*İstiyorum ki ondan yiyelim, kalplerimiz itmi'nana (imanın kalpte kökleşmesi) ersin.*” diye karşılık vermişlerdi.³⁹¹

Hz. İsa “*Allah yolunda benim yardımcıları kimdir?*” deyince, havariler, “*Allah yolunda (sana) biz yardım ederiz.*” dediler.³⁹² Bazı tefsirlerde, Hz. İsa bu soruyu onlara sorduğunda, insanların kendisinden yüz çevirmiş olduğu veya kendisini öldürmek için karar aldıkları ve kendisinin çok yalnız kaldığı ifade edilmektedir. Havarilerin her biri ise bu sözlerini, tebliğ/cihat için dünyanın çeşitli yerlerine dağılarak ve en acımasız işkencelere maruz kalarak o uzak ülkelerde canlarını vererek ispat etmişlerdir.

Havariler “*Rabbimiz, senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi şahidlik edenlerle beraber yaz.*”³⁹³ diye dua ediyorlar. Bir defasında, Yahudiler Hz. İsa'yı buldukları yerden taşıyarak kovdular. Hz. İsa oraya tekrar girmek isteyince

³⁹⁰ Âl-i İmran, 3/52-53.

³⁹¹ el-Maide, 5/113.

³⁹² Âl-i İmran, 3/52; es-Saf, 61/14

³⁹³ Âl-i İmran, 3/53

havarilerden Thomas, arkadaşlarına “*Biz de onunla beraber ölmek için gidelim*” dedi.³⁹⁴ Dikkat edilirse Thomas, ‘*ölmek için gidelim*’ diyerek sadece hayatta değil ölümdede Hz. İsa’ya tabi olduğunu izhar ediyor.

Maide Süresi 111. Ayette “...*havarilere vahiy/ilham etmiştim.*”³⁹⁵ ifadesi geçmektedir. Kur’ân’da *vahiy* kelimesi peygamberlere Allah’ın bildirim göndermesine kullanılırken burada havarilere kullanılması bunun, Musa’nın (a.s.) annesine³⁹⁶ ve arı’ya vahiy/ilham³⁹⁷ mânâsında, yol göstermek için “*ilham ettim*” mânâsında olduğu bildirilmektedir. Bilindiği üzere Kur’ân’da Hz. İsa’nın gösterdiği mucizelerden bahsedilmektedir. Bunlar, Allah’ın izniyle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıp ona üfleyip canlandırmak, anadan doğma körü, alaca hastalığını iyileştirme, ölüyü diriltme, evlerde bulunan şeylerden yenilen ve biriktirilenleri haber vermektir.³⁹⁸ Bazı tefsirlerde Hz. İsa’nın “*Şâkirde muallimi gibi ve kula efendisi gibi olmak kifâyet eder.*”³⁹⁹ diyerek bu mucizelerinin havarilerde ilham veya keramet olarak yansımalarının olduğunu, gerek âyetlerde sayılan mucizelerin gerekse bunların dışında denizde yürümek,⁴⁰⁰ bir topluluğa kendi dilinden anında hitap edebilmek vb. kerametlerin olduğu bildirilmektedir.⁴⁰¹

Kur’ân, havarilerin Allah ve Peygamber inancıyla ilgili olarak özellikle *Meryem Oğlu İsa*⁴⁰² ifadesini öne çıkarır ve bununla onu *insan evladı* olarak görüp inandıklarına vurgu yapar. Hz. İsa’yı insan evladı olarak görünce tabii olarak ‘*Allah’ın Oğlu*’ olarak

³⁹⁴ *İncil-i Şerif*, Yuhanna, 11/16; *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 514.

³⁹⁵ el-Maide, 5/111.

³⁹⁶ el-Kasas, 28/7.

³⁹⁷ en-Nahl, 16/68.

³⁹⁸ Âl-i İmran, 3/49; el-Maide, 5/110.

³⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 7, S. 4947.

⁴⁰⁰ *DİA*, Cilacı, 1997: C.16, S. 516.

⁴⁰¹ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 7, S. 4947.

⁴⁰² es-Saf, 61/6.

görmediklerini ve inanmadıklarını da vurgulamış olmaktadır.⁴⁰³ Bundan, havarilerin Hz. İsa'yı sevmek bahanesiyle Allah'a evlad isnat etmek gibi bir şirk inançlarının olmadığını açıkça anlayabiliriz.

İslami kaynaklarda çok karşılaşmamıza rağmen,⁴⁰⁴ İncillerde bugünkü haliyle bile az da olsa Hz. İsa'nın kendini *İbnü'l-İnsan/İnsan Oğlu* olarak ifade ettiğini görmekteyiz.⁴⁰⁵ Buna karşılık bugünkü İncillerin çok kere, Kur'ân'dan ayrışarak, Hz. İsa için Allah'ın Oğlu veya Rab ifadesi kullandığını görmekteyiz,⁴⁰⁶ ancak bunun küfür olduğu Kur'ân'daki birçok âyette bildirilmektedir.⁴⁰⁷

Tarih boyunca hak yoldan sapmış toplumların ileri gelenleri Allah'ın gönderdiği hidâyet rehberi peygamberleri karşısında hep kör kalmışlar⁴⁰⁸ ve toplumların zayıf kesimlerinin hidâyet bulmasını engellemeye çalışmışlardır. Nuh'un (a. s.) kavminin ileri gelenlerinin dediği gibi kendileri peygamberlere karşı çıkmışlar, iman edenleri de hep aşağılamışlardır.⁴⁰⁹ Hz. İsa'ya ilk iman eden havariler toplumun zayıf tabakasından olduğu için ileri gelenler tarafından aşağılanmalarının ötesinde, Hz. İsa onlarla meşgul oluyor diye onu da hor görüyorlardı. Ama ne Hz. İsa ne havariler bu duruma aldırış etmeden hak yolda yürümeye ve adım adım o zalimlerin kurduğu zulüm düzenini yıkmaya çalışıyorlardı. Buna karşılık dünyevi planda zayıf oldukları için çok acı çekiyorlardı. Hz. İsa tevazu ile toplumun zayıf, hasta, fakir, kimsesiz kesimlerine ilgi gösterip onları maddeten ve manen ihya etmeye gayret göstermişti. Havarilere de aynı tavsiyelerde bulunduğu onlar da onun yolundan gidiyor toplumlarının dezavantajlı kesimlerinin gönüllerini ihya ediyorlardı.

⁴⁰³ el-Maide, 5/116.117.

⁴⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 7, S. 4947.

⁴⁰⁵ *İncil-i Şerif*, Matta, 16/13, Markos, 8/31, Luka, 9/22;

⁴⁰⁶ A. g. e, Matta, 16/16. ; Yuhanna, 1/1,14.

⁴⁰⁷ en-Nisa, 4/171; el-Maide, 4/17, 72,73,75.

⁴⁰⁸ Hûd, 11/28.

⁴⁰⁹ Hûd, 11/27; Sebe', 34/31-33.

Diğer yandan bir günlük yiyeceklerinden fazla dünyalık biriktirmediler. Hz. İsa'ya bir adam sordu, yakine nasıl ulaşırim diye, o da “*Senin nazarında altın, taş, çamur aynı mıdır?*” dedi. Son derece müstağni yaşar, halktan bir şey kabul etmezlerdi. Gerektiğinde ücret karşılığı mesleklerini icra ederek maddi ihtiyaçlarını karşılardı. Nitekim birçok yerde olduğu gibi, Antakya'da da başarı sağlamalarının altında bu gerçekçilik yatmaktadır.⁴¹⁰

3.5.1.2. Peygamberimizin Ashabını Havarilere Benzetmesi

Peygamberimizin, havarileri söz konusu ettiği en meşhur hadisi şudur. “*Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim de Zübeyr bin Avvâm'dır.*”⁴¹¹ Efendimiz, Hendek Savaşında en zorlu bir zamanda yardım için üç defa insan çağırmış, hepsinde de Hz. Zübeyr koşarak gelmiş ve Peygamberimizin bu iltifatına mazhar olmuştur.⁴¹² Efendimizin “*Benden önce Allah hangi ümmete peygamber gönderdiyse onların hepsinin de ümmeti içinde havarileri ve sünnetini, yolunu takip eden, emrine uyan yakın dostları olmuştur.*”⁴¹³ buyurduğu rivâyeti malümdür. Bu anlatımlarda her ne kadar Efendimiz, doğrudan havarileri anlatmıyorsa da onlar üzerinden havariler hakkında bilinmesi gereken fikri vermektedir. Zaten Peygamberimizin kendisi de geçmiş peygamberlerin ve Hz. İsa'nın⁴¹⁴ yolunu takip ederek, çoğu aşere-i mübeşşereden olan on iki önde gelen ashabı kendisine havari olarak seçtiği ve onlar içerisinde en çok fedakâr olanları böylece taltif ettiği bilinmektedir.

3.5.2. İnanmış Adam: Racülün Mü'min

Kur'ân'da kimliği bildirilmeyen ama bir sûreye ismi verilecek kadar kıssasına önem verilen bu zatın da tıpkı havariler ve Habib-i Neccar gibi özelliklere sahip biri olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, Musa'ya (a.s.) en zor zamanlarında iman

⁴¹⁰ Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 62.

⁴¹¹ *el-Buharî, Kitabü'l-Cihat*, C. 4, S. 27.

⁴¹² Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 69,70.

⁴¹³ Ebu Zekeriyya Yahya bin Şeref bin Müri en-Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, C. 1, S. 231.

⁴¹⁴ *İncil-i Şerif*, Markos, 3/15.

edip destek veren bu zatın,⁴¹⁵ Mü'min sûresindeki kıssada bildirilen, havariler ve Habib-i Neccar'a benzeyen özelliklerini açıklamaya çalışacağız. Bu zatın namıyla (*Racülün Mü'min*) isimlendirilen, Kur'an'daki kırkıncı (Mü'min) Sûrenin 28-46. âyetlerinde anlatılan kıssada ortaya konulan özelliklerine dikkat edildiğinde, aynen Yasin Sûresindeki “*Şehrin öbür ucundan koşup gelen adam*” kıssasında olduğu gibi; ortaya çıkışı, kavmine nasihati ve muhatabı olan Âl-i Firavun'un âkıbeti vb. konularda çok benzeşme olduğunu görmekteyiz.

Kıssanın ilk âyetindeki ifadeden bu zatın Mısırlı olduğu anlaşıldığı gibi Firavun hanedanına mensup, Kıptî asıllı,⁴¹⁶ polis nazırı, yetkili bir kişi idi. Süddî'ye göre Firavun'un amcasının oğlu idi.⁴¹⁷ Bazı tefsirlerde “*Mü'min-i Âl-i Firavn*” olarak geçmektedir.⁴¹⁸

Bu zatın tavırlarından anlıyoruz ki, gerek devletteki mevkiini terk etmesinde gerekse sonraki mücadelelerinde dünyaya geçici, bitip tükenici bir meta gözüyle baktığını, dünya hayatını yaşamının âhiret için olduğunu ve bundan öte bir kıymet vermemek gerektiğini düşünüyordu.⁴¹⁹ Âhiret hayatının ise daim, kalıcı, bitip tükenmesi, başka bir hayata geçilmesi olmadığına inanıyor; bunun için de rahat ve serbest mücadele verebiliyor olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu zatın, ahiretin cennetinin de cehenneminin de ebedi olduğunu; dünya bağımlılığının bu gibi ulvî mücadelelere engel olduğunu telkin ettiği

⁴¹⁵ el-Mü'min, 40/28.

⁴¹⁶ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 71; er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 509; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, C. 6, S. 135.

⁴¹⁷ et-Taberî, *el-Cami*, C. 1271, S. 311; er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 509; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4157; Karaman vd. *Kur'an Yolu*, C. 4, S. 656.

⁴¹⁸ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 71; er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 509; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 6, S. 135.

⁴¹⁹ el-Mü'min, 40/39; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C.6, S. 136,137; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4164.

anlaşılabilir. Nasihatlerinin bir bölümünde Firavun'a taraftar olmanın kötü amel, ona karşı mücadele etmenin salih amellerden olduğunu anlatmaktadır.⁴²⁰

"İnanmış Adam"ın dikkat çeken özelliklerinden biri de başarılı bir hatib oluşudur. Kıssanın bütününe baktığımızda çok merhametli ve onların hidâyetine düşkün bir eda ile evvela icmalî olarak, vaziyetin gerektirdiği gibi hitabının⁴²¹ yanında, şartlar inananlar aleyhine geliştikçe hitabındaki tafsilin ve şiddetin dozunu artırdığı da gözlemlenebilmektedir.⁴²² O'nun bu tavrı Firavun'u çaresizliğe itmiş, veziri Hâmân'a kule inşa ettirmek⁴²³ gibi ümitsiz uğraşlara (siyasi manevralara) girişmeye mecbur bırakmıştır.⁴²⁴

Âyette açıkça ifade edildiği gibi bu zat önceleri imanını gizliyordu.⁴²⁵ Firavun Hz. Musa'yı öldürmeye karar verince⁴²⁶ ortaya çıkma lüzumunu hissetmiştir.⁴²⁷

Bu davranışı Peygamberimizin "*Cihadın en faziletlisi zalim sultan karşısında adaleti/hakkı söylemektir.*" hadisinde mânâsını bulan, Firavun gibi dünyanın gördüğü en zalim krallardan biri karşısında Allah'ın Peygamberini savunması en büyük cesaret ve cihat olarak kabul edilmektedir.⁴²⁸ Hatta daha sonra Firavun'a karşı kavmini kendine tabi

⁴²⁰ el-Mü'min, 40/40-41; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C.6, S. 140; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4164-4165.

⁴²¹ el-Mü'min, 40/29.

⁴²² er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 518.

⁴²³ el-Mü'min, 40/36.

⁴²⁴ el-Mü'min, 40/36-37; Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4160.

⁴²⁵ el-Mü'min, 40/28.

⁴²⁶ el-Mü'min, 40/26.

⁴²⁷ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C.6, S. 138.

⁴²⁸ A.g.e.,C. 7, S. 140

olmaya çağırıp,⁴²⁹ sonra bir huruç hareketine giriştiği,⁴³⁰ Firavun'un askerlerini yenilgiye uğrattığı yorumlarının yapılmasına sebep olmuştur.⁴³¹

İnanmış adam kavmine nasihat ederken, önceleri âhîret hayatının varlığını, ondan kurtuluşun olmadığını hatırlatırken,⁴³² Firavun ve avnesinin hakkı kabul etmeye niyetlerinin olmadığı anlaşıldıkça cehennem/kabir azabıyla⁴³³ korkutma yolunu seçmiştir.

Peygamberlere destek veren bunun gibi imanı kavî fedakâr insanlarda olmazsa olmaz özelliklerden biri de şartsız olarak Allah'a tam tevekkül ve teslimiyettir.⁴³⁴ *İnanmış adamın* kavmiyle mücadelesinin sonlarında kavmi tarafından tehdit edilince kendisi de hiç fütur getirmeden cesaretle aynı şiddette cevap verip, korkmadığını kendisinin bütün işlerini Allah'a havale ettiğini bildirmiştir.⁴³⁵

Hiz. Ali, aynı durumda Hiz. Ebu Bekir'in, Peygamberimizi Ka'be meydanındaki İbn-i Ebi Muayt'ın saldırısından kurtarmaya yetişmesini de bu zata benzetmiş, tek farkın "*bu zatın o zaman imanını gizlemekte olduğunu ama Ebu Bekir'in imanını açıkça bildirdiğini*" söylemiştir.⁴³⁶

Bu zatın tevekkül ve teslimiyetine, yaşanan şu olay örnek verilebilir. Mısır'dan çıktıktan sonra denize doğru giderken Hiz. Musa'ya, ey Allah'ın Peygamberi! nereyi emredersin, diye sorar. Hiz. Musa, önüne doğru, diye cevap verir. İnanmış Adam: Önümüzde denizden başka bir şey yok, deyince, Hiz. Musa: Vallahi yalan da söylemiyorum, kandırılmadım da,

⁴²⁹ el-Mü'min, 40/38.

⁴³⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4165.

⁴³¹ A.g.e., C. 6, S. 4163-4164.

⁴³² el-Mü'min, 40/30-33.

⁴³³ el-Mü'min, 40/41-43.

⁴³⁴ el-Mü'min, 40/44.

⁴³⁵ er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 520.

⁴³⁶ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 6, S. 135; *Karaman vd. Kur'an Yolu*, C. 4, S. 657.

der (Allah'ın vahyi bu şekilde demek ister). Böylelikle hiç sorgulamadan Hz. Musa'ya denize vuruncaya kadar denize beraberce dalarlar.⁴³⁷

Sahib-i Yasin'in (Habib-i Neccar) bütün toplumu karşısına alırken yaptığı da bu idi. Çünkü o da Antakya'ya gelen elçilere düşmanları zarar vermesinler diye kendini ortaya atmış, rivâyete göre elçilerin kurtulmasını sağlamış ama kendisi şehit olmuştu. *İnanmış adam* da Âl-i Firavun'a çokca nasihat edip oylarken,⁴³⁸ Hz. Musa'nın kurtulmasını sağlamak için bunu yapmış olabileceği akla gelmektedir.

Bu kıssa, İnanmış Adam ve onun gibi, peygamberlerin en yakınında bulunmuş olan bahtiyar insanların, dünyadaki bu azimli mücadeleleri sonucunda Allah'ın onlara bir de âhiret kurtuluşu müjdelediğinin en açık anlatımıdır. Kıssanın son âyetlerinde Allah, inanmış adamı -ve bütün Hz. Musa'ya inananları- koruduğunu, Âl-i Firavun'u kötü azapla cezalandırdığını beyan etmektedir.⁴³⁹ Nitekim Firavun ve avnesinin denizde boğularak helâk olduğu bildirilmektedir.⁴⁴⁰

Sonuç olarak, İnanmış Adam dünyada Hz. Musa ile beraber olma saadetine ve âhirette cennetle müjdelenmekle müşerref olup kurtuluşa ermiştir.⁴⁴¹ Bunun gibi, Sahib-i Yasin de cennetle müjdelenmiş, onu ve elçileri dinlemeyip işkence ederek şehit eden kavmi helâk edilmiştir.⁴⁴²

3.5.3. Habib-i Neccar: *Sahib-i Yasin*

Peygamberimizden yapılan bazı rivâyetlerde, kendisinden "*Sahib-i Yasin*" olarak bahsedilen Habib-i Neccar, çalışmamızın ikinci bölümünde araştırma konusu olmuştur. Dolayısıyla burada kendisiyle alakalı olarak derlediğimiz bilgiler tekrar edilmeyecektir.

⁴³⁷ et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 86.

⁴³⁸ A.g.e., C. 21, S. 394.

⁴³⁹ el-Mü'min, 40/45.

⁴⁴⁰ Yûnus, 10/90-92; eş-Şuara, 26/66; Karaman vd. *Kur'ân Yolu*, C. 4, S. 661.

⁴⁴¹ İbn-i Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 6, S. 141.

⁴⁴² Yasin, 36/26-29.

Bunun yerine Habib-i Neccâr'ın Kur'an'da işaret edilen temel özelliklerine dikkat çekeceğiz:

a)-*Hassasiyet/Peygamber veya Peygamber Elçilerine Karşı Duyarlılık*:Antakya'ya gelen elçilerin zor durumda olduklarını duyar duymaz koşup gelmesi, Habib-i Neccar'ın, onların faaliyetlerini takip ettiğine işaret sayılabilir. Bundan, onun inandığı davaya sıkı sıkıya bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Bazı tefsirler, “*koşarak geldi.*”⁴⁴³ ifadesini Kur'an'ın metin ifadesi olduğu için aynen almış ve koşarak gelmiştir, şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları ise bir insanın şehrin uzak bir ucundan koşarak gelmesinin zor olduğunu göz önünde bulundurarak, duyar duymaz aceleyle geldi veya bütün cehdiyle çalışıyordu, şeklinde yorumlamışlardır.⁴⁴⁴ Netice olarak Habib-i Neccar her iki halde de duyarlı davranmış ve mümkün olan en erken vakitte olay yerine yetişmiştir.

Aynı tavrı, Hz. İsa'nın “*Allah yolunda bana kim yardımcı olur,*” daveti karşısında havarilerin “*Biz Allah'ın (peygamberinin) yardımcılarıyız,*”⁴⁴⁵ cevabında ve Peygamberimizin ashabının Akabe ve Rıdvan biatlarındaki bağlılık ifadelerinde⁴⁴⁶ görmek mümkündür.

b)-*Tebliğ/Elçilere Uymaktan ve Tebliğ Yapmaktan Vazgeçmemek*:Yasin Süresi, 20. âyetteki tertibe göre Habib-i Neccar şehrin öbür ucundan koşarak gelir gelmez, “*Ey kavmim! Elçilere uyunuz,*” dedi. Hidâyete ermenin ilk basamağı olarak elçilere uymayı gösterdi. Başka bir ayet bu durumu “*De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz ki, Allah' da sizi sevsin'*”⁴⁴⁷ şeklinde ifade etmektedir.

⁴⁴³ Yasin, 36/20

⁴⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 6, S. 4017.

⁴⁴⁵ Âl-i İmran, 3/52; es-Saf, 61/14

⁴⁴⁶ el-Feth, 48/18.

⁴⁴⁷ Âl-i İmran, 3/31.

Habib-i Neccar putperest bir kral ve toplumunun karşısında, Hz. Musa'ya İnanmış Adam Firavun ve avenesinin karşısında, Habib-i Neccar'ın tabi olduğu havariler putperest Romalılar karşısında, Peygamberimiz ve ashabı da Mekkeli müşrikler karşısında hiç fütur göstermeden tevhidi tebliğ etmişlerdir. Kur'ân'daki kıssalar incelendiğinde nicelerinin benzer şartlarda hiç vazgeçmeden, bu yolda şehit oluncaya kadar ortak tavır sergiledikleri görülmektedir.⁴⁴⁸

c)-Hasbîlik/Tebliğ Vazifesi Karşılığında Ücret Kabul Etmemek: Habib-i Neccar, kavmini elçilere tabi olmaya çağırmasının hemen ardından “Sizden herhangi bir ücret istemeyenlere tabi olunuz.” diye nasihatını gerekçelendirmektedir. Bir başka ifadeyle, ilâhî tebliğ karşılığında dünyalık/ücret istemenin hidâyete vesile değil, mani olacağını söylemiş olmaktadır. Kur'ân'da ifade örneğine çok rastladığımız⁴⁴⁹ bu gerçek, söz konusu âyetin tefsirinde ve ilgili konuda ayrıntılı bir şekilde açıkladığımız üzere ne havariler, ne inanmış adam, ne diğer peygamberler ve Peygamberimiz, Habib-i Neccar'ın dilinden açıklanan bu Kur'ânî gerçeğe aykırı davranmamışlardır.

Çalışmamız vesilesiyle dini tebliğ konusunda bizde hâsıl olan kanaat, bir peygamberin devrinden uzaklaşıldıkça hasbî olarak yapılan tebliğ ruhunun zayıfladığı yönündedir. Çünkü bir yönüyle maddi varlık olan insanın diğer insana manevi bir gerçeklik olan hidâyet teklifi ancak manevi şartlarda gerçekleşebilecek bir durumdur. Çünkü, bu alana herhangi bir maddi bedel girerse manevi akımın/hidâyetin kesintiye uğrayıp ortadan kalkacağı izahtan varestedir. Yani, parayla satın alınabilen bir şeyin imanın konusu olması, aklen de kabul edilemez.

Bu konu ahlâk ve fıkıh kitaplarımızda etraflıca ele alınmış olmakla beraber, İslam tarihinde devletlerin maaşlı din hizmetlisi istihdam etmesiyle çoğu zaman karıştırılmaktadır. Çağımızda devletlerin, din hizmetinin aksamaması ve özüne uygun yapılması için maaşlı vazifeli istihdam etmesi başka bir şey olup, bu işin en asgarisi olarak kabul edilmelidir. Dini hizmetin dünyalık bir bedelinin olduğu kabulüyle dini tebliğ vazifesini ele almak, tebliğin özünde olan (amatör) ruhu öldürmektir. Zamanımızda dini

⁴⁴⁸ Âl-i İmran, 3/146.

⁴⁴⁹ Hûd, 11/ 51; eş-Şuarâ, 26/ 109, 127, 145, 164, 180.

hizmetlerdeki başarısızlıkların, din tebliğini memur profesyonelliği ile ele almaktan kaynaklandığı söylenebilir. Yani, başarı için Habib-i Neccar anlayışının hâkim kılınması zaruri görülmelidir. Netice olarak, hidayet Allah'tandır; O'nun koyduğu hikmete uygun davranış esas olmalıdır.

d)-Doğruluk/Söylenenlerle Yaşantıların Uyumlu Olmasını İnandırıcılık Kıstası Saymak: Habib-i Neccar ücret meselesine dikkat çektikten sonra arkasından “*Onlar (elçiler), doğru yoldadırlar,*” demektedir. Hak yola davet etmekle, davetçinin kendisinin hak yolda olması birebir alakalıdır. Doğru yolda olmayı “*söz ve davranış birliği*” olarak değerlendirdiğimizde hak yola davet edenin kendisinin, konuştuklarını yaşantısında ortaya koymasının şart olduğu söylenebilir.

Bu mânâda gerek Hristiyan gerekse İslam kaynaklarında havariler anlatılırken, öncelikli olarak onların tebliğ vazifesini yaşayarak gösterdikleri, sonradan icap ederse konuşma ile açıkladıkları ifade edilmektedir. Doğru yolu havarilerden öğrenen Habib-i Neccar'ın da dinine uygun yaşamayı esas alması tabii görülmelidir.

Hz. Musa'ya inanmış adam, gidilen yolun doğruluğuna vurgu yaptığı nasihatlerinde “*Bana uyun ki sizi doğru (Reşad) yola ileteyim.*”⁴⁵⁰ demektedir. Bir davetçinin hak yolda kendisini örnek gösterebilecek kadar öz güvene sahip olmasının, doğru yol arayanlar için ne kadar güven telkin edici olduğunu herhalde izaha gerek yoktur.

Kur'ân, “*Ey iman edenler! Kendi yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Böyle yapmanız Allah katında büyük gazap gerektiren bir şeydir.*”⁴⁵¹ buyurarak davetçinin bu özelliğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, Şuayb (a.s.)'ın kavmine “*Size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum.*”⁴⁵² diye söylediği bildirilmektedir.

e)-Salâbet/Putlara Karşı Tavizsiz Durmak: Hz. Musa zamanındaki Firavun, putperest insanların inandıkları ilahın/putların/tanrıların oğlu, ortağı kabul ediliyordu. Bunun için Hz. Musa ve tevhid inancına sahip olanlar tarafından put mefhumuna karşı bir tepki ve

⁴⁵⁰ el-Mü'min, 40/41.

⁴⁵¹ es-Saf, 61/2-3.

⁴⁵² Hûd, 11/88.

dik duruş söz konusu olunca; Firavun, maddi gücüne güvenerek *"Ben sizin en büyük Rabbinizim, dedi."*⁴⁵³ Hz. Musa'nın tebliğ ettiği tevhid inancına karşı, toplumu baskılayacak başka hezeyanları da ortaya attı.⁴⁵⁴ Tevhit inancının inkarından daha ileri bir durumu ifade eden bu söze karşı *İnanmış Adam*, tevhid inancını benimseyerek Hz. Musa'ya destek oldu.

Bunun gibi havariler de aynı yolu takip ederek yaşadıkları çağın "Firavunlarına" karşı⁴⁵⁵ tevhid inancını benimseyerek Hz. İsa'nın yanında yer aldılar ve bu uğurda çoğunluğu işkence görerek şehit oldular.

Habib-i Neccar da toplumuna nasihat ederken -ben dilini kullanarak- biraz nezaketli de olsa, yaratan Allah'ı bırakıp putlar edinmeyi yererek, kavmini putlardan vazgeçirmeye uğraşp, putlara tapınmayı açık bir sapıklık olarak ilan etmiştir.

Peygamberimizin ashabının da putlara ve putlardan vazgeçmeyen müşriklere karşı aynı tutumu ortaya koyduğu Kur'an'ın bir çok ayetiyle tesbit ettiği bir gerçekliktir.⁴⁵⁶

f)-Cesaret/Hakkın Yanında Yer Alırken Karşısına Kimin Çıkacağını Önemsemek: Tamamen pagan kültürünün hâkim olduğu ceberut Roma despotizminin yönettiği, bir şehrin, kapısından girerken bile putlara tapmanın mecbur edildiği bir dünya ortamında, bunlara tamamen zıt bir inanç ve hayat tarzını yaşamak herkesin göze alabileceği bir tehlike değildir.

Habib-i Neccar, peygambere veya onun elçilerine açıktan inanan, onlara ev sahipliği yapan, peygamber elçilerinin yaptığı dini tebliğ görevinin aynısını, halkın ayaklanıp galeyana geldiği bir ortamda, Kur'an'da örnek verilecek kadar Allah'ın rızasına uygun şekilde yapan, büyük cesaret sahibi bir zat olarak, tefsir ve tarih eserlerimizde yerini almıştır. Mutlak bir ölüme doğru giderken kavmine karşı *"Muhakkak ben sizi yaratan Rabbinize iman ettim, beni dinleyin."* diye imanını izhar etmekten geri durmadı. Bu kadar

⁴⁵³ en-Nâziât, 79/24

⁴⁵⁴ ez-Zuhruf, 43/51-54.

⁴⁵⁵ Gündüz, *Pavlus*, S. 116-117.

⁴⁵⁶ el-Maide, 5/54; el-Feth, 48/29.

cesaret ancak tam bir teslimiyet ve tevekkül ile olacağı için, Hz. Musa'ya iman etmiş adam da “*Ben işimi Allah'a havale ettim.*”⁴⁵⁷ diyerek Allah'a tam bir teslimiyetle Firavun'a karşı cesaretle duruşunu ortaya koymuştur.

Havariler ise Hz. İsa'nın göndermesiyle veya ondan sonra, dünyanın muhtelif devletlerine ve bölgelerine tebliğ için dağılmışlar; gittikleri yerlerdeki insanlar ve idareciler en az Firavun ve Roma İmparatorları kadar zalim ve gaddar davrandıkları için, her biri çeşitli işkencelerle şehit edilirken cesaretlerinden hiçbir şey kaybetmemişlerdir. Çünkü onlarda mümin ancak Allah'tan korkar anlayışı esastır.⁴⁵⁸

g)-İbadet/İbadete Düşkün Bir Hayat Tarzı: Habib-i Neccar kıssasında, üzerinde en fazla durulan konulardan biri de onun münzeviliği tercih etmesidir. Yani huzurlu yaşayabilmek ve ibadet etmek için şehrin dışında yaşamayı tercih ettiği hatta, bir mağaraya çekilip orada ibadet ettiği hususudur.

Peygamberimizin ashabının özelliklerinin açıklandığı âyette “*Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün.*”⁴⁵⁹ buyrulurken, bu özelliklerin, Tevrat'ta ve İncil'de böyle anlatıldığı beyan edilmektedir. Yani, Habib-i Neccar'daki bu ibadete düşkün hayat tarzının kaynağının tabii olarak -Havariler vasıtasıyla- Hz. İsa/İncil olduğunu anlayabiliriz.

Çünkü Kur'an, İncil'in ibadet öğretisinden yetişen ehl-i kitabın bu özelliklerine daha başka âyetlerde de şahitlik etmektedir.⁴⁶⁰ Yine Habib-i Neccar, kavmine nasihat ederken, kendini yaratana kulluk etmemeyi ayıplarken⁴⁶¹ de; Allah'a ibadet kavramını ön plana çıkarmaktadır. Taberî, naklettiği kıssada Habib-i Neccar'ın, işinin ve hastalıktan dolayı vücudunun zayıf düşmesinin onu Allah'a ibadet etmekten alıkoymadığını ifade

⁴⁵⁷ el-Mü'min, 40/44.

⁴⁵⁸ el-Maide, 5/54.

⁴⁵⁹ el-Feth, 48/29.

⁴⁶⁰ Âl-i İmran, 3/113-115, 199; el-Maide, 5/83-85.

⁴⁶¹ Yasin, 36/22.

etmektedir.⁴⁶² Bu örnekliklerden çıkarılacak ders, elbette kavi iman sahibi olmanın aynı zamanda ‘*simasına secde eseri*’ sirâyet edecek kadar ibadet ehli olmanın iktiza ettiği.

*h)-Şefkat/Tevazu/ Alçak Gönüllülük, Kendisini Şehit Edenlere Karşı Bile Hayır Dua Yapmak:*Hz. İsa’nın havariler aracılığıyla öğrettiği Hristiyanlıkta öyle insanlar yetişmişti ki; kendisinden altı yüz sene sonra bile Kur’ân bunların varlığından örnek olarak bahis etmektedir. Bilindiği gibi Habib-i Neccar, Hz. İsa’dan hemen sonraki senelerde yaşamıştı. Kibirlenmemek, bilakis tevazu sahibi olmak, insanlara sevgi ve merhametle yaklaşmak, kendine kötülük edene bile iyi duygular beslemek Hz. İsa’nın başta gelen öğretilerindendi.

Havariler peygamberlerinden öğrendikleri tevazu ve alçak gönüllülükle toplumun en zayıf, yaralı, hasta, yaşlı, fakir ve kimsesizlerine yaklaşır; onlarla sohbet eder, varsa ellerindeki onlarla paylaşır ve onların imânâ gelmesine vesile olurlardı. Bunu, onlara öğreten ve benimseten Hz. İsa’ya da, Peygamberimiz Hz. Muhammed’e de diğer peygamberlere de toplumlarının aristokrasi (mele’, müstekbir) kesimi, ‘*ayak takımı*’ ile meşgul oluyor diye aşağılar, istihza ederdi.

Tevazu ve alçak gönüllülük ahlâkı, Allah’ın övgüsüne mazhar olarak Kur’ân’da, “*Biz Hristiyanlarız” diyenlerden bazı keşişler ve rahiplerin kibirlenmeyenler*”⁴⁶³ olduğu beyan edilerek Peygamberimizin ashabına da örnek verilmektedir. Bu âyetteki ‘*ruhban*’ âbid mânâsında olup⁴⁶⁴ bu gün anlaşıldığı gibi seçkinlik/seçkincilik demek değildir. Bu mânâdaki âyetler, Habib-i Neccar’ın sahip olduğu ahlâk ve tevazuya sahip olan, o zamanki Habeşistan Necâşisi ve etrafındaki din adamları⁴⁶⁵ gibi Müslüman olan veya henüz olmamış olan diğer insaf sahibi Hristiyanlar⁴⁶⁶ hakkında nazil olmuştur. Sonraki âyetlerde geldiği gibi bu insanlar, Allah kelamı Kur’ân’ı duyunca Allah’dan Hz. Muhammed’e ve

⁴⁶² et-Taberî, *el-Cami*, C. 12, S. 192.

⁴⁶³ el-Maide, 5/82.

⁴⁶⁴ Ebu Mansur Muhammed el-Maturîdî, *Te’vilatü’l-Kur’ân*, çev. Bekir Topaloğlu ve S. Kemal Sandıkçı, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), C. 4, S. 297.

⁴⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, C. 3, S. 1796; Karaman vd. *Kur’ân Yolu*, C. 2, S. 325-328.

⁴⁶⁶el-Hadid, 57/27.

Kur'an'a şahitlik talebinde bulunurlar,⁴⁶⁷ Ve, Allah'ın kendilerini salihler grubuna dahil etmesini isterken gözlerinden yaşlar gelir.⁴⁶⁸ Bu âyetlere göre tevazu ve alçak gönüllülük, onların hakkı bulmalarına vesile olmaktadır.

Her peygamberin en belirgin özelliklerinden biri de tebliğ yaptığı ümmetine çok düşkün ve merhametli olmasıdır. Gerek Hz. Musa'ya inanmış adamın gerekse Habib-i Neccar'ın, kavimlerine hitap edişlerinde merhamet, şefkat ve kavmine düşkünlük ifade eden "*Ey kavmim!*"⁴⁶⁹ hitabı dikkat çekmektedir. Ey kavmim diye hitap ettikleri insanlar ağırlıklı olarak küfür ehli olup kendilerine amansız düşmanlık yapanlardır. Buna rağmen onlar kavimlerine hiç dışlayıcı bir tavır takınmadan ama Allah'ın vahiy ettiği gerçekleri de hiç eğip bükmeden, nezaketlerinden bir şey kaybetmeden, tükenmez bir sabırla tebliğ vazifelerini yapmışlardır. Peygamberler ve elçilerindeki bu merhamet ve şefkatin kaynağı, Allah'ın sonsuz rahmetinin onlar üzerinden yansımalarıdır.⁴⁷⁰ Musa (a.s.) nın merhameti inanmış adam üzerinden kavmine, İsa (a.s.) nın merhameti havariler üzerinden Habib-i Neccar'a, onun üzerinden Antakya halkına yansımıştır. Ama Antakya halkı bu merhameti idrak edemediği için helâke müstehak olmuştur denilebilir.

Hz. Musa'ya inanmış adam bu durumu Kur'an diliyle, "*Ey kavmim! Bana ne oluyor ki, (bu ne hal?) ben sizi kurtuluşa davet ediyorum da, siz beni ateşe çağırıyorsunuz?*"⁴⁷¹ diye ifade ediyor.

Habib-i Neccar bu şefkati, kendisini öldürenlere bile son nefesinde, "*Keşke kavmim, Rabbimin beni mağfiret edip, ikram görenlerden kıldığını bilseydi.*"⁴⁷² diye dua ve

⁴⁶⁷ el-Maide,5/83.

⁴⁶⁸ el-Maide,5/84.

⁴⁶⁹ Yasin, 36/20; el-Mü'min, 40/38.

⁴⁷⁰ el-Âraf, 7/ 156; Taha,20/44.

⁴⁷¹ el-Mü'min, 40/41;

⁴⁷² Yasin, 36/26-27.

hasretle ifade etmiştir. Sonra da sahip olduğu tevazu, alçak gönüllülük ve merhametle “Allah’ım kavmimi hidâyet et” diyerek ruhunu teslim etmiştir.⁴⁷³

i)-Helâl Yemek/Kendi Elinin Emeğiyle Geçinmeyi Esas Almak: Peygamberimiz (a.s.) “Kul kendi eliyle kazandığından daha helâl bir şey yememiştir.” buyurarak bu konudaki kulluk hedefini koymuştur. Hayatını dini tebliğ için adayan havarilerin her biri bir meslek sahibi idiler. Hz. İsa onları “Elinin emeğiyle geçinen sizden üstündür,⁴⁷⁴” diyerek uyardıktan sonra hepsi buldukları yerlerde kendi geçimine yetecek kadar mesleğini icra eder ve geçimini öyle temin eder, halkın verdiği bir şeyi ancak muhtaçlara dağıtmak için kabul ederlerdi.

Zengin olmak için uğraşmamak, dünya ehlinin elindekilere göz dikmemek de onlara Hz. İsa’nın tavsiyesi idi. Habib-i Neccar da Antakya’ya gelen havarileri kavmine tavsiye ederken “Sizden herhangi bir ücret istemeyen elçilere uyunuz,⁴⁷⁵” demişti. Habib-i Neccar da, marangozlukla geçimini sağladı.

Hız. Musa’ya iman eden adam, daha önce temas ettiğimiz üzere iman ettikten sonra sahip olduğu bütün dünyalıkları terk etmiş, helâl yahut haram olsun zenginliği tercih etmemiştir. Bütün bu bilgilerden anlaşılacağı üzere peygamberlere destek verenlerin diğer konularda olduğu gibi kendi geçimini sağlama hususunda da ortak özellikleri peygamberlere çok benzemeleridir.

Diğer taraftan, meşru çerçevede olmak kaydıyla zengin olmak da, ihtiyaç anında verilen yardımı kabul etmek de elbette haram değildir. Ancak kendi hayatını tebliğ vazifesi için adamak bir insanı normal kul olmaktan Allah’a dost olma makamına yükselttiği için, bu hayatın nezahatine hâlel getirebilecek şeylerden helâl bile olsa kaçınmak bu işin icabı gibi kabul edilmiştir. İslamda tasavvuf olarak vücut bulan bu anlayışta, helâl de olsa bir

⁴⁷³ Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, C.7, S.377.

⁴⁷⁴ *DİA*, Cilacı, 1997: C. 16, S. 516; Türk, *Havariler ve Habib-i Neccar*, S. 37.

⁴⁷⁵ Yasin, 36/21.

menfaatte gözü olan başkaları varsa, o kazancı terk etmek, onu kazanmaktan daha evla görülmüştür.

Peygamberimizin insanları sadaka vermeye teşvik etmesine rağmen, kendisi ve ailesi sadaka kabul etmediği gibi; önceki peygamberler ve elçileri de bu konuda böyle davranmışlar, her biri çeşitli meslekler icra ederek geçimlerini sağlamışlardır.⁴⁷⁶ Hatta Kur'ân'dan, peygamberlerin bazılarının saltanat,⁴⁷⁷ bazılarının zenginlik sahibi olduklarını öğrenmekteyiz. Hz. Şuayb da peygamberimiz gibi ticaret yapar geçimini öyle sağlardı. Kur'ân bu gerçekliği onun dilinden şöyle ifade etmektedir. (Şuayb) *“Dedi ki, ey kavmim! Eğer ben Rabbimden açık bir delil üzere isem ve beni güzel bir rızıkla rızıklandırdıysa buna ne diyorsunuz?”*⁴⁷⁸ Burada Hz. Şuayb'ın, kendi kazancıyla geçinmeyi *“güzel bir rızık”* olarak nitelemesi, bu konunun anahtar ifadesi olarak görülmelidir.

j)-Tasadduk/Elindekileri Muhtaçlarla Paylaşmak: Çalışmamızın ikinci bölümünde, ilgili başlık altında ayrıntılı bir şekilde geçtiği üzere Habib-i Neccar münzevi bir hayat yaşıyor; şehrin dışında hayvancılık ve aynı zamanda marangozluk yapıyor, akşam olunca kazancını iki kısma ayırıyor, bir kısmını âilesinin ihtiyaçlarına, bir kısmını da muhtaçlara sadaka olarak dağıtıyordu. Yine, Habib-i Neccar'ın hocası sayılan havariler bir günlük yiyecekten başka yanlarında dünyalık taşımazlardı. Yanlarında bulunan bir günlük yiyeceklerini bile karşılaştıkları muhtaçlarla paylaşırlardı.

İnananların zenginlerini devamlı olarak muhtaçlara sadaka vermeye teşvik etmeleri dolayısıyla, onların yaşadıkları ortamlar devamlı bir yardımlaşma organizasyonu görünümündeydi.

k)-Zühd/Dünyevî Menfaat Ve Yaşantıdan Uzak Kalmaya Çalışmak: Habib-i Neccar geçmiş kitapları okumuştur ve ona göre ibadetlerini yapıyordu.⁴⁷⁹ Bazılarına göre Habib,

⁴⁷⁶ el-Enbiya, 21/80; Sebe', 34/10-11.

⁴⁷⁷ el-Enbiya, 21/79; en-Neml, 27/ 15-44; Sebe', 34/12; Sâd, 38/20, 30-40.

⁴⁷⁸ Hûd, 11/88.

⁴⁷⁹ er-Razî, *el-Mefatih*, C.9, S. 263.

okuduğu kitaplardan, kendisinden altı yüz sene sonra gelecek olan Peygamberimizin evsafını öğrenmiş ve O'na gıyabi olarak iman etmişti. Bu anlatımların da işaret ettiği üzere Habib-i Neccar, evini şehir dışına bilinçli bir tercihle yapmış; şehrin içindeki putperest kültürünün oluşturduğu ahlâki kirlenmeden uzak kalıp tevhid inancı üzere ibadet edebilmek için şehir dışında yaşamaktaydı. Zaten bütün anlatımlarda onun münzevi bir hayat yaşamakta olduğuna işaret edilmektedir. Bunun anlamı, dünyadan yüz çevirmek ve zühd hayatı yaşamaktır. Ayrıca, Antakya'da elçiler zor durumda kalınca oraya koşup orada kavmine yaptığı konuşmada söyledikleri bunu doğrular niteliktedir.

Dünyalıktan yüz çevirme anlamında zühd, Habib-i Neccar ve havarilerin, Hz. Musa'ya iman eden adamın ve Peygamberimizin ashabının hayat tarzları idi.

Konunun Kur'an'daki işleniş biçimiyle imandaki salâbet (putlara karşı duruş) nasıl ki, Firavun ve onun temsil ettiği şirke karşı ise; zühd anlayışı da Kârûn⁴⁸⁰ ve onun temsil ettiği, dünyevileşerek hak yoldan sapmaya karşı bir duruş olarak gözlemlenmektedir. Yani, zühd anlayışı da tevhid mücadelesinin bir parçası olarak Kur'an'da yerini almıştır. Peygamberlere destek verenlerin zühd anlayışlarından ve bütün faaliyetlerinden tek beklentileri: Allah'ın rızası⁴⁸¹ ve bağlı olduğu peygamberin yolundan giderek ahiret hayatını kazanmak idi.⁴⁸²

Bütün bu özellikleriyle, havarilere destek veren Habib-i Neccar ve diğer peygamberlere destek verenler, Allah tarafından Peygamberimizin ashabına ve ümmetine örnek müslüman olarak sunulmuştur.

⁴⁸⁰ el-Kasas, 28/76-82.

⁴⁸¹ el-Feth, 48/29.

⁴⁸² el-Kasas, 28/83.

SONUÇ

İnsanlığın ana problemi vahiyle olan iletişimi sağlamak/sağlayamamak olmuştur. Peygamberimize nazil olan Kur'ân'ın önemli bir bölümü mesel ve kıssalardır. Çalışmamızın merkezine aldığımız Karye ashabı meseli tevhid mücadelesinin bir özetini ifade etmesi bakımından Yasin Sûresinin kalbi mesabesinde, Yasin ise Kur'ân'ın kalbi mesabesinde görülmektedir. Kur'ân'daki mesel ve kıssaların iyi anlaşılması Kur'ân'ın önemli bir bölümünün iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını düşündüğüm için, tez çalışmamı Kur'ân'daki mesellerden seçtim.

Karye ashabı meselinde ilgili ayetlere genellikle birbirine yakın mânâlar verildiği için, bütün tefsirleri ele almak yerine, klasik ve çağdaş olmak üzere; rivâyet, dirâyet, işârî, ilmî olarak belirlediğimiz tefsirlerden yararlanarak, tespitlerimizi yapmaya çalıştık.

Allah, Kur'ân'daki darb-ı meselleri insanların ibret ve ders almaları için verdiğini bildirmiştir. Yasin Sûresinin 13-32. âyetlerinde vermiş olduğu darb-ı mesel, *mesel içinde kıssa* formunda olup, meselden de kıssadan da hâsıl olacak olan faydaları sağlayacak yoğunlukta bir bölüm olduğu tespiti yapılmıştır.

Bu faydaların sağlanmasının önünde engel olarak, dünyevileşmenin de etkisiyle, cihat ve fedakârlık ruhunun çoğu müslümanlarda kaybolmuş olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, konumuz olan Karye ashabı meseli münasebetiyle; ilk dönemlerden günümüze kadar “Kur'an İlimleri ve Meseller” alanında oluşan zengin edebiyattan istifade ederek, “Meseller” konusunda kısa bir izah yaptık.

Sonra, Habib-i Neccar ile ilişkilendirilen âyetlerin tefsirini verirken müfessirlerin, Karye, Karye ashabı, Karyeye gelen elçiler, Karyenin uzağından koşup gelen adam ve Karyenin helak edilmesiyle ilgili farklı görüşlerini ve gerekçelerini zikir ettik. Bununla yaklaşık iki bin yıldır Habib-i Neccar konusunda oluşmuş edebiyatın içinden, incelediğimiz eserlerden hangisinin konuya nasıl yaklaştığının bilinmesi ve karşılaştırma yapılabilmesi için kolaylık sağlamaya çalıştık.

Yine, ikinci bölümde konu üzerinde yapılan tartışmaları incelerken gördük ki, konunun üzerinde çalışanları üç gruba ayırmak mümkün olmaktadır.

Birinci görüşe göre Yasin suresi 13-32. Ayetlerindeki kıssada misal verilen “Karye” Antakya’dır. Oraya tebliğ için gelenler havarilerdir ve havarilere yardım için koşup gelen “Adam” Habib-i Neccar’dır.

İkinci görüşe göre, yer Antakya değildir, oraya tebliğ için gelenler Allah tarafından gönderilen başka peygamberlerdir, ve onlara yardım için koşup gelen adam da Habib-i Neccar olarak Kur’an’da sarahaten geçmemektedir.

Üçüncü görüşte olanlar ise Mesel, belirli bir yeri anlatmıyor, vahiy tarihi boyunca Allah’ın peygamber gönderme sünnetine sembolik bir örnekleme yapıyor. Koşup gelen adam ise her devirde peygamberlere yardıma koşan hizmet (misyon) insanlarını temsil ediyor.

Tespitlerimize göre, ashab zamanında, Habib-i Neccar diye isimlendirilen -o zaman sâhib-i Yasin- zat hakkında sınırlı bilgiler olmasına rağmen, zaman geçtikçe güvenilirliği fazla sorgulanmayan birçok unsur, hikâyenin içine girmiş gibi duruyor. Klasik dönem eserlerinde -çok azı hariç- genellikle birbirine benzer hikâyenin tekrar edildiği, tarihi süreç içerisinde halk arasında, Habib-i Neccar’ın artık tevhid mücadelesi veren bir kahraman olmaktan çıkıp, kültürel bir unsur olarak kuşaktan kuşağa aktarılan efsaneye dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Bu durumda, kıssasının, insanlar üzerinde icra etmesi beklenen tesiri icra edemez hale geldiği müşahede edildiği için, çalışmamızda gerektiğince konuya işaret etmeye çalıştık. Bunu yaparken ihtilafları göz önünde bulundurarak Kur’an’da geçen, şehrin öbür ucundan koşup gelen adam ile Habib-i Neccar ismini mümkün mertebe birbirinden ayırmaya çalıştık.

Bu arada Habib-i Neccar’ın havariler tarafından irşad edilerek “İnanmış Adam” hüviyetini kazandığını göz önünde bulundurarak, Antakya’ya dini tebliğ için gelen havariler hakkında bilgi sahibi olmak için, çalışmamıza ışık tutacak kadar da olsa bazı Hristiyan kaynaklarından araştırmalar yaptık. Görüşme imkânı bulduğumuz Hristiyan din/ilim adamlarından görüşme talebimizi uygun karşılayıp nezaket gösteren zevat ile yaptığımız sohbetlerden ve bize sundukları dokümanlardan, Hristiyanlığın konuya bakışını kaydetmiş olduk.

Üçüncü bölümde, Habib-i Neccar’ın şahsında, inanmış adam kişiliği üzerinden “*Kur’ân’da Peygamberlere Destek Verenlerin Ortak Özellikleri*” başlığıyla esasen tarih

boyunca, hak batıl mücadelesinde peygamberlerin en yakınında yer almış, bazen de bu uğurda canını vermiş olan fedâî insanların hayatlarına ve kişilik özelliklerine ışık tutmaya çalıştık.

Gerek havariler gerek Hz. Musa'ya inanmış adam, peygamberlerinden doğrudan edindikleri iman, ibadet ve ahlâk özellikleriyle tarih boyunca müminlere örnek olmuşlardır. Aynı zamanda Peygamberlerle diğer insanlar arasında en kilit noktada bulunan bu insanların, peygamberlerin korunması ve kollanması gibi; onların iyi anlaşılmasına da hizmet ettiklerinden dolayı, kendilerinin de iyi anlaşılmasına ihtiyaç bulunduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmamızda güzel ahlâk örneklerinden: hassasiyet, tebliğ, hasbîlik, doğruluk, salabet, cesaret, ibadet, şefkat, helâl yemek, tasadduk, zühd gibi hususların öne çıktığını gördük. Bu zevatın sahip olduğu ortak özellikler bunlardan ibaret değildir şüphesiz, ancak kendilerinden bahis eden âyetlerde öne çıkan özellikleri Kur'ân'dan göstermeye çalıştık. Çalışmamızın hacmini gözeterek, konuyla ilgili bütün âyetler yerine ele aldığımız konuyu işlemeye yetecek kadar âyete müracaat etmekle iktifâ ettik.

Kur'ân'da verilen bilgilerin üzerine, Kur'ân'ın ruhuna uymayan, kerâmetâmiz, bir takım dini görünümlü efsane ve uydurmaların tozları/külleri örtülmezse, bu insanların örnekliklerinin kıyamete kadar devam edeceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahdi Cedîd/İncili Şerif, A'mâli Rusül/ Elçilerin İşleri*, 11/27.28, (Osmanlıca, Lisanı Aslı, Yunancadan Tercüme, Boyacıyan, İstanbul: Agop Matbaası, 1909.
- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin. *Kur'ân'ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Bahadır, Gürhan. “Hristiyanlığın Antakya’da Şekillenmesi ve Habib-i Neccar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sy. 23: 207-214.
- Berki, Ali Himmet ve Osman Keskiöglü. *Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 6 bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 67, 1974.
- Bulut, Ahmet. “Emsalü'l-Kur'an”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1. (Ocak 1991).
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Tefsir'u-Rûhu'l-Beyan*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1969.
- Cihangir, Ömer. “Konuları Açısından Yasin Sûresi Tefsiri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Çalışkan, Necmettin. “Kur'ân'ı Kerime Göre Ashabu'l-Karye ve Habib en-Neccar” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.12 Sy.32, (2015):108-122.
- Ebu'l-Fidâ, İsmail bin Ömer (İbni Kesir). *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. C. 6, S. 572
- El-Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahihu'l-Buhari*. Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2011, Tıp, 54.
- El-Hammâmî, Ali bin Ârif. *Tefsir'u-Yasin Li-Hammâmî*, S. 7-14.
- El-Maturîdî, Ebu Mansur Muhammed. *Te'vilatü'l-Kur'ân*. çev. Bekir Topaloğlu ve S. Kemal Sandıkçı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat.
- Er-Razî, Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer Fahrüddin. *Mefatihü'l-Ğayb*(et-Tefsiru'l-Kebir). Lübnan-Beyrut: Daru İhya'i-t-Türasi'l-Arabi, 2008, C. 26, S. 259.
- Er-Razî, Muhammed ibni Ebu Bekir bin Abdul Kadir. *El-Mu'cemü'l-Veciz*, et-Tab'atü'l-Ülâ, Mecmau'l-Lügati'l-Arabiyyeti, Mısır:1980, S. 572.

- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. çev. Cahit Koçtak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. çev. Sadrettin Gümüş ve Nedim Yılmaz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Es-Süyûtî, Celaleddin. *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü Dari't-Türas, 1967.
- Et-Taberî, Muhammed bin Cerir, Ebu Cafer. *Tarihu't-Taberî=Tarihu'r-Rusülü ve'l-Mülük*. Mısır: Daru'l-Maarif, 1967/1387, C. 2, S. 18-21.
- . *Camîu'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'ân*, Amman: Daru'l-İlam, 2002, C. 12, S. 193;
- Ez-Zürkânî, Muhammed Abdü'l-Azim. *Menahilü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, *Ibs*. Kahire:2014, S. 160.
- Gündüz, Şinasi. *Dünya Dinleri*, İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2020.
- . *Hristiyanlık*, Ankara: TDV. Yay. , 2018.
- . *PAVLUS, Hristiyanlığın Kurucusu*, İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2019.
- İbni Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tahrir ve'Tenvir*. Tunus: Daru't-Tunusiyeti li'n-Neşri, 1984, C. 22, S. 342.
- İbn-i Atiyye. *el-Muharrerü'l-Veciz fi Tefsiri Kitabi'l-Aziz*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, H. 1422, C.4, S. 450.
- İbni Esir, Ebu'l-Hasen Ali bin İzzeddin. *El-Kâmil fi't-Tarih*. Lübnan-Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1997/1417, C. 1, S. 333-335.
- İbni Kesir, Ebu'l-Fida Ömer. *El-Bidâyetü ve'n-Nihâyetü*. Daru Hicr, 1997/ 1998, C. 2, S. 10-15.
- . *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1970, C. 5, S. 383.
- İbnü Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Daru Sadır: H. 1300, C. 11, S. 610.
- İncil-i Şerif*, Matta, 13-17, Markos, 1/14-17, Luka, 22/30.
- Karaman, Hayrettin, vd. *Kur'ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, 2007.

- Kasapoğlu, Abdurrahman. “İletişimde Ben-Dili”, “Ashabu’l-Karye” Kıssası (Temmuz-Aralık-2008) S.49-60.
- Kaya, Süleyman. “Emsalü’l-Kur’an Bağlamında Hakim et-Tirnizi’nin el-Emsal mine’l-Kitabı ve’s-Sünne Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8. (2016): 86-103.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*, 9 bs. İstanbul: TDV Yayınları-46, 2005. C. 2, S. 318.
- Mecmau’l-Lugatiti’l-Arabiyyeti. *Muhtaru’s-Sıhah*, et-Tab’atü’l- Ülä, Beyrut: Daru’l-Mektebeti’l-Hilal, 1983, S. 614.
- Muhammed bin Abdurrahman, (Hatib-i Dımeşk). *Muhtasar Telhis-i’l-Maânî*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, S. 42.
- Muhammed bin İşhak. “Siyer’i İbni İşhak”, 2 bs. çev. Sezaî Özel İstanbul: AKABE Yayınları, 1991, S. 252.
- Paçacı, Mehmet vd. *Kur’ân ve Hadis İlimleri*, 2. bs. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2007, S. 80, S.116.
- Paşa, Ahmet Cevdet. *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986, C. 1, S. 65.
- Ragıp el-İsfahani, *Müfredat-ü Elfazı’l-Kur’an*. Daru’l-Kalem: şam, 2002. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007. S. 1360.
- Sılay, Mehmet. *Antakyalı HABİB*. Ankara, 2006. (Oyun)
- Suruç, Salih. *Peygamberimizin Hayatı*. 233 bs. İstanbul: Nesil Yayınları, 2011, S. 200.
- Tarsuslu Elçi Pavlus, İstanbul: Kitabı Mukaddes şirketi, Ohan Matbaacılık, 2009.
- . Korintlilere Mektup, 9/19. S. 113.
- Taşköprü Zâde Ahmet Efendi. “Miftahu’s-Saade ve Misbahu’s-Siyade, (Mevzuatü’l-Ulum)”, çev. Kemaleddin Muhammed Efendi, ilk tab. Dersaadet/İstanbul: İkdam Matbaası, h.1313.

- Tekin, Mehmet. “Deprem ve Tarihte Antakya Depremleri”. 4. *Hatay Tarih ve Kültür Sempozyumu 2004*. Antakya: S. 205-221.
- Turgay, Nurettin. “Kur’ân’da Ashabü’l-Karye Kıssası ve Düşündürdükleri” *İslami Araştırmalar Dergisi*. C. 16, S.3, (2003): S. 463.
- Türk, Muammer. *Havariler ve Habib-i Neccar*, 3.bs. Hatay: Payas Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3. Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14. Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16. Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25 Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26. Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29. Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.
- Ulutürk, Veli. “Kur’an’da Meseller” (Emsalü’l-Kur’an). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11 (Haziran 1993).
- Yılmaz, Mehmet Fâik. *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, S. 131.
- Yılmaz, Selahattin. “Arap Edebiyatında Atasözleri” (Meseller). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1. (1996): 237-241.
- Yılmaz, Yasin. *İslam Kaynaklarına Göre Ashab-ı Karye ve Habib Neccar* 2 bs. Ankara: 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Cafer Eren

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı Tefsir Bölümü, 2024, İstanbul

Lisans: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/ANKUZEM Programı, 2009

B. MESLEKİ DENEYİM

1983-1996 Fahri Kur'an Kursu Öğretmeni

2000-2005 KİPTAŞ bünyesinde fahri İmam-Hatip

2005-2009 Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kırklareli-Paşayeri Köyünde İmam- Hatip

2009-2012 Başakşehir Halilürrahman Camiinde İmam-Hatip

2012-2024 Fatih- Küçük Ayasofya Camiinde İmam-Hatip

C. YAYIN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Kongresinde "Kur'an'da Peygamberlere Destek

Verenlerin Ortak Özellikleri: Habib-İ Neccar Örneği" Konulu Tebliğ Sunumu, 2022